TUNCER BULUTAY'A ARMAĞAN

TUNCER BULUTAY'A

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ YAYINLARI: 2015/1
MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ ARMAĞANLAR DİZİSİ: 13

Prof. Dr. Tuncer BULUTAY'a Armağan

Derleyen

Nuri YILDIRIM

Mülkiyeliler Birliği Yayını

2015

Bu Eserin Telif Hakları Mülkiyeliler Birliği'ne Aittir.

Mülkiyeliler Birliği Yayın No: 2015/1
Mülkiyeliler Birliği Armağanlar Dizisi: /13

Mülkiyeliler Birliği, Ankara
Tel : 0.312.418 55 72
Web: www.mulkiye.org.tr
e-posta: mulkiye@mulkiye.org.tr

ISBN 978-975-01835-8-4

Basım Tarihi: Nisan 2015
Basım Adedi: 500 Adet

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserlerin yazarlarına aittir,
Mülkiyeliler Birliğinin görüşlerini yansıtmaz.

Teknik Hazırlık & Baskı
Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler / ANKARA
Tel: 0312 384 34 32 - 341 01 97 - Fax: 0312 241 01 98
www.hermesofset.com.tr

İçindekiler

Sunuş 1
Yılmaz AKYÜZ, Hasan ERSEL, Ercan UYGUR, Nuri YILDIRIM

Önsöz 7
Erdal EREN / Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı

Prof. Dr. Tuncer Bulutay'ın Yayınları Listesi 9

BÖLÜM 1 / ANILAR

Yaşam Öyküm 23
Tuncer BULUTAY

Bir Dost 53
Şadi CİNDORUK

Tuncer'le Geçen Yıllar 59
Cem ÇAKMAK

Bir Dost Olarak Tuncer Bulutay 65
Fikret GÖRÜN

BÖLÜM 2 / MAKALELER

Internationalization of Finance and Changing Vulnerabilities in Emerging Economies 71
Yılmaz AKYÜZ

Thomas Piketty ve 21. Yüzyılda Kapital Üzerine 103
Korkut BORATAV

Kavramların Yönlendirme Etkisi: "Ulusal Gelir" Örneği 133
Hasan ERSEL

Hükümlü Naklinde Cezanın Dönüştürülmesi 153
Yüksel ERSOY

Nanoteknolojilerin Toplum ve Ekonomi Yapılarına Etkileri 187
Prof. Dr. Orhan GÜVENEN

Türkiye Emek Piyasasında Eğitim-İş Uyuşmazlığı 199
Alpay FİLİZTEKİN

Kamu Yararı Kaygılarının Işığında Kentleşme ve Konut Sorunlarımız 213
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ

Cumhuriyet ve Toprak 239
Bilsay KURUÇ

Missing Pages of the Second Small Shahnama 309
Farhad MEHRAN

Türkiye'de Bölgesel Eşitsizliklerin 200 Yıllık Tarihi 341
Şevket PAMUK

Türkiye İnşaat Sektörünün Büyüme ve İstihdama Katkısı: 2000'li Yıllar İçin Bir Sorgulama 355
Ümit ŞENESEN, Gülay Günlük ŞENESEN

Birinci Dünya Savaşının Öncesi ve Sonrasında Ekonomi 367
Erdinç TOKGÖZ

Hanehalkı İşgücü Anketinden Oluşturulacak Geçiş Matrisleri İçin Kayıpranma, Yenilenme ve Rotasyon Kurgusu Düzeltmeleri 389
İnsan TUNALI

Keynes; İstatistik, Ekonomik İstatistikler ve Ekonometri 431
Ercan UYGUR / Türkiye Ekonomi Kurumu

19. Yüzyıl Büyük Rus Romanının Üzerinde Yükseldiği Toprak 455
Nuri YILDIRIM

CUMHURİYET VE TOPRAK

Bilsay KURUÇ*

- Cumhuriyet ve toprak üzerine en değerli çalışmaları yapan Prof. Dr. Suat Aksoy'u burada saygıyla anıyorum. -

Tuncer BULUTAY'la meslektaşlığımız ve dostluğumuz elli yılı geçer. 1963'te, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin İktisat Politikası kürsüsünde asistanlığa başladım. Kürsü başkanı Sadun AREN'di. Tuncer'i kürsüde kıdemli ve doktor asistan olarak tanıdım. O zamandanberi birlikteyiz. Zaman ilerledikçe ve hızlandıkça meslektaş ve dost sohbetlerimiz koyulaştı. Tuncer, kaybolmayan bir titizlikle dostlarını akademik buluşmalarda toplar. Bunu düzgün aralıklarla, sabırla yürütür. Buluşmalar sadece eski günleri, eski Mülkiyeliler'i anmak için değil, daha çok günceli ve gelişmeleri kavrayabilmek için, âdeta akademik kişiliği hak edebilmek, tazeleyebilmek ve kabilse geliştirebilmek için yapılır. O buna çok özen gösterir. Sanki şunu hissettirir: Yaş ilerledikçe önem vermemiz gereken beden sağlığı gibi, bir de 'akademik sağlığımız' vardır ve bunu iyi korumak 'mecburi hizmetlerimiz'in başında gelir!

İki yıl önce, 2012'nin Kasım ayında, Ercan UYGUR'un yönetimindeki Türkiye Ekonomi Kurumu, Çeşme'de bir kongre düzenlemişti. Orada Tuncer, Korkut ve ben, bir Türkiye ekonomisi panelinde konuşmacı idik. Ben, Cumhuriyetin toprak sorunu üzerinde konuşmuştum. O, bu yazının çekirdeği idi, diyebilirim. Tuncer, birkaç kez o konuşmayı yazıya dökmemi söyledi. Yakınlarda, geçtiğimiz Eylül ayında (2014), yine Türkiye Ekonomi Kurumu, yine Tuncer'in önerisiyle Ankara'da bir günlük bir toplantı düzenledi. Orada da aynı konuyu biraz genişleterek işleyince, sözden yazıya geçirmek kaçınılmaz oldu; hele bir de Tuncer'e Armağan sözkonusu olunca. Adına bir Armağan yapılmasını kabul ettirmek -duyduğuma göre- Mülkiyeliler Birliği'nin onbeş yılını almış. Yazı için, Tuncer'e Armağan'dan başka bir yer olamazdı. Hele, aramızda bulunsaydı, sevgili Emine BULUTAY'ın da ilgi duyarak okuyacağını düşününce...

---

* Küçük bir kitap boyutuna erişen bu yazının klavyeye aktarılması, düzenlenmesi, düşüncelerin sözcükler teker teker tartılarak doğru ifadesi gibi ağır işlerini, yani, yazının yazı olabilmesi için ne gerekiyorsa onları yapan yine dostum İlter ERTUĞRUL'dur. Nitelikleri ile özverisini kardeşçe ve ustalıkla yarıştıran İlter'e dostluk ve meslektaşlık teşekkürlerimi tazeliyorum.

Önce, yazının ağırlık merkezini belirlemek için bir özet yazalım: Cumhuriyet rejimi, 1923'te, bir köylüler ülkesinde kurulmuştur. Henüz bir çiftçiler ülkesi değildir. Köylü yoksunluk ve büyük ölçüde yoksulluk içindeki yaşamını basit tarımla sürdürür. Basitte kalması kader gibidir. Bu nedenle onun tarımı ya verimsizdir ya da çok düşük bir verim düzeyinin üzerine çıkamaz. Kabuğunu kıramayan bu çabası, başka bir şeye benzemediği için istatistiklerde 'tarım' olarak kayda geçse bile, ekonomik ve toplumsal sonuçlarıyla kısır ve anlamsızdır.

Köylünün büyük bölümü, işlediği toprağın sahibi değildir. Başkasının toprağında ortakçı, yarıcı ve işçi olarak çalışır. Yaşadığı köyü yönetecek bir güce sahip değildir. Toprağın sahibi, o toprakta çalıştırdığı insandan daha üstün bir tarım bilgisi ile donanmamıştır. Ama toprağın ve gerçekte köyün sahibidir. Köyün ve köylünün yönetiminde, yaşamında onun sözü geçer. Mülkiyete dayanan ve örfe dönüşen bir güç ondadır.

Mustafa Kemal'in, Cumhuriyete doğru yürürken söylediği "üreten köylü milletin efendisidir" özdeyişi, köylüyü çiftçi yapma ve kendi kaderine egemen olma hedefini gösteriyor. İddialı hedeftir. Böyle bir ülkede toprak sorunu diye bir temel sorun olduğunu kavramak (doğru kavramak) için dikkati öncelikle iki noktadan ayırmamak gerekir. Birincisi şudur: **Köy-toprak-tarım** yapısal özellikleri, kurumsal tablosu, politikaları ve bunların sonuçlarıyla **bir bütündür.** Başka deyişle, bir bütünlük, bir **model** oluşturur. Model geçmişten gelmiş ve zaman içinde pekişmiştir. Modelin sahipleri (yani, ön planda büyük toprak sahipleri) kendi gerekçeleriyle (siyasal yapı ne olursa olsun) modelin bütünlüğünü korurlar. Güçlerini bu bozulmayan modelden alırlar.

Bu nokta işin özüdür: Toprak mülkiyetinden ve bu mülkiyet yapısı ile ortaya çıkan üretim ilişkilerinden soyutlanabilecek, bununla bağdaşmayacak bir tarım politikasına yönelmek ya da yine bununla bağdaşmayacak bir köy toplumu ve onun içinde çok farklı bir köylü (çiftçi ?) tipi tasarlamak gerçek dışıdır. Köy, toprak ve tarım bir gerçek tablonun iç içe geçmiş üç boyutudur.

İkinci nokta şudur: Cumhuriyetin başlangıcında, söz konusu modelin sahibi ya da sahipleri kimdir, kimlerdir? Cumhuriyetin kurucuları ile geçmişin birikimleriyle oluşmuş modelin sahiplerinin bu bakımdan aynı düzlemde, benzer amaçlarda buluşmaları mümkün müdür? Bu soru, 1920'lerin ortalarından 1940'ların ortalarına gelirken, önce aradaki farklılaşmayı, sonra çekişmeyi ve daha sonra çatışma derecesine varan uzlaşmazlıkları ortaya koyacak sorudur. Zaman ilerledikçe ayrılıklar berraklaşacak ve böylece ülkenin 1940'lardan sonra yarım yüzyılı aşan ve bugünlere varan döneminde ortaya çıkan gelişmelerin kökenini kavrayabilmek kolaylaşacaktır.

Modüs Vivendi

Önce, başlangıcı yeniden düşünelim. Herşeyin ve çiçeği burnunda Cumhuriyetin yolunu siyaset çizecektir:

> *"Mantığın emrettiği şudur efendiler: Ordu vazifesini yapmış ve tamamlamıştır. Bundan sonra temini lâzım gelen bütün neticeler siyasetle hallolunacaktır." Mustafa Kemal bunu 10 Teşrinievvel (Ekim) 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) gizli oturumunda söylüyor. Lozan'daki devlet kurma ve bunu dünyaya kabul ettirme mücadelesi içteki siyasal iktidar meselesinden ayrılamaz. Yeni rejimin siyasal düzeni için, öncelikle bunun ana birimi olan ('Fırka'yı) 'parti'yi vücuda getirebilmek gerekir. Siyasal iktidar ve siyaset bekleyemez.*
>
> *"Memleketimizde 'her zümreyi toplayan bir halk' vardır ve bu halk bağımsızlığın, hâkimiyetinin muhafazasını (egemenliğinin korunmasını) istiyor. İşte, milletin bu esas menfaatlerinin temini için 'bir fırka' lazımdır ve böyle bir fırkanın bütün milleti kapsayabileceği ve bütün millete dayanabileceğini tahmin ediyorum. Siyasi fırka mutlaka bir mücadele fikri ihtiva eder (içerir). Benim tasavvurumda (tasarladığım) milletin şu veya bu sınıfın menfaatlerini temin değildir."*

Mustafa Kemal, aynı tarihlerde, siyasetin zemininde sınıflar meselesini, ekonomik olarak geri bir köylüler ülkesindeki çelişkiler üzerinden değil, geri kalmışlığı (tüm sınıfların) elbirliğiyle aşma davası olarak ortaya koyuyor. Tarih 1922/23'tür. Yani, başlangıçtayız.

Geri kalmışlıktan çıkma davasını öne, sınıfsal çelişkileri arkaya alan bu siyaset çizgisiyle 'sıfırdan' oluşturulacak fırka (parti) sınıfsal ittifaklarla değil, bir **'modüs vivendi'** (ortak bir çizgi için karşılıklı anlayış) üzerinde yürümeyi becermelidir. Cumhuriyetin zemininin sağlamlığı, bu 'modüs vivendi'nin, çağdaş yapıların inşası için özenle gözetilip geliştirilmesine bağlı olacaktır. Fırka, 'sıfırdan oluşturulacaktır', çünkü, Mustafa Kemal, tasarladığı Halk Fırkası'nın ancak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan hareketle ve onun siyasallaşmasıyla oluşabileceğini görmüştür. Siyasal olarak sıfırdan, yani, Milli Mücadele zemininden. Ana çizgi geri kalmışlıktan çıkma davası ise, başka bir zemin yoktur. Ve sınıfsal ittifaklarla değildir, çünkü, açıkça söylenmese de bu mümkün görünmemektedir.

Milli Mücadele, başta köylüler ve işçiler olmak üzere emeğin seferberliğiyle gerçekleşmiştir. Toprak sahipleri, eşraf, tüccar ve (varsa) küçük sanayici de, bu seferberliğe destek olmuşlardır. Tümü, 1922/23'te her şeyin nasıl ve nereden başlayacağını ve kendilerinin nerede yer alacağını merak etmektedirler. Mustafa Kemal onların önüne 1923'te geri kalmışlıktan çıkma davasını koyarak ve **bu çizgiye** bağlanmalarını önererek, hepsini siyaset alanına davet ediyor.

Köylüler ülkesinin Milli Mücadelede seferber olan büyük kitlesi (köylüler) ekonomik olarak güçsüzdür ve siyaset zeminine erişebilme kapasitesinden yoksundur. Toprak sahipleri, eşraf, tüccar ve (varsa) küçük sanayi erbabı ise, ekonomik gücün sahipleridir ve siyasete 'sıfırdan' değil, fiilen bir adım önde başlama avantajına sahiptir. 'Geri kalmışlığı aşma'yı kendi anlayışlarına aykırı olmamak üzere kabul edeceklerdir. Onların, Mustafa Kemal'in önerdiği fırka ve siyaset kuralı olarak 'modüs vivendi'ye bakışları ve kabullerinin böyle bir çizgisi vardır. Bunun farklılığını, bir 'blok' halinde ve zaman ilerledikçe hissettireceklerdir. Kısacası, toplumun güç dokusunu fiilen elinde bulunduran 'blok'a gerçekçi bir siyaset çizgisi önerilmiştir. Bu onların anlayabileceği bir şeydir ve ortada başka seçenek de yoktur. Cumhuriyet yönetimi ise, hem mimarlığını yapacağı bu gerçekçi çizgiyi sürdürebilmeyi, hem de yeni rejim için (bu 'blok'un kabul edeceği/etmeyeceği) köklü değişimleri yapabilmeyi amaçlamaktadır.

Müdafaa-i Hukuk'un Halk Fırkası'na dönüşmesi, 1920'lerin başlangıç koşullarında böyle özel bir çerçeveye yerleşir. Bu bir yönüyle yükselen sınıflar 'blok'unun (toprak sahipleri ve diğerleri) Cumhuriyetin zemininde yer bulmak ve hareket alanlarını genişletme girişimlerinin ilk perdesidir. Fırka'nın henüz çizgileri çekilmiş bir gelişme stratejisi ve programı çıkaramadığı bu ilk dönemde, bir yanda Cumhuriyet yönetiminin geri kalmışlığın kabuğunu kırma ve çağdaş altyapıları inşa etme çabaları, bir yanda da yükselen sınıflar blokunun artan, karşılanan, teşvik gören talepleri vardır. Bu iki yönlü çaba arasında bağdaşmalar da, bağdaşmazlıklar da ortaya çıkar. Böyle olması doğaldır. Genç Halk Fırkası bağdaşmalar-bağdaşmazlıklar alanının ortasındadır. Müdafaa-i Hukuk'un 1920'lerde 'fırkalaşma'sının özellikleri bu ortamda oluşacaktır. Yükselen sınıflar bloku da kendi temsilcilerini 'Fırka'nın içinde konumlandıracak ve Cumhuriyetin zeminine alışırken kendi özel ('kırmızı') sınıfsal çizgilerini oluşturmayı öğrenecektir.

Cumhuriyetin yönetim kadrosu rejimin omurgasını 1920'lerde yerleştirdikten sonra, 'fırkalaşma'nın ilk hedeflerine 1930'ların başında erişecektir. Belgesi, 1931 Kongresi ile ortaya çıkan ilk Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) programı ve 'altı ok'tur. Bu noktadan sonra 'modüs vivendi'nin bir sonraki (ileri) aşamasına, yani, devletçilik çizgisinin ve yeni sanayi hareketinin yükselen sınıflar bloku tarafından da kabulünü amaçlayan aşamaya geçilecektir. Bu 1930'lardır. Oradaki, karşılıklı mücadele ve uyum süreci yıllarıdır. Daha ileriye, yani, yeni bir toprak rejimine ve yeni köy, çiftçi ve tarım rejimine geçişin gövdesini oluşturacağı daha ileri aşamanın 1930'larda başlayıp 1940'larda keskinleşen mücadelesi ise, yazımızın konusu oluyor.

Başlarken

1923'ün köylüler ülkesinde yükselen sınıflar blokunun merkezinde toprak sahipleri ile müttefiki ticaret çevreleri vardır. Onlar 'köy-toprak-tarım'ın, bu ülkede nasıl bir bütünlük taşıdığını ve bu bütünlüğün kendilerini nasıl bir güç (çok yönlü güç!) sahibi kıldığını bilmektedirler. Tartışmaya bile değmez. Başlarken onlar için **hazır bir model** vardır ve bu böyle sürmelidir. Cumhuriyet, onlar için **mevcut** modele ufak tefek rötuşlarla uyum göstermelidir. Politika, mevcut toprak mülkiyeti ve üretim ilişkileri **içinde** tarımın teşviki olmalıdır. Cumhuriyet yönetiminin ise, aynı bütünlüğü gördüğünü, fakat bu modelin sürdürülmesini benimsemediğini saptamalıyız. Kısaca, başlangıçta farklılıklarını açıkça ortaya koymayı tercih etmeyen **iki taraf** vardır. Özdeki farklılık başlangıçta belli değildir; zamanla, Cumhuriyetin takvimi ilerledikçe artacak, keskinleşecektir. Cumhuriyet yönetiminin köy, toprak ve tarım modeli bir deneme, yanılma, öğrenme, inanma süreci içinde oluşacaktır. 1940'ların ilk yarısında berraklaşacaktır. O yirmi yıllık süreç (1924-1945), önemli bilgiler ve dersler taşıyor.

Bu yazıda köy yönetimi ve tarım politikası boyutları üzerinde ayrıntılı bilgilere başvurmuyoruz. Bu iki boyutun toprak sorunu ele alınırken göz ardı edilemeyeceği apaçıktır. Ancak, yazının vurgulayacağı hususlar, özellikle toprak boyutu üzerinde durarak aydınlanabilecektir.

Cumhuriyetin ana kadrosu, 1920'lerde, "bir ziraat memleketi" olarak tanımladığı Türkiye'de işe 1924'ün Köy Kanunu ile başlar. Kanun, köyü çağdaş bir düzenin ana birimi olarak tanımlar. Köyün kendine yeterli bir birim olmasını ve merkezle bir amaç ve dil birliği içine girebilmesini, konuşabilmesini ister. Ancak, bu soyut bir köydür. Ona biçim veren sınıf ve güç ilişkilerinden ve üretim koşullarından arındırılarak tanımlanmıştır. Bu ilişkiler ve koşullar köyün yekpare bir birim olarak merkezle (Cumhuriyetle) konuşabilmesine, kendini anlatabilmesine elverişli değildir. Köyün Köy Kanunundaki tanımında, onda gücün sahibi olan, TBMM'de güç gösterisi yapabilen büyük toprak sahibi ve zengin çiftçi görülmez. Küçük üreticinin (orta ve yoksul köylünün), ortakçı, yarıcı, maraba ve toprak işçisinin derdini niçin anlatamadığı, üretimdeki ve söz söylemekteki güçsüzlüğü kanundaki tanımdan okunamaz. Sesinin çıkmayacağı anlaşılamaz. Köyün duyulan sesi, büyük toprak sahibinin ve zengin çiftçinindir. Meclis'te onlar konuşur.

Köyün bu sessiz, değişmez dünyasında konuşulmayan ve duyulmayan şeylerin başında toprak mülkiyeti gelir. Orta, yoksul köylü, ortakçı ve diğerleri, toprağın kendilerini yaşatan yegâne varlık olduğunu bilir, ama ona sahip ol-

mayı, onu istemeyi bilmez. Toprak verilirse onu nasıl işleyip geliştireceğini de tasarlayamaz.[1]

1920'lerin sonlarına doğru Cumhuriyet yönetimi bir değerlendirme yapmaya ve işin candamarını yakalamaya başlamıştır. Toprak davasının çözümü için hareket, ilginç bir noktada adım atarak gelişecektir: 19 Haziran 1927 tarihli, 1097 sayılı yasa. Başlığı "Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garp Vilayetlerine Nakillerine (Bazı Kişilerin Doğu Bölgelerinden Batı İllerine Gönderilmelerine) Dair Kanun". Yasanın 1. Maddesi "idari, askeri ve içtimai (toplumsal) nedenlerle Doğu'daki sıkıyönetim bölgesinden 1400 kişinin ve seksen isyancının aileleriyle birlikte Batı illerine gönderileceğini", öteki maddeleri de işlemin kısa sürede gerçekleştirileceğini ve bundan böyle söz konusu kişilerin Batı'da yerleşeceklerini belirtir. Gönderilenlerin çoğunluğu büyük toprak sahipleridir. Onüç maddelik yasanın konumuz bakımından önemli iki maddesi vardır: 9. ve 11. maddeler. 9. madde söz konusu kişilere ait toprakların Hazine'ye geçeceğini ve bunların değerinin yerinde oluşturulacak bir kurulca saptanacağını; 11. madde ise, Batı'da kendilerine bu kurulun değer takdiri ölçüsünde toprak verileceğini, eğer bunun değeri daha düşük olursa, farkın yine Hazine'ce kendilerine Batı'da toprak verilerek tamamlanacağını belirliyor. Bir mülkiyet kaybı olmayacaktır.[2]

Birkaç ay sonra (Kasım'da) yasada değişiklik yapılır ve Batı'ya gönderilenlerden bazılarının eski yerlerine dönmeleri uygun görülür. Ancak, Haziran'dan başlayarak Hazine'ye geçen arazi Doğu'daki **topraksız köylülere dağıtılmıştır.** Geri dönen büyük toprak sahipleri, dağıtılmış topraklara el koyarlar ve köylü yine topraksız kalır. Yönetim bu fiili durumu zorla değil, yeni bir yasayla düzenlemek ister.

2 Haziran 1929 tarihli, 1505 sayılı yasa bunun için hazırlanmıştır. Ancak, dikkate değer ve geniş bir çözüme yönelik adımdır. Cumhuriyet yönetiminin toprak sorununu nasıl bir boyuta yerleştirme niyeti taşıdığını ve harekete geçtiğini gösterir. Bir dönüm noktasıdır.

---

1 *"İlk Meclis'te köy kanunu müzakere edilirken bendeniz dışarıya çıkmıştım. Dışarıda -Allah rahmet eylesin- Beypazarlı Çayırlıoğlu Hilmi Bey vardı. İçeride ne konuşuyorsunuz diye sordu. Köy kanununu konuşuyoruz dedim. Maksat nedir, dedi. Latife olsun diye, maksat senin gibi mütegallibenin elinden köylüyü kurtarmaktır, dedim. Bana cevap verdi, dedi ki; kurtaramazsınız. Değil mi ki, köylü çuvalını alıp benim ambara geliyor, değil mi ki bana akıl danışıyor, kurtaramazsınız. Köylü çuvalını alıp ambarıma gelmezse, bana akıl danışmazsa, o zaman mütegallibenin elinden kurtulur."* Sırrı İÇÖZ (Yozgat Mebusu), **TBMM Tutanak Dergisi,** 5 Haziran 1942, s. 75.

2 Bilsay Kuruç, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası, 2. Cilt (1933-1935),** Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 580, Ankara, 1993, s. 497-98.

Yasanın başlığı "Şark Menatıkı Dahilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek (Doğu Bölgelerinde Muhtaç Çiftçiye Dağıtılacak) Araziye Dair Kanun"dur. Dört maddeden ibarettir. Ne istediğini bilen bir kalemden çıktığı bellidir. Özlü ve adı konulmamış bir toprak reformu yasası gibidir.[3]

Sahiplerinden alınarak yapılacak bir toprak dağıtımının ilkelerini ilk kez ve kolay kolay değiştirilmeyecek biçimde ortaya koyar. Bu **ilkeler** 1940'ların ortalarına kadar korunacak, bazı rötuş ve eklemelerle beslenecektir.

Yasanın gerekçesinde, 1097'nin 9. maddesiyle Hazine'ye geçen arazinin topraksız köylüye, aşiretlerdeki köylülere ve göçerlere dağıtıldığı, onların bu toprağı işledikleri, ancak bunların Batı'dan dönen eski sahiplerince ellerinden alındığı ve bunun uygunsuz olduğu vurgulanır. 1. madde dağıtılmış toprağın kimlere (köylü, aşiret efradı vb) dağıtılmışsa onlarda kalacağını düzenler. 2. madde, 1097'de belirtilen Doğu bölgesindeki topraklarda hükûmetin topraksızlara **gerekli gördüğü kadar** toprak dağıtacağını, büyük arazi sahiplerine de 500'den 2000 dönüme kadar toprak bırakabileceğini belirtir. 3. madde, dağıtmak üzere Hazine'ye geçecek arazi için **değer saptama esasları** getirir: 1915 yılının vergi bazını, bu yoksa tapu değerini esas alır. En önemlisi de, bu yasanın hem Doğu'da, hem de hükûmet gerekli gördüğü takdirde **ülkenin her yerinde** uygulanacağını kaydeden 4. maddesidir.

Bu özlü toprak reformu modelinde taşların yerli yerine oturduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Birincisi ve en önemlisi, topraksızlara 'gerekli görüldüğü kadar' toprak dağıtılacağı ve dağıtımın 'arazi sahiplerinden' (büyük toprak sahiplerinden) alınacak topraklarla yapılacağıdır. Başka deyişle, burada **bir toprak reformu anlayışı** vardır. Şudur: Toprak reformunda **yükümlülük** büyük toprak sahibinin üzerindedir. Dağıtım ihtiyaç olarak saptanıyorsa, toprağı verecektir. Ve kendisine 2000 dönümden fazla arazi bırakılamaz. Toprak sahibine 'dönüm sınırı' koymak, özellikle Doğu bölgelerindeki geleneksel yapı düşünülürse, onun "köyler"e sahip olmasını frenleyici bir nitelik de taşıyabilir.

İkinci nokta, sahibinden alınacak toprağa Hazine'ce ödenecek bedelin ölçüsüdür. Rayiç bedel söz konusu olamaz. Takdir, 1915 yılı, yani, Birinci Dünya Savaşı'nın tırmanan (ve arazi fiyatını da tırmanarak yükselten) büyük enflasyon öncesindeki vergi tabanına göre (bunun 8-10 katı ile sınırlanarak) yapılmaktadır. Arazi sahibi kamulaştırma bedeli üzerinden enflasyonu aşan bir rant elde edemeyecektir. Vergi yoksa, tapudaki değer üzerinden aynı hesap yapılacaktır.

3 İbid. s. 499.

Bunlar bir toprak reformu için **asgari** temel ilkelerdir. Tarih 1929'dur. Yasayı hazırlayan Şükrü KAYA'nın Dahiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı)'dir. Şunu görüyoruz: Cumhuriyet yönetiminin toprak düzenine ilişkin **ilk hamle dönemi** Şükrü KAYA'nın alanına ve girişimine verilmiştir. Bu dönemi 1927-1937 yılları olarak saptayabiliriz. O yıllarda, KAYA'nın meseleyi ortaya koyma tarzı, çerçevesi ve sınırları içindeyiz. Sadeleştirirsek, sahnede toprak sahipleri ile 'muhtaç zürra' vardır. Toprak ilkinden alınarak ikincisine verilecektir. Bedelini Hazine ödeyecektir. Anahtar sözcük, 'ihtiyaç' ('muhtaç')tır.[4]

Eldeki belgeler 1505'in, hem Doğu'daki büyük topraklarda, hem de Muğla ve Konya'nın bazı büyük çiftliklerinde kamulaştırma yapıp köylülere toprak dağıtarak uygulandığını gösteriyor. Şu görülebiliyor: Reform, Doğu'dan Batı'ya doğru ilerlemektedir. Ancak, Batı'daki büyük toprak sahipleri bundan hiç hoşlanmazlar. Şura-yı Devlet (Danıştay)'e giderler. 1505'in Doğu ile sınırlı olduğu yolunda görüş alırlar. Direnirler.

Yönetim de direnir. 1933 yılı sonlarında (ilk sanayi programı hükûmetçe imzalanırken) 1505'in 4. maddesine Meclis'in açıklık getirmesi için bir Başvekâlet Tezkeresi hazırlanır. Kalem sahibinin Şükrü KAYA olduğunu görmek zor değildir. Gerekçesinde şöyle yazıyor:

> *"Şark'ta (doğuda) geniş çiftlikler ve bu çiftliklerde serf gibi yaşayan topraksız, fakat toprağa bağlı birçok insan vardır. Ancak, aynı vaziyette çiftliklere ve insanlara Anadolu'nun diğer birçok yerinde de tesadüf olunmaktadır. Şarkta bu insanları bu bağdan kurtarıp toprağa sahip kılmak ne kadar lazımsa, garpte (batıda) da aynı vasıftaki insanları aynı surette kurtarmak aynı derecede ve belki daha şiddetle lâzım ve zarurîdir (gerekli ve zorunludur)."*[5]

Bu niyet toprak sahiplerince hoş karşılanmaz. Tavır alacaklardır. Artık farklılık başlamıştır. Dönem ve yaşanan koşullar ne kadar sıkıntılı olursa olsun, toprak sahipleri de, kendileri ya da sözcüleriyle kırmızı çizgilerini ortaya koyarlar:

> *"Eğer maksat, aslında topraksız halka toprak vermekse umumi (genel) ve mühim (önemli) bir siyaset takip etmek (izlemek) lâzım gelir. Bence Şark mıntıkası dahilinde muhtaç zürraa tevzi edilecek (dağıtılacak) arazi hakkındaki kanunun 4. maddesindeki ibareyi esas ittihaz ederek (alarak) umumi bir surette memleketin muhtelif (çeşitli) yerlerinde dahi 1097 numaralı kanunun tatbikinden doğan zaruretler (zorunluluklar) varmış gibi,*

4 Şükrü KAYA'nın ATATÜRK'ün siyaset anlayışı ile uyumlu ve onun güvenine sahip olduğunu unutmamak gerekir. ATATÜRK'ün ölümüne kadar Dahiliye Vekili (İçişleri Bakanı)'dir. 1924'ün Köy Kanunu da aynı bakanlık tarafından hazırlanmıştır.

5 Bilsay Kuruç, İbid. s. 497. (a.b.ç.)

memleketin vasatında (ortasında), garbında, şimalinde (kuzeyinde) ve cenubunda (güneyinde) aynı kanunu tatbik etmeye (uygulamaya) kanunun ruhu müsait değildir." Refik Şevket Bey (İNCE). Manisa Mebusu.[6]

"Büyük arazilerin taksimi (paylaşımı) meselesini anlayamadım. Büyük arazinin taksimi için yeni bir karar mı veriliyor, yeni bir kanun mu yapılıyor? Fırkanın (Partinin) prensibinde ve Büyük Millet Meclisi prensiplerinde böyle bir esas yoktur. Toprak sahibi olmak bu memlekette ayıpmış gibi bir manzara hasıl oluyor. Yavaş yavaş büyük emval (mülk) sahibi olmak, çok para sahibi olmak fena telakki edilmeye (görülmeye) başlanırsa bunun sonu nereye varır?" Emin Bey (SAZAK), Eskişehir mebusu.[7]

Burada bir tartışma değil, bir tavır alma ve toprak meselesini aşan örtülü bir "jurnalleme" var. Belki, peşin yargıya dayanan bir hazır üslup var. Bu üslup, daha sonra sadece toprak sorununun çözümüne direnmek üzere değil, ileri adımları frenlemek ve durdurabilmek için kullanılacaktır. Ancak, bu ifadelere en çok toprak sorunu tartışmalarında rastlanacaktır. Başı, toprak sahibi ve zengin çiftçi çeker.

1934'ün Haziran ayında yapılan bu görüşmelerde Şükrü KAYA'nın yanıtı ise berraktır. Toprak meselesinin dışına çıkmıyor. Yönetimin geri çekilmeyeceğini gösteriyor. Toprak davası gündeme yerleşmiştir:

"Köylü kendi toprağını çok sever. Bu köylünün asıl vasfı mümeyyizidir (belirgin niteliğidir). Sevmediği, sevemeyeceği bir toprak varsa, o da kendisinin esir gibi kullanıldığı ve kullandığı başkasının toprağıdır. Bunu hakikaten sevemez ve sevmemekte haklıdır. Onun içindir ki, bizim arzumuz herşeyden evvel çiftçiye toprak vermektir ve bunun da kanunu gelmiştir. Arazisini ve tarlasını kendisi işletmeyerek oralarda kurun-u vustada (Ortaçağ'da) olduğu gibi, yani, esir gibi çalışan Türk köylülerini ev ve arazi sahibi yapmaktır, maksadımız."[8]

1930'lu yıllarda başlayan farklılaşmaya dikkat edersek, 1940'lı yılların gelişmeleri içinde yaşanan tartışmaları kavramak kolaylaşacaktır. CHF'nin 1931 programını izleyen birkaç yıl içinde Cumhuriyet yönetimi ile büyük toprak sahibi, eşraf, tüccar ve (varsa) sanayici **ittifakı** arasında farklılaşma göze çarpacak noktaya gelir. Bunu yaratan itici güç, Cumhuriyet yönetiminin kendine çizdiği yol programında attığı devletçilik adımı ile birlikte doğan sınıfsal tepkilerdir. 1920'lerin 'mutedil devletçilik' yıllarında başlayan ve kısmî kalan tepkiler, 1930'larla başlayan devletçilik döneminde büyük toprak sahipleri ve tüccar

6 İbid., s. 216.

7 İbid., s. 217.

8 İbid., s. 216-217. (a.b.ç.)

başta olmak üzere bir sert zemine oturacak ve özellikle orada odaklanacaktır.[9] 1940'larda karşılaşılacak tablonun çekirdeği oradadır. Siyasette 1930'da tek parti döneminin açılması ve siyasetin tek çatı altında toplanması, ilginç biçimde, o çatı altında ekonomi ve toplum boyutundaki tavırların ve düşüncelerin birbirinden ayrılması ve farklılaşmasıyla iç içe yaşanmaktadır. Geri kalmışlıktan çıkma davasını önde tutarak Cumhuriyet yönetiminin sürdürmeyi başardığı 'modüs vivendi' henüz yürümektedir, fakat, çelişkiler su yüzüne çıkmaya başlamıştır.

Bu bakımdan, 1505'in bir daha görüşülmesi sırasında 1934'te TBMM'de yaşanan yukarıdaki tablonun öncülünün iki yıl önce, 1932'de nasıl yaşandığını da hatırlamalıyız. Yönetim devletçiliğin ilk adımlarını 1931-32'de kararlılıkla atarken, özel kesimin çeşitli çevrelerinde tedirginlik başgösterir. Bu çevrelerin sesi TBMM'de yüksek perdeden duyulur. 1931 ve özellikle 1932, ekonomik koşulların zorlaştığı yıllardır. Yönetim için döviz tasarrufu ve tahsisi önem kazanır. Dış ticaretin denetimi zorunlu olur. Bu denetim tüccarın serbestliğini sınırlar. "Çay, Şeker ve Kahve İthalâtının Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun"un görüşmelerinde büyük toprak sahiplerinden İzmir mebusu, İttihat ve Terakki döneminin Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey (MENTEŞE), tüccarın ve sanayicinin çıkarlarını öncelikle korumak gerektiğini öne sürer. Geniş bir cephe adına konuşur gibidir. Görüşünü yönetime tavır almanın ötesine vardırır:

> *"Fikrimi açık söylemek lâzım gelirse, (sizlerin) Halk Fırkası'nın programındaki esasatı (esasları) depoze ettiğini (kaldırıp attığını) yani, onu tecavüz ettiğini (aştığını) görüyorum. İktisadi sahada ben etatist'im (devletçiyim). Fakat görülüyor ki sizler prensibinizin hududunu tecavüz ederek iktisadi zaruret (zorunluluk) olmaksızın müdahaleye giriyorsunuz. Bendeniz bunda tehlike görüyorum. Entervansiyonizm (müdahalecilik), sosyalizm deta (devlet sosyalizmi) denilen bir sistem. Bunun kendine mahsus kadrı (kadroları) vardır.*
>
> *Şimdi bu kadrı geçelim de, istihsale (üretime) servet tevezzüüne (dağılımına) devletin müdahalesi kısmına gelelim. Oraya gelince, iş kollektivizasyona kadar gider."*[10]

Kolektivizasyon çağrışımı, Sovyetler'i ve özellikle orada 1930 yılı ile başlayan tarımda kolektifleştirme hareketini -kuşkusuz Türkiye'ye ilham verebileceğini de akla getirerek- endişeyle izleyen büyük toprak sahiplerinin ve onlarla ittifakı sıkılaştıran çevrelerin sabitleşen çizgisidir. Argümanların ekonomik dü-

9 1920'lerin 'mutedil devletçilik' yılları olduğu, İlter ERTUĞRUL'un tezidir. ERTUĞRUL bu tezini, 1920'lere ilişkin kaynaklarla ortaya koymakta ve İsmet Paşa'nın geçmiş yıllarla hesaplaşma özelliği taşıyan 30 Ağustos 1930'daki Sivas demiryolu konuşmasında, bunu, belgeleyen bir üslupla dile getirdiğini de vurgulamaktadır.

10 Bilsay KURUÇ, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası**, I. Cilt, (1929-1932), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 569, Ankara, 1988, s. 278. (a.b.ç.).

zeyde yetersiz kaldığı noktada, yönetimin 'sovyetleşmeye' yöneldiği yolunda imalar örtülü bir siyasal söylem olarak kullanılır. Bu çağrışım ve bunu kışkırtıcı bir söylemle Cumhuriyet yönetiminin yeni adımlarına karşı kullanma örnekleri, 1940'lı yıllarda daha da artacaktır.[11]

Yeni Hamle

Cumhuriyetin onuncu yılında rejim oturmuştur. Buhran yılları henüz sona ermemiştir. Ancak, yönetim yeni yeni deneylere girip çıkarak somut şeyler öğrenmiştir. Devletçilik yolunda tercihlerini yaptıktan sonra kendine güven çizgilerine kavuşmuştur. Sanayi programı başlarken bir büyük çalışma çerçevesi ve disiplininin esaslarını getirmiştir. Bütün bunlar, Cumhuriyetin ana kadrosunu tarım, toprak ve köy üçlüsünü bir stratejik bakışla ele almaya yönlendirecektir. Gündem yeniden ve bu bakışla düzenlenecektir.

1930 ile başlayan buhran öğreticidir. Köydeki yoksullaşma keskinleşmiştir. Oradaki sorun **köyün kente göre yoksullaşması değil, köylünün mutlak yoksullaşmasıdır.** Oradaki yoksulluk benzersizdir. Benzersizliği, köylünün buhranda sığınacağı en son varlığın, ekebileceği toprağın yokluğu ile kavranabilen bir şeydir. Köylünün gerileyip gerileyip duvara yapışmasıdır. Yapışma noktası, toprağın köylü için 'yok' olduğu noktadır. Bu noktada **mutlak yoksulluk** somutlaşır. Cumhuriyetin ana kadrosunun bakışını berraklaştıran şeylerden biri, sanayi programının yapıcı katkısını görmesi ve buna inanması ise; öteki de, bunu görerek kırsaldaki yoksullaşma dramını ciddi biçimde hissetmesidir. Buradaki sorunlar bir tarım politikasının boyunu aşar.

Önemli yıl 1936'dır. 1936 sonlarına doğru toprak dağıtımı ve yeni bir köy düzeni ile eşleşecek tarım modelinin yapı taşları oluşturuluyor. İşaretler bunu gösteriyor. ATATÜRK, bunu TBMM'nin yıllık açış konuşmasında ayrıntılara girmeden, yeni bir programın önemini vurguluyormuş gibi yapmayan bir üslupla özetler:

> *"Ziraatte kalkınmayı kolay ve çabuk yapmak için şartlar çok ilerlemiş ve hazırlanmıştır. Yeni usuller ve yeni makineler kullanmakla, iyi teşkilatla yapılacak yardımların süratle semere vereceğini görüyoruz."*[12]

11 Şunu hatırlamak yararlıdır: Halil Bey'in konuşması, 1932 Temmuzunda, devletçiliğin CHF programından hareketle somutlaştırılması demek olan **sanayi hareketi** son şeklini aldığı ve Meclis'e sunulduğu sırada, o ortamda yapılmaktadır. Yeni bir sermaye birikimi başlatılacaktır. Ve bunun ağırlık merkezi devletçilikle oluşacaktır. İttifak halindeki çevrelerin tedirginliğini ve dayanışmalarını anlamak zor değildir. 1934 yılının Haziran ayında toprak sorunu görüşülürken, yeni sermaye birikiminin ilk atılımı olan ilk yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Bu Cumhuriyet yönetimi için çok önemlidir. Yatırım yapmayı öğrenemeden tarihe karışan Osmanlı devletinden sonra, yeni rejim sanayi temelini kurarak muhtaç olduğu güvenceyi ve özgüveni elde etmektedir.

12 Bilsay KURUÇ, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Büyük Devletler ve Türkiye,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 362, İstanbul, Eylül 2011, s. 465. (a.b.ç.).

Yeni yaklaşımın ayrıntısını, tarım ve toprak için tasarlananları İNÖNÜ açıklayacaktır. Önce tarımı öne alıyor, durum saptaması yapıyor. İki nokta dikkat çekicidir: Birincisi, o güne kadar tarım için yapılanların artık daha fazla sonuç vermeyeceğidir. Tarım, mevcut yapısı ile bir 'üretim sınırı'na dayanmış görünmektedir. Özelliği, düşük verim ve duraganlaşmadır. İkincisi, yönetim tarıma şimdi sanayi bakışıyla yaklaşıyor: Yeni talep yaratabilmek için teknik ve sınai desteği radikal biçimde büyütmek şarttır. Yeni bir makinalaşma, cihazlanma ve örgütlenme hamlesi gereklidir. Devletçiliğin sanayi ile özdeşleşerek yarattığı başarı tarımda da yaratılabilirse, işte yeni tarım politikasının temeli atılacaktır. 1935-36'dan başlayarak dünya tarım ve hammadde fiyatlarında artış yaşanması, yönetimin düşünme kapasitesini büyütmüş ve iyimserliğini de desteklemiştir. İNÖNÜ, 1936'nın son günlerinde, 29 İlkkânun (Aralık)'da CHP toplantısında bu yeni yaklaşımla yasa tasarıları hazırladıklarını anlatır. Orada, yeni bir tarım politikası için ne düşündükleri görülüyor:[13]

> *"Bu kanunlar ve bunları takip edecek (izleyecek) diğer kanun, plan ve kredilerle yeni bir iktisadi ve zirai kalkınma devresine gireceğiz. Birkaç senelik tecrübe ve bizzat vaki olan görgü ve tetkiklerimiz (doğruca kendi gözlemlerimiz) göstermiştir ki, sanayide hem istihsalat (üretim) hem gelir arttığı halde ziraatte istihsalat artmamıştır. Yalnız fiyat yüksekliğinden doğan bir gelir artması vardır. Halbuki, memleket için ziraatin daha da artma devresine girmesi, sanayin ilerlemesi ve müdafaa (savunma) kuvvetlerinin artması için de en sağlam yol ve başlıca şarttır. Bizim 70 kilo aldığımız bir topraktan Danimarkalı, Hollandalı, 250'ye yakın almaktadır.*
>
> *Şimdiye kadar şimendifer ve sanayi işlerinde olduğu gibi, 1937'den itibaren ziraatimizi, çiftçilerimizi kalkındırmak için mühim (önemli) paralar tahsis edeceğiz (ayıracağız).*
>
> *Nasıl kredi ve istihlak (tüketim) kooperatifleri kurulmuş ise, istihsalin tanzim ve teşkili (üretimin düzene sokulması) için de planlı ve iştirakli (ortakça) bir çalışma devresine girmek lazımdır. Yeni aletlerle harman makineleri, sürme ve sulama tertipleriyle planlı olarak 'zirai kombineler' vücude getirmek istiyoruz... Bu kombineler(in) (...) her biri bir cüz-ü tam (entegre kuruluş) şeklinde olacaktır ve (...) münferit ve müşterek (tek tek ve ortaklaşa kullanılacak) alet ve makinelerle mücehhez (donanmış) bulunacaktır. Bu kombinelere Orta Anadolu ve Şark'ta daha çok ihtiyaç vardır.*
>
> *Düşündüğümüz ilk plan 'bin kombine' üzerine tesis olunacak (kurulacak) ve dört senelik bir tecrübenin verdiği neticeye göre temin ve teksir olunacaktır (dört yıllık bir deneyimin sonuçlarına göre geliştirilecektir ve genişletilecektir). Bu sistemin 'remzi (simgesi) yeni usul ve yeni alet' olacaktır."*

13 İbid., s. 466

Şu görülüyor: Cumhuriyetin kurucu kadrosu 'köylüyü çiftçi yapacak' yeni politikaların arayışındadır. Mülkiyet konusunda tabuları, önyargıları yoktur. 1920'lerin politikaları ile istediklerine erişememişlerdir. Zenginleşen, fakat tarımın gelişmesi için atılım yapmayan toprak sahiplerinin, zenginleşen, fakat sanayide büyük düşünebilme kapasitesine erişemeyen sermaye sahiplerinden pek farkı olmadığı anlaşılmıştır. Ancak, toprak sahipleri, hali vakti yerinde olan çiftçiler (ve temsilcileri) CHP'nin saflarında ve TBMM'dedirler. Kararları tartışırlar, kimi zaman paylaşırlar, kimi yerde karşı çıkarlar. Aralarında toprak sahipliği ile modernizasyona açık kapitalist çiftçiliği bağdaştıranlar ya pek azdır ya da yoktur. Tarımda, en küçüğünden en büyüğüne kadar **tüm yatırımları devlet yapmaktadır.** Devlet köylü kitlesini çiftçi yapmak kadar, belki de daha çok, zengin çiftçiye destek olmuştur. Fakat, zengin çiftçi ve büyük toprak sahibi, resmen 'bir ziraat memleketi' olarak kabul edilen Türkiye'de **tarımsal gelişmenin ajanı olmamış** ya da olamamıştır. Tarımda yatırımcılığa özenmez, modernizasyonu öğrenmez. Tüm çabasını üstünde oturduğu mülkiyeti korumaya ve büyütmeye odaklamıştır. Büyük toprak sahiplerinin tutkusu mülkiyetidir ve buradan kaynaklanan gücüdür. Kırsaldaki düzeni, saflarında siyaset yaptığı Cumhuriyet rejimi ile paylaşmak istemez. Cumhuriyetin yeni arayışları onda tedirginlik yaratır.

İNÖNÜ, 1936 konuşması ile saptamalar yapıyor ve yeni hareket noktaları benimsediklerini gösteriyor. Birincisi, *"bizim 70 kilo aldığımız bir topraktan Danimarkalı ve Hollandalının 250'ye yakın alması"*dır. Tarımda verim düşük kalıyor. Gerilik işaretidir. Gelişmenin ajanı yoktur. İkincisi, tarıma önemli kaynak ayrılacak ve yeni bir düzen kurulacaktır: *"Planlı ve iştirakli"*. Üçüncüsü, donanım merkezleri kurulacaktır: İlk hamlede **bin kombina.** Ve bunlar entegre kuruluşlar olacaktır. Öncelik Orta Anadolu ve Doğu'dadır.

Ancak, bir çelişki ortaya çıkmıştır. Bir yanda, yıllar geçmesine karşın toprağa kavuşamadıkları için çiftçiliğe adım atamayan köylü kitleleri, öte yanda, nasıl bir **çiftçi** istediğini artık sanayi bilgisiyle takviye eden, ama henüz gerekli toprağı verememiş olan kadrolar. İNÖNÜ, bir adım daha atmak üzere olduklarını gösteriyor. 'Bin kombina' konuşmasında **mülkiyet** sorununu masaya yatırıyor:[14]

> *"Bir toprak en çok mahsulünü 'yalnız' bir vaziyette' verir: 'O toprağın işleyenin malı olması'. Yurdumuzda topraksız çiftçinin sayısı her tasavvurun (düşünülebilenin) üstündedir. 'Hiçbir' vakit, hiçbir adamın malını cebren zapt etmek (zorla ele geçirmek) fikrinde değiliz. Fakat, 'hiçbir' surette köylüyü ilelebet (sonsuza dek) topraksız kalmaya mahkûm eden 'dar çerçevede' bırakmaya razı olmayız."*

14 İbid., s. 466.

Tarımı geliştirmek istiyorsanız, önce temel koşulu uygulayacaksınız. Bunu söylüyor: **Toprak işleyenin!** Tablo siyah-beyazdır: Bir yanda büyük topraklarından parça alınmasına karşı duranlar, öte yanda düşünülebilen bir sayının üstündeki topraksızlar. Bu, habire toprak sahiplerinin çıkarına işleyen bir aşırılık tablosudur. Tarımın bir dar çerçeve içine kilitlenmesidir. Büyük çiftçiler zenginleştikçe topraksızlar artmakta, fakat tarımda verim artmamaktadır.

Burada dikkat çekici bir nokta var: Cumhuriyetin ana kadrosu büyük topraklının ve zengin çiftçinin üzerine yürümek, zor kullanmak istemiyor. Gelinen tabloyu tarımın durumu ile yüzleşerek ortaya koyuyor. Genç devletin henüz hassas olan dengelerini korumak için, tarımda söz sahibi olanları dar çerçeveden çıkıp reformcu bir çizgide uzlaşmaya davet ediyor. İstediği, sınıfsal güçlerin ileri ve gelişmeye açık bir üretim düzeni için anlayış göstermesidir (Daha kapsamlı bir 'modüs vivendi' ile daha sağlıklı bir toplum yapısına erişebilme önerisi yapıyor, denilebilir.).

Bu düşünce ve karar birliği birkaç kademede ve açık seçik dile getirilmiştir: ATATÜRK'ün desteğine sahip olduğu bilinen Şükrü KAYA zaman zaman bu sözcülüğü yapmıştır. Sözlerinin arasında büyük çiftçileri okşasa da, mülkiyet sorununu ve toprak dağıtımının zorunluluğunu açıkça ve ödünsüzce ortaya koyar:[15]

> *"Biz büyük çiftçi taraftarıyız da. Çiftlikleri işletenler sonuna kadar işletsinler ve müsterih olsunlar (içleri rahat olsun). Biz onların en büyük yardımcısı olacağız. Maksadımız işlemeyen toprakları, işleyen kollara vermek ve bu suretle işlemeyen toprakları mamur (işleyip geliştirilmiş) bir hale koymaktır.*
>
> *Şark halkını topraklandırmak esasını düşünürken, garp halkını topraklandırmamak hatıra gelmezdi. Çünkü, (o takdirde B.K.) memleketi garp ve şark diye ikiye ayırmak lazımdı. Tabiidir ki hükûmet ve Meclis, bu tefrikayı (ayırımı) yapamazdı.*
>
> *Bugün memleketin 5 milyon nüfusu başkalarının toprağında çalışmaktadır. Bu suretle toprakla uğraşanlar, ancak kara ekmek yiyebilecek haldedirler. Türk köylüsü Türkün efendisidir demek, âdeta bir süsten ibaret kalıyor. Bazı vilayetlerin yarısından fazlasında köylü, başkalarının elinde olan topraklarda çalışmaktadır. Bu toprağı nasıl ve ne surette ele geçirmişler, şimdi tetkik edecek (ele alacak) değiliz. Şimdi demek ki ellerinde tapuları vardır, ona riayet ediyoruz (uyuyoruz). Memleketin içinde başkalarının toprağında çalışan binlerce halk vardır. Bunları topraklandırmak, Türkü bu toprağın efendisi yapmak, bizim en birinci borcumuzdur...*

15 İbid., 474-75. (a.b.ç.).

Eğer bu köylüyü toprak sahibi yapmayacak olursak, bu sanayi fabrikalarını kim için, hangi pazarlar için kuruyorsunuz? Bizim yaşamamız 13 milyondan ibaret olan köylü tabakasını zengin etmekle ve behemehâl (ne olursa olsun) kuvvetli yapmakla kabildir..."

1936'da açıklamalar birbirini tamamlar. İşin ciddiyeti ve tarım ile toprak arasında bağlantının önemi siyasetin en yüksek katından, İkinci Teşrin (Kasım) ayında Meclis açış konuşmasında ATATÜRK tarafından da açıklanmıştır:[16]

"Toprak kanununun bir neticeye varmasını kamutayın yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçinebileceği ve çalışabileceği toprağa malik olması lazımdır. Vatanın sağlam temeli ve imarı bu esastadır. Bundan fazla olarak, büyük araziyi modern vasıtalarla işletip vatana fazla istihsal temin edilmesini isteriz... Memleketi ziraat bölgelerine ayırmak icap eder. Her birinde köylülerin gözleriyle görebilecekleri, örnek tutacakları, verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurulmalıdır."

1936'da, meselenin sadece devletin üst katında 'bir yeni politika' başlatmak üzere ele alındığını sanmak çok basit düşünmek olur. 1920'lerde başlayan ve 'deneme-yanılma'lardan da geçen politikalar 1930'larda bir **kalkınma anlayışına** erişmiştir. Bir 'köylüler ülkesi'nde kurulmuş olan Cumhuriyet'in aradığı, 'topyekûn kalkınma'dır; yani, 'herkese kaynak var' yaklaşımıdır. Kalkınmayı, 'herkese kaynak var' anlayışı ile gerçekçi kılabilmek, böylece **bir üst gelişme düzeyine geçebilmenin anahtarı, köy-toprak-tarım** üçlüsünde yatıyor. Bu üçlü'yü ihmal ederek, orada yatan çok yönlü sorunları çözümsüz bırakarak ilerleyebilmek mümkün değildir. Çözümün ne demek olduğunu belki de en iyi anlatan, Cumhuriyetin ana kadrosuna en yakın kalemlerden Falih Rıfkı ATAY'dır. 1937'nin ilk günlerinde meseleyi can damarından yakalar:[17]

"Başbakan İsmet İnönü'nün 29 İlkkânun (Aralık) parti toplantısındaki program nutku, hiç şüphesiz Cumhuriyet tarihine fasılbaşlarından biri olarak geçecektir.

Dava ne kadar büyükse düsturları o kadar basittir:

1 – Halkı topraklandırmak,

2 – Toprağın verimini arttırmak,

3 – Su ve orman meselesini halletmek.

16 İbid., 475.

17 İbid., s. 475-76. (a.b.ç.).

Türkiye'de köylüyü topraklandırmak demek, eğer bir aileyi 6 nüfus üzerinden hesap edersek, iki buçuk milyona yakın mülkiyet kurmak demektir. Geçen seneler, doğu vilayetlerinin bazı bölgelerinde topraksız köylü nispetinin yüzde 77'yi bulduğu yerlere tesadüf edilmiştir.

İlk programda 1000 kombina tesis ederek, yeni usul ve yeni aletlerle, köyler arasında planlı ve iştirakli bir çalışma yoluna girmek, nutkun en cazibeli noktalarından birini teşkil eder. Mesele, hem memleketin ihtiyaçlarına, hem bu asrın toprak istihsal davasına uygun, ikisini birbiri ile anlaştıran ameli ve ilmi tarzı bulmakta idi. Köy tarlası, sadece köylüyü geçindirir, basit bir maişet vasıtası olmaktan çıkıp, milli kudreti ve geliri artıran bir istihsal unsuru olmak lazımdı. Köy ne sadece pazar olmakla, ne de hammaddecilikle ileri bir cemiyetin nüvesi olabilir. Çünkü, bu iki şart sömürge köylerinde de vardır. İptidai köylerin pazarlığı haraçgüzârlıktan, hammaddeciliği toprak esirliğinden ileri gidememiştir... Kalkınma planı, yeni kanunlar tatbik olunup, bütün köyleri, yani, nüfusun yüzde 78'ini kapladığı zaman bu rejim hiçbir memlekette hiçbir dinin kazanmadığı bir itibara erecektir."

Şunu saptayabiliriz: 1929 yılının 1505 sayılı yasasından başlayan bir süreç sadece siyasal-sınıfsal bakış farklılaşmasını ortaya koymuş değildir. Bundan ibaret değildir. Daha derin bir şeyi, farklılaşmanın, 'nasıl bir Cumhuriyet' düşüncesi üzerinde olduğunu da aydınlatmıştır. Ok, 1505 ile yayından çıkmıştır. 1936'da hızlanarak 1937 Şubatında ilk hedefine varacaktır: Anayasada yapılacak değişiklikle 1924 Anayasası ile güvenceye alınmış bulunan toprak mülkiyeti üzerinde, şimdi köylüye toprak verebilmek için değişiklik yapmak şart olmuştur. 1937 Şubat ayında, İNÖNÜ, Malatya mebusu sıfatıyla ve 153 mebusla birlikte 'Teşkilati Esasiye Kanunu'nun (anayasanın) bazı maddelerinin değiştirilmesi için yasa teklifi ile gelir. Önemli değişiklik 74. maddededir.[18]

"Değiştirilmesi istenen 74. madde şahısların menkul ve gayrımenkul mallarının masuniyetini (taşınır ve taşınmaz mallarının dokunulmazlığını) gösteren esaslı bir kaidenin (kuralın), ne gibi hallerde sahiplerinin rızası aranmayarak alınabileceğini tespit etmektedir.... Teklif edilen 2. fıkrada çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve eşhasın (kişilerin) tasarrufu altında olup devlet tarafından idare olunmak için alınacak arazi ve ormanlar hakkında 'hususi istimlâk kanunları (özel kamulaştırma yasaları) yapılabileceği yazılmıştır.

Yurttaşların mülkiyet haklarını masun bulundurmak (dokunulmaz tutmak) ve bütün kanunların bu hakkı korumasını sağlamlaştırmak, Türkiye Devletinin önemle takip ettiği bir husus olmakla beraber, özel bir menfaatin korunması düşüncesiyle halkımızın çoğunluğunu teşkil eden ve genlikleri ulusun ilerlemesi bakımından en lüzumlu olan çiftçilerimi-

18 İbid., s. 476. (a.b.ç.). 1937 Şubat ayında yapılan anayasa değişiklikleri içinde vurgulanması gerekenlerin başında 'altı ok'un anayasa ilkeleri olarak benimsenmesi vardır.

zin geçmiş devirlerde olduğu gibi hizmetkâr durumunda kalması inkılâpçı Türkiye'nin ana siyasasına uymayacağından, bu büyük menfaatin elde edilmesi emrinde hususi istimlâk kanunları yapılmasının ana kanunumuzda yer tutması lüzumlu olduğu düşünülmüştür."

Toprak rejiminde köylü lehine değişiklik yapmak, böylece, 1937 yılında Cumhuriyetin ilkelerinden birisi olmuştur. 'Toprak işleyenin', artık anayasal kabuldür. Değişikliğin sözcülüğünü yine Şükrü KAYA yapar. Açık ve kararlı konuşur:[19]

"18 milyon Türkün 15 milyonu çiftçidir. Bu 15 milyonun birçoğu kendi toprağında çalışmaz. Çiftçiyi toprak sahibi yapmak demek, Türk çiftçisini, yani, Türk ekseriyetini (çoğunluğunu) kendi ekonomik mukadderatına (geleceğine) sahip kılarak bu memleket için hayırlı ve aktif bir eleman yapmak demektir. Bu büyük kitleden eğer büyük bir menfaat bekliyorsak, ötekinin berikinin toprağında çalışmaktan kurtarmalı, kendisini kendinin olacak topraklara hâkim kılmalıyız. Asırlardan ve asırlardan beri canları ile, kanları ile müdafaa ettikleri topraklardan elinde kalan kısmından olsun, kendisine, hür ve efendice yaşayabileceği kadar bir parça vermek hiç kimseye çok görülmez zannederim.

Eğer çiftçinin yüksek istihsal kabiliyetinden istifade ederek onu aynı zamanda müstehlik (tüketici) bir vaziyete koymazsak, ekonomide yaptığımız işler, dahili (iç) pazarda müşterisiz kalır. Bizde köylünün ocağı tütmezse, fabrikanın bacası söner.

Bu memleketin agrerlerinin ıstırabı, büyük ve milli bir ıstıraptır. Eğer bunu halletmeyeceksek, memleketimizde topraksız çiftçiyi cumhuriyetin ve inkılâbın büyük nimetlerinden mahrum bırakmış olacağız. Eğer millet kendi topraklarında ekmeğine hâkim olamazsa ve bunu temin edemezsek, yapılan şeylerin manası kalmaz. Vatandaşını aç ve topraksız bırakıp şu veya bu muhayyel (hayal ürünü) idealler peşinde koşmak kendini aldatmak değil midir? 'Toprak, çiftçiye toprak. Bu, bir defalık değildir. Topraksızlık hissedildikçe verilecektir."

1930'ların köy-toprak-tarım stratejisinde köylülerin topraklandırılması artık tartışma götürmez hareket noktası olmuştur. 1936-37'de kesinleşmiştir. İşin, "şarkı, garbı" kalmamıştır. İşin öteki yanı da kesindir: Büyük toprakların ve zengin çiftçilerin tavrında ve direncinde bir değişiklik yoktur. Onların bakışı temelden farklıdır. Büyük çiftçi olan Halil MENTEŞE bu kesimin yetkili sözcüsü gibidir. MENTEŞE, çiftçinin farklı ve bireyci bir dünyası olduğunu, o dünyaya başka türlü yaklaşmak gerektiğini söyler:[20]

19 İbid., s. 477-78

20 İbid., s. 478.

"Çiftçi, çift ile meşgul olan halka derler. Çift sürer, kendi arazisi yoktur, başkasının arazisinde ortak olarak çalışır ve yaşar. Yahut da az arazisi vardır. Zannetmiyorum ki, bunlardan başka kimseleri de ve çiftçi amelesini toprak sahibi yapmak meselesi mevzubahis (söz konusu) olsun. Böyle olursa, o zaman hayvanını, alatı edevatını (araç gerecini), evini, tohumunu ve mütedavil (iş çevirecek) sermayesini de vermek lazım gelecektir. Buna hiçbir devletin hazinesi tahammül edemez (dayanamaz) ve bu dünyanın hiçbir yerinde böyle halledilmiş (çözülmüş) değildir. Fabrikaya amele lazım olduğu gibi, toprağı işlemeye de amele lazımdır. Bilhassa, ameleyi toprağa çivilemek ve onu toprakta tutmak çok zor bir meseledir."

Büyük çiftçi gözüyle bu 'özel' dünyada büyük-küçük, topraklı-topraksız arasında fark yoktur. Toprak işçisi, yani, 'amele' ise, o dünyanın dışındadır. 'Amele' o dünyayı döndürmek için gereklidir, fakat 'çift ile meşgul' sayılamaz. O niteliğe sahip ve tarıma ait değildir. O dünyadan alacağı bir hak söz konusu olamaz. Kapitalist bir sanayi işletmesinin 'amele'sini, **dışarılıklı** görür. Bu nedenle, kırsalda yapılabilecek bir toprak dağıtımında 'amele'nin pay sahibi (mülk sahibi) olması mümkün değildir! Çiftçi dünyasının tablosu böyle olunca, toprak dağıtımı radikal bir çözüm gibi algılanamaz. MENTEŞE, işi büyütmenin sakıncalı olacağını, mülk güvenliğini sarsacak şüpheler yaratacağını vurgular. 1932'deki çizgisinde, 1937'de de değişen bir şey yoktur:[21]

"Ben zannetmiyorum ki, Dahiliye Vekilinin dediği gibi bizde muazzam bir question agraire (toprak davası) olsun, yani, çiftçinin yüzde 80'i başkasının hesabına çalışmış bulunsun. Bu vaziyet çok izam edilmiştir (büyütülmüştür). Kendi arazimden 4000 dönümünü, yani yarısını, bugün kendi ortakçılarıma devretmiş bulunuyorum. Binaenaleyh (bundan ötürü), toprak kanununu herkesten evvel tatbik etmiş (uygulamış) bulunuyorum. Bizde, diğer memleketlerde olduğu gibi, hukuku medeniye (medeni hukuk) haricinde (dışında) insanlar yoktur ve öteden beri yoktur. Müslümanlık, mülkiyeti bir akide-i diniye (dinsel kural) olarak kabul ettiği için, bizde ve bütün Müslüman memleketlerinde herkes mülk sahibi olabilir ve alıp satabilir.

Zannediyorum ki, aradan seneler geçince gene bu topraklar başka ellere devrolunacaktır... Bu mesele, Cumhuriyet Hükûmetinin zannederim İzmir'in istirdatından (geri alınışından) sonra oralarda kalan metruk (bırakılmış) araziyi muhtaçlara dağıtmasından başlar...

Tasarruf emniyetinin (güvenliğinin) inkişaf etmesi (gelişmesi) çok lazım olan bu memlekette emniyetsizlik ve istikrarsızlık tevlit edecek (doğuracak) vaziyetleri düşünmek ve mezurayı (ölçüyü) da elden bırakmamak lazımdır."

21 İbid., s. 479.

Büyük toprak sahiplerinin değişmez sözcülerinden Emin SAZAK da, 1937'nin anayasa görüşmelerinde aynı şeyleri yalın biçimde söylemiştir:[22]

> *"Büyük çiftçi, küçük çiftçi diye bir ikilik getirmeye lüzum yoktur. Toprak kanunu yapıyoruz. Lüzum hasıl olursa çiftçiye toprak vereceğiz, vesaire. Memlekette büyük çiftçi, küçük çiftçi yoktur. Küçük çiftçilerin tam kredisi biter, sonra öküzü ölür, karısı ölür, yahut tohumunu güzün ekmiştir, don vurur. Bu vaziyette koşacağı yer komşularıdır, büyük çiftçilerdir. Onlar küçük çiftçilere ambarını açar, para verir. Ne faiz, ne bir şey düşünür."*

1930'lu yılların sonlarında köy-toprak-tarım davasında Cumhuriyetin tek parti içindeki görüş ayrılıkları berraklaşıyor. Büyük topraklılar ve zengin çiftçiler, Cumhuriyet kadrosunun en üst düzeyinde oluşan siyasal-toplumsal tercihler karşısında bile tavırlarında en ufak bir oynama göstermezler. Zaman değişse de onların tutumu değişmemiştir. 1937'de, Meclis açış konuşması ile tartışmalara son noktayı koymuş kabul edilmesi gereken ATATÜRK'ün çizgisi de onların yaklaşımını etkilemez:[23]

> *"Bir defa, memlekette 'topraksız çiftçi bırakılmamalı'dır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın 'hiçbir sebep ve suretle bölünemez' bir mahiyet almasıdır. 'Büyük çiftçi ve çiftlik sahipleri'nin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine (yoğunluğuna) ve toprak verim derecesine göre 'sınırlanmak' lâzımdır.*
>
> *Küçük, büyük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını artırmak, yenileştirmek ve korumak tedbirleri vakit geçirmeksizin alınmalıdır. Herhalde, en küçük*

22 İbid., s. 479. (a.b.ç.).

23 İbid., s. 485. Burada gözden kaçmayacak bir gelişme vardır. ATATÜRK'ün konuşması, başlamak üzere olan yeni politikanın kanaviçesi sayılabilir. Ve yeni politikanın önünde engel olarak duranlara "Gelin, burayı gelişmiş bir ülke yapalım!" çağrısı yapmaktadır. Engel, çözümsüzlüğü yerleştiriyor. Dram, rejimin engeli aşamayışıdır. Bir yıl sonra, 1938'in başbakanı Celâl BAYAR hasta olan Cumhurbaşkanı adına (kendi hazırladığı) Meclis açış konuşmasını yapar. Dikkatli bir göz orada toprak davasındaki dramın siyasal boyutunu yakalayabilir. O metinde, tarım bölümü son birkaç yılda ATATÜRK'ün yaptığı konuşmalardan kopmuştur. BAYAR, Cumhurbaşkanının ağzından "Geçen seneki nutkumuzda, milli ekonominin temeli ziraattir (...) bir ziraat rejimi kurmak lazımdır, tavsiyelerinde bulunmuştuk" der, ATATÜRK'ün ayrıntı ile üzerinde durduğu toprak rejimine geçmez ve bölümü orada keser. Sonrasında, değil çiftçinin topraklandırılması, toprak sözcüğüne bile rastlanmaz. Tarım işleri, bu konuşmada toprak davasından ayrılmış ve toprak davası gündemden kaldırılmıştır. Konuşmanın o bölümü, sanki büyük toprak sahiplerince hazırlanmıştır ve sanki o güne kadar toprak kanununun bazı sözcüleri o Hükûmette ve Meclis'te değildir. Ve sanki BAYAR, bir yıl önce 8 İkinci Teşrin (Kasım) 1937'de, Meclis'ten güvenoyu isteyen hükûmet programında, Cumhurbaşkanının "Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır" diye başlayan uzun paragrafını kelime kelime kendi programına "Şef'in direktifleri" diyerek aktarmamıştır! BAYAR'ın, ATATÜRK'ün toprak davasını 'makaslamış' olması, ekonomi ve siyaset boyutuyla artık keskinleştiği berrakça görülen uzlaşmazlığın süreceğini sergilemekte ve 1940'lı yılların ipucunu vermektedir.

bir çiftçi ailesi bir çift hayvan sahibi kılınmalıdır... Traktörler büyük çiftçilere tavsiye olunabilir. Köyde ve yakın köylerde 'müşterek harman makinaları kullandırmak, köylülerin ayrılamayacağı' bir âdet (alışkanlık, esas) haline getirilmelidir.

Memleketi iklim, su ve toprak verimi bakımından ziraat bölgelerine ayırmak icab eder (gerekir). Bu bölgelerin her birinde köylülerin gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern, pratik 'ziraat merkezleri' kurulmak gerektir."

Kılavuz

Şimdi, işin yeni bir boyutuna geliyoruz. 1927'den başlayan hamlelerde referans noktası **'muhtaç zürra'** idi. "Çift ile uğraşan, uğraşması gereken ve bunun için toprağa **muhtaç** olanlara toprak vermeyelim mi?" sorusu tartışmanın ve politikanın merkezi idi. 1936'da, İNÖNÜ'nün konuşmasında önemli bir saptama yapılmıştır: 'Ziraat memleketi' sayılagelen Türkiye'de zengin çiftçi (ve büyük toprak sahibi) tarımda gelişmeye ajanlık yapmamış, yapamamıştır. Yeni bir politika ve yeni politika için de **yeni ajan** gerekecektir. Ajan, topraklandırılarak **eşitlenecek** köylü kitlesidir. Eşitsizliği (ve tarımda verim düşüklüğünü) yaratan mülkiyetsizlik ortadan kaldırılacaktır. O noktadan itibaren 'muhtaç zürra' söylemine gerek yoktur. Artık, **çiftçi**'den söz etmek ve köy-toprak-tarım stratejisinde buna göre ileri doğru büyük bir adım atmak zorunludur.

Bu adım, geleceğin (yeni politikanın) 'çiftçi'sinin yaşam alanına girilmesini ve 'Cumhuriyet köyü'nün kurulmasını, 1924 Köy Kanununun istenileni vermekte yetersiz kalması üzerine yeniden gündeme getiriyor. Köy Kanunu'nun yetersiz kaldığını bilmemiz gerekir. İş çok yönlüdür ve ciddiyeti artmıştır. **Köye girmek** gerekiyor. Nasıl? Yine Falih Rıfkı ATAY söyleyecek:[24]

"Köyde, parti veya devlet emrinde, nasıl isterseniz öyle alınız, kılavuz eksiktir. İçine girilmeyen köy yerinden oynamaz. Bütün değişiklikleri, yeni şartları kerpicinin içinden yıllar yılı seyreder, durur. Köyün katı görenek ve güvensizlik kabuğunu kırarak, onun harimi (kutsal ocağı) içinde yer almamız lâzımdır.

Halkçı cumhuriyetin dörtte üç vatandaşı köyde oturmaktadır. Onlar yaşayışları, teknikleri ve ahlâkları ile garplılaşmadıkça (batılılaşmadıkça), hayalimizin Türkiyesi vücut bulamaz. Maddi, manevi nerede bir kalkınma davası varsa, terbiyeci veya kılavuz veya müdahaleci muallim (öğretmen), çiftçi, hekim ve belediyeci olarak devlet orada bulunacaktır. Ankara etrafındaki köyleri dolaşınız: Büyük merkez hiçbirine örnek olmamıştır ve olamaz. Köy mekanizmasının her vidasını oynatmak için bir bilen lazımdır. Ekspreste uyandıktan sonra Sincan köyüne bakınız: Şu veya bu meselesini nerede halledersek edelim, ideal Türkiye'nin asıl meselesi oradadır."

24 Bkz. KURUÇ (2011), s. 472-73. (a.b.ç.).

Köylüler ülkesinin ana hücresi olan **eski** (ya da 1924'te ve hâlâ 1936'da mevcut olan) köy, sadece yeni bir tarım politikası yürütmekle, hatta topraksıza toprak dağıtmakla, Cumhuriyetin hayalindeki bir 'çiftçiler ülkesi'nin **yeni** köyüne pürüzsüz bir şekilde, kolayca dönüşebilir mi? Cumhuriyetin özlem duyduğu çağdaşlaştırma boyutu ile uyumlu olabilir mi? Tasarlanan kalkınmaya kaynak olabilir mi? "Ekspreste uyandıktan sonra değişik bir Sincan köyü"nü iktisat politikasının birkaç değişkeni üzerinde oynayarak görebilir miyiz? Okur yazarlığı 'sıfır'a yakın olan bir toplum hücresinden Cumhuriyet'in 'çiftçi'si doğabilir mi? **Toplumun sorunları orada yatmaktadır, sadece tarımda değil.**

Bütün bunlar, 1930'larda Cumhuriyetin ana kadrosu içinde herhalde en çok konuşulan şeylerdir. Varılan bir sonuç şu olmalıdır: Rejimin ekonomisi ve yönetimi, köye yeni örgütlenme ve eğitim götürerek girebilir. Yeni köydeki insanını, onun çocuklarını aydınlatarak. İşi bu doğrultuda tasarlamak gerekir. Yoksa, köyün toprak ve tarım düzeni ilk gündenberi nasılsa, öyle işleyip gider. Yeni örgütlenme ve eğitim bir anda gerçekleşmelidir. 1930'larda, köy-toprak-tarım üçlüsü için arayış hızlanırken **yeni boyut** önem kazanıyor: **Milli eğitim.** Şükrü KAYA'nın yönetsel yaklaşımla başlattığı toprak dağıtımı, işin ilk boyutu idi. 1930'lar ikinci boyutu getiriyor.

Hangi köye? Eğitim nasıl götürülecek? Kent okullarındaki eğitim mi? Bir yöntem aranıyor. Hedef köyde öncelikle bugünün değil, yarının kuşağıdır. Düşünceler, 1932'den, o günün Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) Esat Bey'den başlayarak ve yoğunluk kazanarak 1937'ye gelir, olgunlaşır. Köy ve toprak işlerinin uzmanı olan Kütahya mebusu Naşit Hakkı ULUĞ berraklaşan düşünceyi 1937'de sergilemiştir:[25]

> *"40 bin köyümüzün ancak 5051'nde okul olduğunu biliyorsunuz... Geriye 35 bin köy kalıyor. Bu okulların çoğu büyük ve toplu köylerdedir. Şimdiye kadar tutulan tempo ile, malum mevzuatla muallim mekteplerinden öğretmen yetiştirmek, hususi (özel) idarelerin, bugünkü muallim ve mektep kadrolarını bile güçlükle besleyen bütçelerinden yeniden mektepler, muallim evleri yaptırabilmek suretiyle bu büyük açığı kapatmak yolu, yıllar ve hatta asır ister...*
>
> *Buna tedbir aranan günlerde, bir gün Sayın Arıkan'ın ağzından dış görünüşüne ilk bakışta basit bir buluş, fakat hakikatte çok özlü ve isabetli bir tedbir olarak 'köy eğitmeni' tipinin kültür hizmetimize verileceğini duymuştuk.*
>
> *'Köy eğitmeni' tipinin milli terbiye elemanlarımızın arasına konmasını tıpkı Kristof Kolomb'un yumurtasına benzetmek kabildir. Eğitmenin eline 7 yaş ile 12 yaş arasındaki henüz dimağı form olmaktan uzak yavrucaklar verilmiyor. Bu yaştaki köy çocuklarına öğretilen şeyin buz üzerine*

25 İbid., 481. (a.b.ç.).

yazı yazmak kabilinden olduğu görüldü. Eğitmene verilen çocuklar 9-13 arasındadır. Bunlar artık tarlanın tam unsurlarıdır. Kültür Bakanlığı, Türk köyünün büyük kalkınmasının temelini atmak için Ziraat Bakanlığı ile el ele vermiştir."

ULUĞ'un 'tarlanın tam unsurları' dediği kuşak hem üretim, hem eğitim işinde hamur olacak, Cumhuriyete işe temelden başlama olanağı kazandıracaktır. Konuşulan budur. İş ve eğitim birlikte olursa ve ancak bu sayede köye yeni bir temel gelebilir. Yönetimin aklı Milli Eğitimde, Milli Eğitimin aklı orada toplanmaya başlıyor. 1937'in Maarif Vekili Saffet ARIKAN böyle bir çözüm için başlangıç noktasını saptar:[26]

"Esas iş, köyü okutmak işidir. Nüfusumuzun 3.799 bini kasaba ve şehirlerimizdedir. Nüfusları 800'den fazla olan köylerde 2.388 bin, 400-800 arasında bulunan köylerde 3.173 bin vatandaş oturduğu halde, nüfusları 400'den aşağı olan 32 bin köyde, 6.836 bin vatandaşımız bulunmaktadır. Bizim, nüfusu 800'den fazla olan köylerde beş sınıflı mektep yapmak gayemizdir. Nüfusu 400-800 arasında bulunan köylerde, her iki veya üç köye isabet etmek üzere beş sınıflı mektep yapmak imkanını araştıracağız. Nüfusu 400'den aşağı olanlara gelince, memleketin her tarafına yayılmış bulunan bu köyleri tabiat ve arazi itibariyle toplamaya -bilhassa yakın senelerde- imkân yoktur. Buralarda eğitmen usulünün tatbiki çok faydalıdır... Bu köylere biz sekiz-on sene zarfında eğitmen yetiştirmek fırsatını elde edebileceğiz."

1937'nin 'Köy Eğitmenleri' yasası, köye girmek için atılacak ilk büyük adım öncesinde, bir pilot projenin ilk adımıdır. Yolu köy eğitmenleri açıyor.[27] Büyük adım ise, 1940'ın 17 Nisanında 'müstaceliyetle (ivedilikle)' görüşülerek kabul

26 İbid., 481. (a.b.ç.).

27 1937 Haziran ayı başında hazırlanmış olan Köy Eğitmenleri hakkındaki yasa tasarısının gerekçesinde, 1940'lı yılların başlangıcındaki Köy Enstitüleri hareketine de kaynak olacak düşünceler yer alır. Ana düşünce, "askerliğini bitirmiş, **okuma yazma bilen ve köyüne bağlı köylüler arasından**" seçilenlerin özel kurslardan geçerek nüfusu 400'den aşağı olan 32.000 köyde öğretmen yapılmasıdır. Bunun pilot projesi Eskişehir Çifteler çiftliğinde yapılan kursu bitirerek Ankara köylerine verilen öğretmenlerle uygulanıyor. Sonuç "çok ümit verici" görülüyor. Ve "yurdun bilgi seviyesinin yükselmesine, köylünün kalkınmasına, istihsalin (üretimin) fazlalaşmasına hizmet edeceği anlaşılan **bu usulün** tevsiinin (genişletilmesinin) memleket için çok faydalı olacağı" saptanıyor. Gerekçede, 800 kişiyi aşan köy nüfusunun 2.388.354, 400-800 kişi arasındakilerin 3.175.759 ve 400 kişiden az köy nüfusunun 6.836.839 olduğu ve 'eğitmen' hareketinin hedefinin öncelikle bu köyler olacağı vurgulanır. Köy eğitimi meselesi, köyün "kendi **real** şartlarıyla birlikte düşünülmeli" ve "bu tip köylerde herşeyden önce köylünün istihsalini fazlalaştırma, sıhhati tehdit eden âmilleri (etkenleri) **giderme**, (...) daha yüksek bir hayat seviyesine çıkarma gibi çetin ve hayati işler köy eğitimi probleminde ön planda" olmalı denilir. Eğitimdeki klasik bilgilerin rolü **bu çerçevede** tasarlanacaktır: "Okuma, yazma, hesap, yurt ve yaşama bilgisi gibi klasik bilgilerin **bu hayatî kıymet taşıyan gayeleri** (amaçları) **tahakkuk** (gerçekleştirme) **için birer vasıta** (amaç) olmaları iktiza eder (gerekir). Bu ülküleri güden bir eğitim siyaseti takibedilmeden (izlenmeden) (...) okul, köyün **ananeleşmiş** (gelenekselleşmiş), statik hayatına hâkim olamamaktadır. (...) Müstakbel (gelecekteki) köy öğretmeninin eğitim, öğretim ve tarım işlerini başarabilecek kudrette bir **Eğitmen** olması icap eder (gerekir)" (a.b.ç.).

edilecek olan 'Köy Enstitüleri Teşkili (Kurulması)' hakkındaki yasadır. Bu yasa ile, Cumhuriyetin aradığı 'kılavuz' sahneye çıkıyor: **Köy enstitüsü öğretmeni.** Bu yepyeni birisi olacaktır. Çiçeği burnunda Maarif Vekili, köy enstitülerinin kurucusu Hasan Âli YÜCEL'in 17 Nisandaki görüşmelerde açık seçik vurguladığı gibi, köy enstitüsü öğretmeni 1937'in köy eğitmeni değildir:[28]

> *"Eğitmenlerimiz(den) memnunuz. Bu teşkilâtı idame etmek (sürdürmek) faydalıdır. Ve bir müddet için zarurî (zorunlu) olacaktır. Bunu şimdi getirdiğimiz kanunla karıştırmamak lâzımdır. Çünkü, eğitmenler askerlik vazifesini yapmış ve bir senelik kurstan geçmişlerdir. Onlara bugün de fiili olarak beş senelik tahsil verdiremiyoruz. Çünkü, bilgileri ve melekeleri bunu yapmaya kâfi (yeterli) değildir. (...) Eğitmenlerimiz de hizmete devam edeceklerdir (...) Çalışacaklar ve çalışmalarına devam edeceklerdir."*

'Köy Enstitüleri Kanunu'nun birinci maddesi 'kılavuz'u gösterir: "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince köy enstitüleri açılır." Burada önemli ve ileride ağırlık merkezi oluşturacak nokta, **tarım alanlarında** 'kılavuz' rolünün **Maarif** Vekilliğince saptanmaya başlamasıdır. Ve 'kılavuz' köyden seçilecektir:

> *"Madde 3 – Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınırlar. Enstitülerin tahsil müddeti en az beş yıldır."*

Bu madde, 1937'in 'kılavuz'u 'eğitmen'e göre büyük bir adım atıldığını gösteriyor: Sağlıklı ve istidatlı (gelecek için ışık veren) ve ilkokulu bitirmiş **köy çocukları.**

Hasan Âli YÜCEL'in deyişiyle bu girişim "muhterem selefim (bir önceki Maarif Vekili) ARIKAN tarafından nüvesi (çekirdeği) kurulmuş bir şeyin tekamülüdür (evrimidir). Bugün İzmir'de, Eskişehir'de, Kastamonu'da ve Trakya'da işlemekte bulunan ve (...) üç seneden beri köy öğretmen okulu şeklinde işleyen bu müesseseler" hareketin öncüleridir".[29]

17 Nisan 1940'ta atılan adım **köye yeni bir öğrenme süreci** getirecektir. Bu, klasik bir öğrenme tarzı değildir. Buna, **kendi potansiyelini keşfederek,** kendini farklı bir yapıya dönüştürme iradesi kazanma süreci demek doğru olur. Köye 'yukarıdan' bir şey buyurmak veya onu 'piyasa'nın keskin dişleri arasında çekeceği sancılarla 'birşeyler öğrenmek' zorunda bırakmak değil, ona kendi içinden 'kılavuz' yetiştirerek, Cumhuriyetin ekonomik ve toplumsal zeminine sağlamlık kazandırmak ve onu besleyebilmek amaçlanıyor. Bunun için örgütlenme iyi tasarlanmış, boşluk bırakılmamıştır. Birkaç maddenin bir arada görülmesiyle anlaşılabilir:[30]

---

28 Hasan Âli YÜCEL, **TBMM Tutanak Dergisi**, 17.4.1940, s. 80.

29 Hasan Âli YÜCEL, İbid., s. 86.

30 İbid,. s. 88, 8a9, 90. (a.b.ç.).

Köy Enstitüleri Kanunu'nun Bazı Maddeleri

*"Madde 6 — Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri **köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler.** Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atelye gibi tesislerle **köylülere rehberlik eder** ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir.*

*Madde 11 — Köy enstitülerinden mezun öğretmenlere **istihsale yarayıcı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları,** köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretile **Devletçe parasız olarak verilir.***

*Madde 12 — Köy öğretmenlerinin tayin edildikleri **okullara,** köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden Köy Kanununa göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek mikdarda **arazi tahsis edilir.** Köyde Devlete aid arazi bulunduğu takdirde okula tahsis edilecek arazi tercihan bunlardan ayrılır.*

*Madde 13 — Köy öğretmenlerinin okul namına **meydana getirdikleri her türlü işletmelerdeki** mahsul, hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın, çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları ve bilûmum cevvî hadiseler gibi sebeblerle ziyana uğradıkları takdirde işletmeyi yeniden tesis maksadile ve Maarif Vekilliği bütçesinden zamanında okul namına zarar ve ziyanı karşılayacak bir yardım yapılır.*

*Madde 16 — Köy öğretmenlerinin tayin edilecekleri **okulların binaları ve öğretmen evleri** Maarif Vekilliğince verilecek plânlara göre Köy Kanununa tevfikan, bölge ilk tedrisat müfettişi ile gezici başöğretmenin nezaretinde köy ihtiyar heyetleri tarafından **yaptırılır** ve Öğretmen tayin edilecek köylere keyfiyet üç yıl önce bildirilir. Köy bütçesinde de ona göre tedbirler alınır, Öğretmen işe başlamadan evvel okul binası ile Öğretmen evi tamamen bitirilir.*

Köy okulları binalarının tamiri ve okulun daimî masrafları köy ihtiyar heyetlerince temin edilir.

Madde 17 — Köy enstitülerine aşağıda adları yazılı müesseselerden mezun olanlar öğretmen tayin edilirler.

1) Yüksekokullar ve üniversite fakülteleri mezunları,
2) Gazi Terbiye Enstitüsü mezunları.
3) Öğretmen okulları mezunları,
4) Ticaret liseleri ve orta ziraat okulları mezunları,
5) Erkek sanat okulları ve kız enstitüleri mezunları,
6) Köy enstitüleri mezunları,
7) İnşaat usta okulları mezunları,
8) Bunlardan başka her türlü teknik ve meslekî okullar mezunları.

Bu enstitülerde ***mütehassıs işçiler*** *yevmiye veya aylık ücretle usta öğreticiolarak çalıştırılabilir. Köy enstitülerinde çalıştırılacakların ne suretle tayin edilecekleri, terfi şekilleri ve bu enstitülerin idarî işlerinin nasıl yürütüleceği bir nizamname ile tesbit olunur"*

Maddeler bir şeyler anlatıyor: Köyün değişmesini istiyoruz. Maddelerin içeriğinde bu güçlü arzu yatıyor. Köy, öğretmenin çok yönlü çalışmalar yapmasına zemin olmalı, bunlara uyum sağlayabilmelidir. Böylece, kendi yapısını yeni bir üretim yapısına hazırlayabilmelidir. İş uzun dönemlidir: Öğretmen, "Maarif Vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecbur"dur.31 'Kılavuz'a verilen bu uzun dönem, köyün yeni köye dönüşmesi için ciddi bir tasarımın yapıldığına işarettir. Güçlü arzunun arkasında bir irade vardır.

Hasan Âli YÜCEL, 'yeni köy' ve onun köylüsü için nasıl bir hedefle düşünüldüğünü vurgular. Köylü kendi kendini geliştirmeyi **köyde** keşfedecektir. Birçok şeyi bu keşif süreci içinde öğrenmiş olacaktır:

> *"Bizim arzumuz (...) köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil (üretici) vatandaşlar yetiştirmektir. Yoksa köylüyü bu arzettiğim bilgi ve melekelerle teçhiz edip (donatıp) onları şehre akın eder vaziyete getirmek değildir. Onları müstahsil, kendi tarlasında ve muhitinde (çevresinde) kuvvetli yapmak ve istihsal kabiliyetini arttırıp memleketin sosyal seviyesi kadar ekonomik seviyesini de yükseltmektir."* [32]

YÜCEL'in vurguladığı 'köylüyü köyde' tutan bir gelişme çizgisi oluşturabilme tezi o günlerde bazı çevrelerde eleştirilmişti. Daha sonraları, özellikle iktisat ve sosyoloji literatürünün 1950'lerden başlayarak çeşitlenen görüşleri içinde, bu çizginin toplumun gelişme dinamiğini durduran, duraganlığa yönlendiren bir düşüncenin ürünü olduğu iddiasına sıkça rastlanır. Yazımızın devamında bu noktaya değinme fırsatı bulacağız.

31 İbid,, s, 87. Yasanın beşinci maddesindeki bu hizmet mecburiyeti, Maarif Vekâletince önce 30 yıl olarak önerilmiş, ilgili encümende (komisyonda) yapılan görüşmelerde 20 yıla indirilmiştir.

32 İbid., s. 79. (a.b.ç.).

Köy Enstitüsü yasası ile başlatılan hareket, bir süre sonra anlaşılacaktır ki, 1924 Köy Kanunu ile gelişme şansı bulamamış köy tablosunun değerlendirilmesi yapılarak kurgulanmıştır. Bu değerlendirmede, 1924'ten önce birike birike gelmiş sorunlarla ortaya çıkan köy yapısının kökten değiştirilmesi düşüncesi vardır. Değerlendirme ve düşüncenin ürünü, Enstitü yasasında iki yıl sonra atılan adımdır. 1942 yılının Haziranında 'Köy Okullarının ve Köy Enstitülerinin Teşkilatlandırma' yasası geliyor. Bu, köye atılan en radikal adımdır.

1942'nin yasasında özellikle iki nokta dikkat çekicidir: Birincisi, **köyün ilköğretim davası** üzerindeki güçlü vurgudur. Cumhuriyet öğretmen ve öğrenci yetiştirme hamlesini **ilkkez** başarıyor ve bu, geleceği inşa edebilme yolunda cesaret ve güç veriyor. Cesaret gerçeğe dayanıyor ve güç buradan kaynaklanıyor.[33]

İkinci nokta şudur: Başarının **atılım üssü** köydür. Başarı, köyün ve köylünün (yani, köylüler ülkesinin insanının) gelişmesine 'indeks'lenmiştir. Kimsenin karşı çıkamayacağı ilköğretim davasının temeli köy olacaksa, köyün ve köylünün gelişmesi (yani, değişmesi) bu davadan soyutlanamaz. 1942'nin ince bir zekâ ve güçlü bir irade ürünü olan hamlesi, buradan girerek köyün üretim, yönetim ve değerler düzeninde ciddi değişiklik yapmaya yöneliyor. 'Kılavuz'a, eski köyü 'yeni köy'e dönüştürme görevi burada açık seçik verilecektir. Eski köyü 'yeni köy'e dönüştürme amacı, 1924'ün Köy Kanunu'ndan başlayarak vardır. Cumhuriyetin olanakları ve deneyimi arttıkça ve hele köy eğitiminin farklı yöntemleri olacağı düşüncesi somutluk kazandıkça, 'yeni köy' sorunu da yerine oturmaya başlayacaktır. Çözüm için tasarlanan 'model'in **ilk ayağı** 1936-37'de gündeme getirilen **'tarımda yeni ajan'** gereği, ikinci ayağı ise, 1940'ın Köy Enstitüsü ile başlayan **'kılavuz'** için 1942 yasası ile ciddi bir nitelik sıçraması yapma olanağının yaratılmasıdır. Bu iki ayakla birleşecek ve ülkenin geleceğinde yepyeni sayfa açabilecektir; bir sonraki nitelik sıçraması ise, sahneye toprak mülkiyetine ve tüm güvencelere sahip 'çiftçi'nin çıkabilmesidir. 1940'ın ön adımı, yani, Köy Enstitüleri yasası ilköğretim davasına **iddia ile,** köyün ve köylünün gelişme sorunlarına ise **arzu ile, fakat ihtiyatla** yaklaşıyordu. 'Köyün sahipleri'nin özellikle 1930'lu yıllarda toprak sorununa karşı sergilemiş oldukları direnç ve bu direncin Cumhuriyet yönetimini 1937'de toprak sorununu çözebilmek için zorunlulukla bir anayasa değişikliğine götürmüş olması gerçeği dikkate alınıyordu.

---

33 Hasan Âli YÜCEL: *"Cumhuriyetin ilk senelerinde, ikinci Cumhuriyet Maarif Vekili (...) merhum Vasif Çınar (İzmir'de) diyor ki: 'Ben Maarif vekili sıfatıyla tamamen kanîim (inanıyorum) ki, Türkiye'de ilk tedrisat (öğretim) yoktur. Bütün mekteplerimiz (okullarımız), 3200'dür. Mevcut iptidai muallimler (bugünkü ilkokul öğretmenleri) 5600'dür. Salâhiyetle (yetkiyle) söylüyorum ki, Türkiye Cumhuriyetinde tedrisatı iptidaiye (ilköğretim) yoktur. Kemali hicapla (utanarak) söylüyorum ki, Türkiye Cumhuriyetinin bazı köylerinde bir tek mektep bile yoktur. Hatta bu sözümü 3-4 vilayete bile tatbik edebilirsiniz. Buralarda daha 30 sene mektep açılması ve yapılması imkânı (olanağı) yoktur.' Aradan geçen ve millet hayatında kısa sayılacak senelerden sonra Maarif Vekil(i) (...) bu naçiz arkadaşınız size diyor ki, Türkiye'de ilköğretim vardır. Bugünkü ilköğretim öğretmenlerine* ***ilâveten*** *(ek olarak)* ***50 bin öğretmen 10 sene içerisinde yetiştirilecektir.*** *Türk milletinin tahsil çağında bulunan çocukları yine bu seneler içerisinde % 100 okutulacaktır."* (a.b.ç.). **TBMM Tutanak Dergisi,** 19.6.1942, s. 252.

1942'ye gelince önemli mesafe alınmıştır. Maarif Vekâletinin açtığı 'Enstitü yolu' ile kazanılan mesafe ilk bakışta herkesin fark etmediği bir güç yaratmıştır ve gücü büyütmenin zamanı gelmiştir. 'Kılavuz'un esas görevinin **'yeni** köy ve köylü' olduğu görünmeye başlamıştır. Bu, Cumhuriyetin **köyü zaptından bir önceki** adım gibidir.

1942'nin yasası ile, okul **köyün merkezi** oluyor. Okula ilişkin kararlar köyün önceliklerdir. Öğretmen ('kılavuz') giderek köyün sorumluluğunu taşıdığına inanacak görevler üstleniyor. Maarif Vekâleti, kendisine (yeni oluşturulan 'teftiş bölgesi' ile) bir koza örüyor. Bu bir güvence **ve** denetim sistemidir. Üstleneceği görevler ve güvence + denetim sistemi onu köyün işlerini programlamaya, köylülerle daima iç içe çalışmaya ve yaşamaya yönlendirecek, böylece, 'kılavuz'un köyün karar düzeninde gitgide belirleyici ağırlığı olacaktır.[34]

Yasa (10. madde) 'kılavuz'a köy halkını yetiştirme görev ve **yetkisi** vermiştir. Unutmayalım, 'köyün sahipleri'nin, yani, büyük toprak sahibi ve zengin çiftçilerin 'yetki'si ise **fiilidir**. Belki de yüzyıllardan gelerek birikmiş ve kabuk tutmuş yetkidir. Köylü **her şeyini** ona danışmaya, aklı ve birçok şeyi ondan almaya mecburdur.[35] Şimdi, Cumhuriyet yönetimi sahneye başka bir yetkili çıkarıyor. Oyunu 'kılavuz'a göre yeniden kurgulamaya başlıyor. Ve köylüleri bu kurguya uyum sağlamak için zorluyor (11. madde). Köylüleri, kendi çocuklarının okulunu inşa etmek üzere, kadın ve erkek **birlikte** çalıştırarak, yeni kurgunun ilk hamlesini yapıyor. Okul için yapılacak kamulaştırma kararı için **yeni** bir kurul kuruyor. Bu kurulda, köyün yönetiminde eskidenberi 'noter' rolünü yürüten muhtar ve ihtiyar heyeti azınlığa düşmüştür: Çoğunluk öğretmenlerdedir (28. madde). Köy düzeyindeki bu yenilik, köyleri bölgesel olarak **köy enstitüsülerinin yönetim alanı gibi** tasarlamaya elverişli bir yaklaşımla birleştiriyor (38, 39, 40, 42. maddeler).

Adı konulmamış, belki de bir ad verilmesi gerekli olmayan bu yeni yaklaşımın, ekonomi düzeyinde de söyleyecek sözü vardır: Yine köy enstitüsü ya da okulunun öncülük edeceği tüketim ve üretim **kooperatifi** ve bunun, Maarif Vekâleti denetiminde oluşacak **kooperatifler birliği** (62. madde)[36]

34 1942 yasasının radikal adımını yansıtan maddeleri ilişikte veriyoruz.

35 Sırrı İÇÖZ konuşmasını (Bkz. Yukarıda 1. dip not) şöyle sürdürüyor: "*Bu kanun köylüyü kurtaracaktır. Ne çuvalını alıp mütegallibenin ambarına gidecek, ne de onlardan akıl danışacaktır. Bu eğitmen ve öğretmenler köylüleri irşat edecektir (aydınlatacaktır), onları kalkındıracaktır.*" İbid., s. 75

36 İlginç bir noktada bir ipucu bulabiliriz: Hükûmetin teklifinde maddenin son cümlesi (yani, "bu kooperatifler ve birlikleri, **köy içinde tedariki mümkün olmamak ve köy okullarıyla enstitülerin kanunlarla tayin edilmiş maksatlarını gerçekleştirmeye yaramak şartiyle** köy halkının muhtaç olduğu eşyayı de satabilirler", ibaresi) yoktur. Muvakkat encümenin (geçici komisyon) bu ibareyi eklemesi ile, 'köyün sahipleri'nin **doğal müttefiki olan tüccarın iş alanı** korumaya alınıyor. Ekleme, 'kılavuz' önderliğinde kurulacak kooperatifi durduruyor. Küçük köy tüccarının veya onunla kasabaya uzanan ticaret zincirinin korunması, şüphesiz her yoruma açıktır. Siyaset, böyle bir 'koruma' ile, tüccarı 'köyün sahipleri' yerine kendi yanına çekmeyi de amaçlıyor olabilir.

Yasanın getirdiği önemli bir başka yenilik, yeni bir 'değer ölçüsü'nü yerleştirme amacıdır. Değer ölçüsü **ödül anlayışına** yansıyor. Ancak ödül anlayışı tersine çevriliyor. 'Yeni köy'ün 'yeni'liğini anlatabilmenin sade, ama farklı bir aracı ödüllendirmedir. Ödül kavramı köylü için yepyeni bir şeydir. Dünyasında böyle bir şey yoktur (Cezalandırma zaten hep vardır!). 'Yeni köy'ün ana ekseni iş, ortak çalışma ve dayanışmaya göre ortaya çıkacaksa, böyle bir dokunun yaratacağı cevher de yeni bir şeydir: Saygınlık. Saygınlığı esas kabul eden bir ödül anlayışı benimsenmelidir. Ödüller okul merkezlidir, fakat tüm köyler içindir. **Köyün ve Cumhuriyetin** hükmî şahsiyetlerini kaynaştırarak, somutlaşmıştır. Yeni ortak değerler inşa edebilme girişimidir (49. ve 68. maddeler). Hedef, hem köy, hem de insandır.[37]

1942'de şunu görebiliriz: Köy-toprak-tarım üçlüsü için arayış ve çözüm tarzı, 1920'lerde Şükrü KAYA'nın Dahiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) zeminindeki sınırlara 1930'larda varmış ve 1937'deki Anayasa değişikliği ile noktalanmıştır. 1937'ye gelirken, yeni boyut (köy boyutu) filizlenmeye başlıyor. İlk deneyim 1937'nin Köy Eğitmeni'dir. Bu deneyimle, ince ve uzun bir yol açılıyor. Yol artık Maarif Vekâletinindir. Ancak, bu yolun genişlemesi ve hedefe erişmesi Hasan Âli YÜCEL'in Maarif Vekilliği dönemindedir. 1940-42'deki hamle yepyenidir ve bununla 1930'lardaki tasarımın çok ilerisine erişilmiş oluyor. Bir nitelik sıçramasıdır. Bu sayede, toprak-tarım boyutunda bir kurgu hazırlanabilecek ve Maarif'in köy hamlesi ile buluşabilme noktasına gelecektir.

Bütün bunlar 'köyün fiili sahipleri'nin dikkatini ve tepkisini çekmiyor mu? 1930'larda, toprak dağıtımının önünde hiç ödün vermeksizin, katı bir davranış sergileyerek duran büyük toprak sahibi ve çiftçi, sahibi olduğu köyü kolayca teslim edecek midir? Maarif'in 'kılavuz'unu köyde ağırlayacak, barındıracak mıdır? Köyün kendi ayaklarının altından çekilmesine, köylünün 'yurttaş' olmasına izin verecek midir?

Köy-toprak-tarım üçlüsü üzerinde yönetimin atmaya giriştiği adımlara karşı duranlar köyde bir şeyler yapılacağını hissetmişlerdir. Bu çizgiyi paylaşamayan toprak sahibi ve zengin çiftçiler için en akıllı tutum, çizgiyi yumuşatmak, radikallikten uzaklaştırmak, kabilse yönlendirebilmektir. Yönetimin köy ve toprak davasında kararlılığı sürdükçe, bu tutum da gelişmiştir. Ancak, 'köyün sahipleri'nin bu tutumunun da sınırları vardır: 1937'nin 'eğitmen' atılımına ve köy çocuklarının o çerçevede eğitilmesine itirazları yoktur. 1940'ın köy enstitü-

37 Encümen (komisyon) hükûmetin, (buna Maarif Vekâletinin de diyebiliriz) önerdiği terimlerde, bunları yumuşatma izlenimi veren değişiklikler yapmıştır. Böylece, 'köye hizmet anıtı' yerine 'köye hizmet edenler anıtı', 'iş kahramanı' yerine 'ülkü eri' benimsenmiştir.

sünü de 1937'nin devamı olarak algılamışlar ve hatta alkışlamışlardır.[38] 1940'ın yepyeni bir hamle olduğunu fark ettikleri zaman tarih 1942'dir. Yasanın 10. mad-

38 EMİN SAZAK (Eskişehir) — *"Bu mesele hakikaten bu gün bayram yapacak kadar memleketimizde çabuk meyvesini veren bir hâdise olmuştur. Eskişehirde şahidi olduğum için hakikaten minnet ve şükranla söylerim. Galiba adına eğitmen diyorlar, bunların bulunmadığı köy bizim tarafta ancak 10 - 15 tane kalmıştır. Benim merak ettiğim bir yer var. Her şeyden evvel bu işin müessisi olan Saffet Arıkana şahsen minnet ve şükranımı arzederim. Zannederim benim gibi bütün Türk milletinin de bütün bu küçük köyleri okutmak hususundaki hisleri bu merkezdedir. Eğitmenleri o kadar enerjik buldum ki muallimlerde bunu görmedim. Geçen sene kendi kazamda kaplıcaya gitmiştim. Eğitmen orada muhtarı almış, köylüyü toplamış, mektebin taşını kerestesini getiriyorlar, valiye, kaymakama bâr olmaksızın kendi mekteblerini kendileri yapıyorlar.*

Ahalinin ruhuna bu kadar nüfuz etmiş, mektebini kendi yaptırıyor. Onların yetiştirdiği çocuklara baktım, hakikaten onlarda da benim aradığım hayat enerjisini ve faydalı bilgi itibarile büyük bir terakkiye namzed olduklarını gördüm.

Acaba bunları biraz daha nurlaştırmak mümkün değil mi; mevcud enerjiyi kaybettirmemek için. Askerlik etmiş çocukları toplamışlar, okutuyorlar, altı, sekiz ay tahsil gösteriyorlar. Burada zikre şayan bu teşkilâtın en kuvvetli tarafı beş köy ve beş mektebde bulunan eğitmenlerin terbiye, tahsil ve talim kabiliyetlerini yükseltecek bir seyyar murakıb ve müfettiş bulundurulmasıdır.

Bunlar her gün için onların talim ve terbiye kabiliyetini yükseltiyor ve bilmediklerini öğretiyor. Onları görünce çok memnun oldum ve bahtiyarlık hissettim. Çünkü bu işi ötedenberi kafamda gezdirir dururdum. Bu millet ne vakit çocuklarını okutabilecek diye.

50 - 60 lira maaş vererek ve terfi zamları vaat ederek bu işin yapılmasına aklım ermezdi. Çünkü bu milletin kesesi buna elvermezdi. Binaenaleyh bu işi nasıl başarmalı?. Bu gün başarıldığını şükranla görüyorum. Bu buluş mucize gibi bir şeydir. Malûmu âliniz her şey bulunduktan sonra basittir. Benim bildiğim bunun mucidi Saffet Arıkandır. Binaenaleyh bu teşkilât onun ismini taşımalıdır. Eğer başka iş ortağı varsa onun da ismi girmelidir.

Bu arada korktuğum bir nokta vardır, onu da arzedeyim. Beş sene tahsil ve terbiye alan küçük köylerin terbiyesini müsavi hale getireceğiz. Acaba burada bir tezad var mı? Bunun yanında büyük köyleri de nazarı itibara almak lâzımdır. 60 - 80 haneyi geçince oraya tayin edilecek eğitmen veya öğretmene daha fazla maaş vermek suretile daha bilgili kimseler gönderilmesi zaruret icabı olmaz mı?. Çünkü 300 haneli köy çocuklarının, küçük köy çocuklarına nazaran, daha fazla bilgiye ihtiyaçları olamaz mı?.

Şimdi 15 haneli bir köyle 300 haneli bir köy aynı seviyede yetişecektir. Zihnime takılan mesele budur. Kanunu da henüz okumadım. Salâh Yargı arkadaşımız, vebal vermek istemem amma, geldi müstacel dedi, memleketin en büyük ve mühim bir kanununu, aklımız ermeden çıkarmağa vesile oldu. Aklımız ererek çıksaydı elbette daha iyi olurdu. Bendeniz bu hususta Maarif vekili arkadaşımızın bizi tenvir etmesini rica ediyorum. Hakikaten eğitmenlerin çok faydaları görülmüştür. Üçüncü sınıfta olması lâzımgelen bir çocuk bu gün ikinci sınıfta aynı seviyeyi kazanıyor. Buna muvaffak olmuşlardır, hakikaten şayanı takdirdirler.

Şimdi bu tahsili beş sene yükseltince acaba bunlar eski eğitmenler gibi köylünün içine nüfuz edebilecekler midir?. Burada bana bir tereddüd hâsıl oldu, tenvir etmelerini rica ederim." **TBMM, Tutanak Dergisi,** 17.4.1940, s. 71-72

Işık KANSU'nun Talip APAYDIN ile yaptığı bir söyleşi ise, SAZAK'ın köy çocuklarının okuması konusundaki farklı bakışını veriyor:

"Talip daha okula başlamamıştı. 6 yaşındaydı galiba. Babası Emin SAZAK'ın çiftliğinde ***ortakçıydı.*** *Çiftliğe -o zaman taksi derlerdi- özel arabayla konuklar gelmiş, kuzu çevriliyor, rakı içiliyordu. Babam elimden tutmuş, Emin SAZAK'ın önüne kadar götürmüştü. 'Emin Bey, 14 yıl askerlik yaptım.* ***Bir karış toprağım yoktur. Senin çiftlikte ortakçıyım.*** *Bu çocuğun anası yoktur. Yetim mektebine sokuver de okusun.'*

Emin SAZAK, 'kaç yaşındasın' diye sordu babaya. '45'. Aşağıdan yukarıya süzdü Emin Bey, 'yaşlanmışsın' dedi, 'götür bu çocuğu çalıştır. Okursa, yarın sana baba demez. Dinini de unutur.

Babası, 'ben bundan bir şey beklemiyorum zaten, kendini kurtarsın, ne olur' diyecek oldu; Emin SAZAK ağa ya, söylediği sözden dönmez!...

Babası nasıl ilenmişti o gün. Hızlı hızlı yürürken, 'Ulan, madem okuyan babasına baba demiyor, dinden çıkıyor, seninkileri niye okutuyorsun' diye bağırıyordu da, Talip yetişemiyordu peşinden." (Işık KANSU, **Çocukluğa Yolculuk, Öyküsel Röportajlar,** Bilgi Yayınevi, 2002, s. 47-48-49.)

Talip APAYDIN 1926 doğumlu olduğuna göre, çiftlikte ortakçı olan babası ile SAZAK arasındaki konuşmanın tarihi 1932-33 olmalıdır.

desi (köy eğitmen ve öğretmenlerinin vazife ve salâhiyetleri) görüşmeye açılınca sözü Emin SAZAK alır:

> *EMİN SAZAK (Eskişehir) — "Bu madde muallimlere o kadar salâhiyet veriyor ki, hekim, hâkim, ne bileyim mürşit, Peygamber, hepsi. Yani bunlar köyün ziraatini temin edecek, askerî işlerde akıl verecek, hulâsa her şey yapacak. Ben, hakikaten bu yeni köy muallimlerinin yetişme tarzı itibariyle çok emniyet duydum. Bu çocuklar bu sahada çok iyi çalışacaklardır. Hoşuma giden cihet, bu çocukların her şeyi öğrenerek köye gitmeleridir. Çocuk bu suretle yetişirse hakikaten bir inkılâp olacak diye bir fahir ve sevinç duydum. Fakat bunu böyle yaptığımız vakit köye gidecek bir muallim, ben köyde muhtarım diyecek, o zaman da köy kalkınması yerine herkes dağa kaçacak. Mazhar Müfid Beyin bir hikâyesi vardı, onun dediği gibi, halkı köyden dışarıya çıkaracağız. Kanun çok güzeldir, fakat bu maddesi tamamen yanlıştır. Böyle yaparsak yarın bütün emeklerimiz boşa gidecektir. Sonra öğretmen hangi bir işi yapacak? İçtimai işe bakacak, su işine bakacak, şu işe bakacak, bu işe bakacak... Fakat mektepte ne vakit çalışacak? Onun için ben rica ederim bu maddeyi baştan aşağı lâğvedelim. Bilmiyorum, bu kanunun diğer maddelerinde de böyle birer hayale kapılarak ileri gidilmiş kısımları var mıdır? Ben bu madde ile bu güzel eseri çok geri bırakacağımızdan korkarım. Hakikaten Türk köylüsü şehirde yetişmiş muallimden istifade edemiyordu. Bu çok fantazi olmuş, bunu kaldıralım ve çok güzel olan bu eseri bozmıyalım. Bunu rica ediyorum. Eğer kanunun diğer yerlerinde, maddelerinde de böyle şeyler varsa, hattâ bendeniz rica edeceğim, biraz dursun da düşünelim diyeceğim. Bu madde çok hatalıdır, çocuğa ders imkânını vermez. Oğlum, senin vazifen bunlardır, yardım et, amma müdahale değil, diyebiliriz. Fakat, muallim köylülere, gelin bakalım, konferans vereceğim, sizi adam edeceğim, has dur, selâm dur derse, o muallime ısınmanın imkânı yoktur, köylüyü mektebe ısındırmağa imkân yoktur. Bendeniz bu itibarla böyle bir salâhiyetin verilmesine taraftar değilim. Bir taraftan hani köylüyü büsbütün herşeyden uzak tutuyoruz, Ziraat enstitüsünden daha dün çıkmış bir genç bütün nazari şeyleri alıyor, köye vardığı zaman tatbikatta büsbütün cahil oluyor. Sen iki gün okut, gönder köye. Köylüyü onun emrine ver, bir de genç bir kaymakam geldi mi hapı yuttu. Şunu şöyle yapacaksınız, bunu böyle yapacaksınız. Bana böyle geliyor, iyi bir yeri varsa arkadaşlardan tenevvür edelim. Bunu böyle çok fantaziye boğarak öldürmiyelim. Eser büyüktür. Bu eserin selâmeti namına bunu yapmıyalım."*[39]

39 TBMM, Tutanak Dergisi, 3.6.1942 s. 62-63.

Emin SAZAK yalnız değildir. Yasa maddelerinin görüşülmesinde, birçok noktada ısrarlı muhalefet vardır. 1942 bir dönüm noktası oluyor: Köylüyü "kerpicinin içinden" çıkaracak okul ve enstitü hareketi hız kazanırken,[40] toprak sahibi ve zengin çiftçinin direnişi ve kendine bir cephe oluşturmaya başlayışı görülüyor. Enstitüleri hedef alan karalama ve yıpratma girişimleri de 1942'den sonra çoğalacak, 1945'ten sonra tırmanacaktır.

Bağımsız Çiftçi

1942'de hızlanan gelişmeler içinde gözden kaçırılmayacak bir konuşma vardır. Kasım ayında Meclis'i açarken İNÖNÜ'nün sözleri çarpıcıdır. Tarihidir. Acaba yaklaşan büyük bir fırtınanın işareti midir?

> *"Bizim gördüğümüz en tehlikeli hastalık, iki senedenberi cemiyetimiz (toplumumuz) içinde Cumhuriyet hükûmetlerini muvaffak etmemek için estirilmiş olan zehirli havadır. Acı ile hatırlamalıyız ki, milletin iaşe işlerini tanzim etmek (düzenleme) yolunda Cumhuriyet hükûmetlerinin sarfettikleri gayretlere (çabalara), iki seneden beri cemiyetimiz (toplumumuz) tarafından hiç yardım edilmemiştir... Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakçı çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz (soluduğumuz) havayı ticaret metası yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sanan ve hangi yabancı millete çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı, büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar."*[41]

Burada, yazının başında işaret ettiğimiz bir tabloya yeniden bakalım: Toplumun güç dokusunu fiilen (ekonomik ve toplumsal ilişkilerle) elinde bulunduran toprak sahipleri, eşraf, tüccar ve (varsa) sanayi erbabı bloku, temsilcileriyle CHP'nin içindedir. Ancak, yönetimin dönemi ve politikaları bu 'blok'un elinde değildir. Yönetimin, Cumhuriyet'in (ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın) kuruluşundan itibaren öncelikli çizgisi olan geri kalmışlığı aşma davasını (uygulamada

---

40 Enstitülerin köydeki görevlerinin çoğalması yolunda düşünceler ve çalışmalar 1945-46'ya kadar hız kesmeksizin sürecektir. 1943'ün Temmuz ayında getirilen 'Köy ebeleri ve köy sağlık teşkilatı' yasası örneklerden biridir. Muvakkat encümen (geçici komisyon) adına konuşan Konya mebusu Dr. Sadi Irmak şöyle söylüyor: *"Açılmış olan köy enstitülerinin yalnızca öğretmen değil, köyler için her türlü ihtiyaca cevap verecek elemanları yetiştireceği muhakkaktır (kesindir). Köy enstitülerine ikinci bir vazife daha veriyoruz. O da köye sağlık bekçileri yetiştirmektir. Şu halde ilk prensip bu unsurları yetiştirmek hususunda köy çocuğunu almak ve köy enstitülerine hâkim olan bir zihniyetle yetiştirmektir. İkinci prensip bu adamların memur karakterinde olmamasını temin etmek (sağlamak), yani, barem mevzuatı, harcırah mevzuatı bakımından, terfi (yükselme) şartları bakımından diğer memurlardan beklediğimiz karakterden gayrı yeni tip bir adam yetiştirmektir."* **TBMM Tutanak Dergisi**, 5.7.1943, s. 41.

41 **TBMM Tutanak Dergisi**, 1.11.1942, s. 3-4. (a.b.ç.).

ne anlama geldiği kestirilememiş olsalar da) 'blok'un unsurları kabullenmişlerdir. Bu kabulle, yönetim 'blok' ile arasında bir 'modüs vivendi' oluşturmuştur. Rejimin omurgası 1920'lerde bu kabulle yerine oturmuştur. 1930'larda, devletçiliğin yorumu ve toprak sorunu üzerindeki görüşlerle ilk farklılaşmalar ortaya çıkmış, ancak, özellikle devletçi sanayi hareketinin başarılı ortamında farklılaşmalar çelişkiye varmamıştır.

1940'lara gelince, tablo başkadır. Sahne değişiyor. Dünya savaşının yarattığı, her çeşit spekülasyona açık belirsizlikler, savaş koşullarından kaynaklanan, daha önce yaşanmamış ekonomik kıtlıklar bambaşka bir ortam getirmiştir. Savaş koşullarının birkaç yıl içinde yarattığı ve tırmandırdığı **kıtlık ve enflasyon**, yönetimi (savaşın getirdiği yalnızlık ortamında) kaynaksız ve güçsüz bırakırken, özellikle 'blok'un önemli unsurları olan toprak sahibi ve büyük çiftçi ile doğal müttefiki tüccarı karaborsanın büyük katkısıyla zenginleştirmiş, ekonomik olarak güçlendirmiştir. Savaş, ekonomide yepyeni bir kaynak dağılımı yaratmıştır. 1920'lerin 'modüs vivendi'si, 1940'la başlayan yıllarda 'blok' hesabına böylece giderek anlamsızlaşıyor. 'Blok', 'piyasa'nın 'görünmez eli'nin desteğiyle, artık eskisinden daha güçlü olduğunu hissetmektedir. Cumhuriyet yönetimi de bu yeni tabloyu görüyor. Aralarında, geri kalmışlıktan çıkma davasına dayanarak 1923'te başlayan kabullerin geçersiz kaldığı gergin bir ortam oluşmaktadır. İNÖNÜ, daha önce dile getirmediği ve bir daha dile getirmeyeceği sözlerle ve 'blok'un aktörlerini işaret ederek durumu sergiliyor. Bütün bunlar göz önünde tutulmalıdır. Köy-toprak-tarım davasının 1940'lı yıllarda geldiği aşamayı ve özel gelişme noktalarını incelerken, yeni ortamı hesaba katmak ve daha sonraki adımları, tepki ve dirençleri ve mücadeleyi buna göre değerlendirmek gerekecektir.

Tabloyu, köy-toprak-tarım davasının peşini bırakmayan yönetim yönünden düşününce, 1942'nin, Maarif Vekâleti ile erişilen noktasında, köyün zemini bir ileri atılım için hazırlanmıştır. Maarif'in dinamizmi köy boyutunda çözümü hazırlar; fakat, toprak ve tarım boyutlarında Cumhuriyetin aradığı rejim başka bir bilgi ve uzmanlık alanının görevidir: Tarım. 1943-44 yıllarına gelindiği zaman sanki bir **'kerpeten harekâtı'**nın tasarlandığını hissederiz. 'Kerpeten'in bir kolunda köy enstitülerinin büyüyen gücü oluşmuştur. Güç köyde ortaya çıkıyor. Öteki kol, 1945 yılının hemen başında sahmede görünecektir: **Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması** hakkında kanun tasarısı. Tasarı ve gerekçesi 17 Ocak 1945 tarihini taşıyor.

Buradaki tarihi önemsemek gerekir: 1939'un Eylül ayında başlamış olan dünya savaşı Avrupa cephesinde sona yaklaşıyor. Kızılordu, Alman ordularını bozguna uğrata uğrata Polonya'yı geçmiş, Almanya'ya girmiştir. Avrupa'nın

batısında İngiliz ve Amerikan (ve Fransız) kuvvetleri 1944 Haziranındaki Normandiya çıkarması ile başlayan ilerlemeyi sürdürerek, Almanya'ya batıdan girmişlerdir. Savaşın sonucu artık bellidir.

Savaşa girmediği halde beş yıl boyunca büyük bir orduyu (köydeki **üreticiyi** orduda **tüketiciye** dönüştürerek) silâh altında tutmak zorunda kalan Türkiye'de 'terhis' zamanı yaklaşmıştır. 'Terhis', yani, ordudan köye, tarlaya dönüş 'eski düzen'e dönüş mü olacaktır? Yoksa, o köylü şimdi toprağa sahip olup, yepyeni bir kimliğe, 'çiftçi' kimliğine mi kavuşacaktır? Yaklaşan 'terhis' ile toprak ve çifti sorununu çözme hamlesi aynı zaman diliminde eşleşiyor. Ve yine aynı zamanda köy enstitüsü hamlesi büyüyerek hedefine, 'yeni köy'e doğru ilerlerken âdeta 'çiftçi ve toprak' adımının zeminini hazırlıyor. Yazının başına dönerek yorumlamak gerekirse, bu, "üreten köylü (çiftçi)" ve böylece "milletin efendisi" olma şansının zeminidir.

Yasa tasarısı, herşeyden önce şunu gösteriyor: 1927'nin 'muhtaç zürra'sından hareket ederek toprakta yeni bir kimliğe, 'bağımsız çiftçi'ye gelinmiştir. Ciddi yol alınmıştır. Bunu görmek zor değildir. 1945 tasarısı ile 'bağımsız çiftçi', statüsü bu çiftçiye sağlanacak toprak mülkiyeti ve bu mülkiyet üzerinde çiftçinin yapacağı tarım kayıtsız şartsız korunmuştur. Daha önceki girişimler, mevcut düzen içinde topraksıza toprak verme çizgisi üzerinde oluşuyordu. Oraya kadar geliyordu. 1945 tasarısı, hakkıyla tarım yapmak üzere toprakta yeni bir mülkiyet düzeni getiriyor ve bunun merkezine de 'bağımsız çiftçi'yi yerleştiriyor. İşin esası budur.

Tasarı, toprakta (tarım arazisinde) dört boy mülkiyet olacağını saptıyor: 1. Küçük arazi: En çok 30 dönüme kadar. 2. Çiftçi ocağı arazisi: 30'dan 500 dönüme kadar. 3. Orta arazi (ya da özel mülklere ait arazi): 500'den 5000 dönüme kadar. 4. Büyük arazi: 5000 dönümden yukarı olan ve sadece devlete ve iktisadi devlet teşekküllerine (İDT) ait arazi.

Yeni mülkiyet sınıflaması ile Cumhuriyet yönetimi tarımda gelişmeyi, esas olarak, 30 ilâ 500 dönüm arasındaki araziler üzerinde kurulacak yeni bir modele, 'çiftçi ocağı'na emanet ediyor. Tarımda beklenen gelişmeyi sağlayacak olan, topraklanarak mülkiyete kavuşacak olan 'bağımsız çiftçi'dir. O, tarımın ajanı oluyor. Onun çiftçi ocağı hep desteklenecektir. 'Ocak'lar ya da 'köylü mülkleri' temeldir ve yaygınlaşacaktır. Amaç, kısaca budur.42

42 Tasarının gerekçesi için bkz. **Çiftçiyi Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu** (1/386), S. Sayısı: 97, 1945.

Yasa Tasarısı Gerekçesinden:

"Herşeyden evvel, arazinin işletilmesi rejimi ziraat tekniği üzerinde kendini gösterir.

Arazinin doğrudan doğruya sahibi tarafından işletilmesini esas alan bir işletme rejiminde ziraat tekniği daha çabuk inkişaf eder. Halbuki ortakçılık sisteminin hüküm sürdüğü yerlerde topraktan iyice faydalanılamaz. (...)

Hele bir memlekette türlü işletme şekilleri karmakarışık ve hukukî temellere istinadettirilmeksizin hüküm sürerse ziraatin teknik bakımdan ilerlemesi büsbütün zorlaşır. İktisat bakımından her şeyden önce arazinin işletilmesi şarttır. Şüphesiz arazinin doğrudan doğruya sahibi tarafından işletilmesi en yüksek iktisadi menfaat yaratır. Buna karşılık ortakçılıkla işletme şeklinin bariz iktisadi zararları vardır. Bazı şartlar altında arazinin icarla işletilmesi faydalı ise de bundan doğan hukukî münasebetlerin düzenlenmesi hallerinde bu biçim işletme de zararlı neticeler verir.

Arazinin işletilmesi rejiminin içtimai tesirleri de gözden ırak tutulmıyacak kadar büyüktür. Arazinin sahipleri tarafından işletilmesini ana prensip sayan bir işletme rejimi toprağına bağlı, köklü, kendi mülküne dayanır müstakil bir çiftçi kalabalığı yaratır. Bu çiftçi kalabalığı her çeşit içtimai sapkınlıklara karşı durur. Buna karşılık ortakçılıkla arazi işletilmesine büyük ölçüde yer veren bir işletme rejimi ise cemiyet içinde mülksüz, köksüz bir kalabalık doğurur. Sonra başkalarının mülklerini işleyen bu çiftçi kalabalığı, içtimai bakımdan mülk sahiplerine bağlı da olurlar. Hele ortakçılıkla arazi işletilmesinden doğan münasebetler hukukî temellere dayanmaz da, itiyatlara, göreneklere istinadederse, daha elîm içtimai âkıbetler belirir.

Elverişsiz işletme rejimlerinin meydana getirdikleri iktisadi ve içtimai bağlılıklar siyasi vasilikler bile doğurur. Bu çeşit bağlılıklar mahallî nüfuzların, mahallî tahakkümlerin desteğini verir. (...)

Türkiye'nin bugünkü arazisi; genişliği, çeşitliliği ve yarayışlılığı bakımlarından bütün bir millet iktisadına, kalabalık bir cemiyete temel olabilecek bir varlıktır. (...)

Bizim yurdumuz yapılış bakımından da çeşit çeşit araziyi içinde toplamış bulunmaktadır. Memleketimiz toptan gözönüne getirilirse hemen hemen her çeşit arazinin bulunduğu anlaşılır. (...)

Tahminlere göre memleketimizde tarla, ve bahçe kültürlerine yarayışlı arazinin genişliği (15 929 095) hektar tutmaktadır. Bunun bütün memleket genişliğine nispeti % 24.3 tür. (...)

Halihazırda Türkiye'deki işlenen arazinin (13 465 000) hektarı tarla arazisi, (1 225 315) hektarı bağ bahçe arazisidir (...)

Memleketimiz arazisinin genişlik, çeşitlilik ve yarayışlılık bakımlarından ifade ettikleri imkânların henüz gerçekleştirilmemiş olmasının ve ziraatımızın özlediğimiz kıratta gelişememesinin başlıca sebeplerini önce bizdeki arazi mülkiyeti şartlarında ve bugünkü mülkiyet bünyesinin elverişsizliğinde görmek lâzımdır. (...)

Cumhuriyet devrinde, Türkiye'de arazi mülkiyeti rejiminin, karakter itibariyle yeni bir safhaya girdiği malûmdur. Bu safha medeni kanunun kabul ve tatbik edilmesiyle başlar. Medeni kanunun getirdiği arazi mülkiyeti rejiminde hususi mülkiyet asıldır.

Bugünkü Türk cemiyeti hususi mülkiyet prensipleri üzerine kurulmuştur. Fakat bugün Türkiye'de var olan arazi mülkiyeti bünyesi, rejimimizin ruhuna, Milletimizin zaruretlerine uymadığı gibi, gelişmesini de hızlandıracak bir durumda değildir.

Gerçekten memleketimizde şimdi var olan arazi mülkiyeti bünyesinde bazı büyük arazi mülklerinin bulunduğu göze çarpar.

Büyük arazi mülkleri başta Devlete, sonra bazı hükmî şahıslara, nihayet kişilere ait bulunmaktadır. Öteyandan geçimini toprağa bağlamış olan büyük bir kalabalık da topraksız veya geçinmeye yeter ölçüde topraktan mahrumdur. Büyük arazi mülkiyetini elinde bulunduranların çoğu yaşayışlarını toprağa bağlamadıkları halde, geçinmelerini toprağa bağlamış olanların hepsinin de elinde toprak bulunmamakta veya arazi mülkleri kâfi gelmemektedir. (...)

Halbuki Türkiye ziraatının hızla geliştirilmesi memleket topraklarının gerçekten benimsenip imar edilmesine bağlanır. Bu sebepten toprağı işleyenlerin ona sahip olması, toprağa sahip olanların, topraklarını işlemesi prensibi üzerinden Türkiye yürümek zorundadır.

Bundan başka, milletimizin üremesi, kendi arazi mülküne dayanan müstakil ailelerin çoğalmasını şart koşuyor. Bu da yetecek arazi mülkleri üzerinde yeni yeni aile varlıklarının çoğalmasiyle kabildir.

Nihayet, rejimimizin karakterlerinden biri de halkçılık prensiplerinden gelmektedir. Ziraat alanında halkçılık prensibi, Türkiye'nin arazi mülkiyeti bünyesinde köylü mülklerinin geniş temeli teşkil etmesini gerektirir.

İşte bu sebeplerden bugünkü varolan arazi mülkiyeti bünyemizin, milletimizin zaruretlerine, gelişme şartlarına ve rejimimizin ruhuna yaraşır bir şekilde değiştirilmesi lâzımdır. (...)

Gerçekten Türkiye'nin Osmanlı imparatorluğundan devraldığı ortakçılıkla arazi işletme şekli bugün de sürüp gitmektedir. Ortakçılıkla arazi işletme şekli kısmen tımar ve zeamet sistemlerinden azma bir sistemdir. Bunun yurdumuzda türlü tipleri vardır. Bu şekil işletmeye en ziyade büyük arazi mülklerinde rastlanmaktadır. Haddizatında ortakçılıkla işletme şekli iptidai bir işletme şeklidir. Bu şekil işletmede arazi onu benimseyenler tarafından işletilmez, başkaları tarafından işlenir. Diğer bir ifade ile arazi işleyenler, işledikleri araziye temellük etmezler. İşte ortakçılıkla işletme şeklinin bu mahiyeti arazinin cidden benimsenip imar edilmesine büyük bir engeldir. Halbuki, arazinin hakkiyle işlenip mamur bir hale gelebilmesi için, ona onu işleyenlerin temellük etmeleri gerektir. Türkiye'de geniş toprakların bakımsız olmalarının, iyice istismar edilememelerinin sırlarından biri de işte bu ortakçılık sisteminde gizlidir. Memleketimizde ortakçılıkla işletme sistemi hukuki esaslara dayanmadığından bu işletme şeklinden doğan iktisadi ve içtimai münasebetler de teamüllere göre yürütülmektedir. Bu yüzden de sayısız ihtilâtlar meydana gelmektedir. Ortakçılıkla işletmenin halihazırdaki şekli hem mülk sahipleri, hem ortakçılar, hem de millet iktisadı menfaatleri bakımından zararlıdır. Bu sistem kendi içinde, Türkiye ziraatinin teknik, iktisadi ilerlemesini köstekleyen bütün engel kuvvetleri toplamaktadır.

Türkiye çiftçiliğini kalkındırabilmek için, herşeyden önce yurt topraklarının işlenip mamurlaştırılmasını gözetmek şarttır. Bunun için de gittikçe doğrudan doğruya arazi sahiplerinin arazilerini işletmesi prensiplerine yönelmek gerektir. Topraklarımıza emek, bilgi, zekâ ve sermaye ancak bu prensip üzerinden yürüdüğümüz takdirde akacaktır. (...)

Ziraatımızda göze çarpan vakıalar sadece bunlardan ibaret değildir. Bunlardan başka, memleketimizde arazi mülklerinin tapulaştırılması, arazi mülklerinin sınırlandırılması, arazi mülklerinin tescili işlerinin yeni baştan düzenlendirilmesi, arazinin teknik bakımdan ıslâhı yollarının açılması gibi her biri kendine göre ehemmiyetli diğer meseleler de vardır.

Fakat hepsi birden zirai reformun küllünü teşkil eden bu meselelerin sıra ile çözülmeleri daha doğru görülmüştür. Zaten bu dâvalardan birinin gerçekleştirilmesi, diğerlerinin başarılması şartlarını ve imkânlarını doğuracaktır. Bundan ötürü; önce çiftçilere toprak dağıtılması ve müstakil çiftçi ocaklarının kurulması dâvası öz olarak ele alınmıştır. (...)

Kanun topraksız olanlara veya toprağı yetmiyenlere yetecek ölçüde toprak verilmesini amaçlıyor. Bununla geçimini çiftçiliğe bağlıyanların veya bağlıyacakların toprak sahibi olmalarını, sonra da bu toprakları üzerinde işletme kurarak kökleşmelerini, yurdda müstakil çiftçi ailelerinin çoğalmasını gözetmektedir. Bunun yanında arazi mülklerinin mahdut ellerde toplanacak surette aşırı derecede büyümelerini veya yetersiz hadde küçülmemelerini de hedef olarak almıştır. Gene umumî hükümler arasında çiftçilik ve çiftçi tarifinde bulunmaktadır. (...)

Mülk olarak arazi boylara ayrılmıştır. Bu madde ile memleketimizin arazi mülkiyeti bünyesinde dört boyda mülkiyet bulunabileceği esası konmaktadır. Bunlardan küçük arazi mülkiyeti çiftçilik için aslî bir mülkiyet büyüklüğü değildir. Bu biçim mülkler maişetlerini başka mesleklerden kazananların edineceği mülklerdir. Bununla işçilerin, esnafın ve serbest sanat erbabının ve diğer mesleklerde çalışanların toprakla alâkası sağlanmak istenmiştir. Bundan başka büyük arazi mülklerinin de Devlet elinde bulunacağı tasrih edilmiştir. Böylece memleketimizde hususi ellerde büyük mülklerin iktisadi, içtimai eziciliği önlenmiş olacaktır. Buna karşılık da teknik ve iktisadi faydaları sağlanmış olacaktır. Buna göre memleketimizde köylü mülkleri asıl olacak, orta mülkler de mahdut kalacaktır. Bu biçim bir mülkiyet bünyesinin milletimizin üremesini, cemiyetin temelleşmesini ve yurt topraklarının daha ziyade mamurlaşması emniyet altına alacaktır. (...)

Topraksızlara ve toprağı yetmeyenlere dağıtılacak araziyi tedarik işinde ölçü birinci plânda işletme ölçüsü olmuştur.. Bundan sonra mülklerin genişliği gözönünde tutulmuştur. Bunlardan hareket edilerek Devlete ait kullanılmayan arazi, hususi idare, belediyelere ve köylere ait olup ta kıymetlendirilemeyen arazi dağıtılacak arazi arasına alınmıştır. Şahıslara ait arazide işletilmiyen ve orta mülk büyüklüğünden yukarı kısımlardan da dağıtılacak arazi tedarikinde faydalanılması gözönünde tutulmuştur. Bununla yurt topraklarının onu işleyecek, mamurlaştıracak ellere geçmesi, hususi arazi mülklerinin haddinden aşırı büyümemeleri sağlanmıştır. (...)

Bu kanundaki arazi kamulaştırılmasına ait hükümlerin ana dayanağı Anayasamızın 74 üncü maddesinin ikinci fıkrasıdır. Kamulaştırma prensipi de gene toprağın işlenmesi ve arazi mülklerinin büyüklüğü noktalarına dayanmaktadır. Kamulaştırma işlerinin çok çabuk, bitirilmesi gerekli görüldüğünden buna ait hükümler de konmuştur. (...)

Bulunduğu yerde ötedenberi çiftçiliği zanaat edinen topraksızların ve toprağı yetmiyenlerin önce ele alınması doğru görülmüştür. Bunun arkasından gerçekten çiftçiliği yapabilecek ve ona mal olacak kişiler düşünülmüştür.

Verilecek arazi miktar ve çeşitleri kesin olarak tâyin edilmemiştir. Çünkü bu, işletme çeşitlerine, istihsâl yönlerine, iklim ve toprak şartlarına göre değişecek bir şeydir. Yalnız verilecek arazi genişliği için bir had konmuştur. Bu da «Çiftçi ocağı» haddidir. Bununla memleketin mülkiyet bünyesinde köylü mülklerinin geniş bir temel teşkil etmesi gözetildiğindendir. (...)

Bu kanunun amaçladığı toprak dağıtımı memleket ölçüsünde çok sayıda vatandaşı ilgilendiren bir iş olması dolayısiyle bedelsiz toprak verme yoluna gidilememiştir. Ancak bedellerin uzun zaman içinde taksitlerle ödenmesi yolu tutulmuştur. (...)

Topraksızlara ve toprağı yetmeyenlere yalnız toprak verilmekle kalınırsa, onların bu toprakları işleyememek tehlikesi vardır. Bu halde de verilen toprakların ellerinden çıkması bir netice hafinde belirir.

Çift ocağı memleketimiz için yeni bir tesistir. Bununla mülkünde köklü, emeği ve mülkü ile rahat geçinebilen müstakil çiftçi ailelerinin yaratılması, çoğaltılması hedefine ulaşmak gözetilmektedir. Çiftçi ocağının bölünmezliği ile de, ziraatta müstakil ailelerin, iktisadi bir varlık olarak sürüp gitmesi sağlanmak istenmiştir. Bunun için de çiftçi ocağının ancak toptan intikal etmesi prensibinin konması yoluna gidilmiştir. Çünkü çiftçi ocağının şu veya bu yoldan parçalanabilmesine imkân vermek, memlekette kökleştirilmek istenen topraksız veya toprağı yetmeyen çiftçi ailelerinin bir müddet sonra yeniden meydana gelmesini kabul etmek demek olurdu."

17 Ocak 1945 tarihli Hükûmet tasarısı anayasa, adalet, bütçe, ekonomi, içişleri, maliye, tarım ve ticaret komisyonlarından seçilen dörder üye ile kurulan bir Geçici ('Karma') Komisyonda görüşülerek TBMM Genel Kuruluna gidecektir. Komisyon 5 Şubat (Pazartesi) günü toplanır. Başkan eski İktisat Vekili Rahmi KÖKER, sözcü Adnan MENDERES ve kâtip (sekreter) Salâhâttin BATU'dur.

Tasarının Şubatta başlayan birinci görüşmeleri ('ilk tur') 28 birleşim ile (her birleşim bir ya da birkaç oturum oluyor) yapılmış ve 27 Mart'ta sona ermiştir. İkinci görüşmeler ('ikinci tur') 11 Nisan'da başlamış, sonuncusu 19 Nisan'da (Perşembe) tamamlanan beş birleşim, toplam 45 toplantı yapılmıştır. Bunlar Cumhuriyet tarihini aydınlatan en öğretici belgelerdendir. Başlıbaşına araştırmaya değer kapsamdadır. Döneme, kişilere, toplumsal yapıya ışık tuttuğu gibi, siyasal zeminin özellikleri, sağlam/zayıf noktaları hakkında ipuçları taşır niteliktedir. Kısır bir tarım rejiminin üzerinde oturan toprak mülkiyeti sahiplerinin herhangi bir gelişmeye şans tanımayan direniş çizgisi, özellikle iktisatçılar tarafından iyi incelenmelidir ki, tarıma ilişkin ekonomik analizlerin içi dolu olsun ve gerçekleri kavramaya yardımcı bir boyut getirsin. Yine aynı çizgi, siyaset bilimciler ve sosyologlarca merakla incelenmelidir ki, o güne ve sonrasına dönük yorumlar 'bilinen' ve bilindiği için genellikle gereğince irdelenmeden benimsenen 'malûmat'ın ötesine geçebilsin, yaratıcı olsun, yeni bakışların yolunu açsın. Değerlendirmenin tam olabilmesi için, 1945 yılı başında Cumhuriyet yönetiminin geldiği noktanın hakkını vermek ve bunun, toplumun potansiyelini baskılayan güçlere karşı, **Cumhuriyetin en ileri harekâtı** olduğunu görebilmek gerekiyor. Hükûmet tasarısının ve komisyon görüşmelerinin ayrıntıları bunları sergileyen bilgiler taşıyor.

Tasarının tümünün ve yapılan görüşmelerin ayrıntılarına inmek bu yazının boyutlarını aşar. Burada sadece tasarının önemli yeniliği olan ve tasarının ve ülke toprak-köy-tarım rejiminin 'makus talihi'ni belirleyecek hücumların merkezi haline gelen nokta üzerinde duracağız: Bu, Türkiye tarımında **ilk kez** 'bağımsız çiftçi'nin **en öne** geçirilme atılımıdır. Yukarıda değindiğimiz gibi, o güne kadar tarımda böyle bir 'aktör' yoktur. Ülkenin tarım arazisinde **toprağı işleyenler,** esas olarak, ortakçı, yarıcı, maraba ve tarım işçileridir ve bunlar topraksızdır. Toprak sahipleri ise, toprağı gereğince işleme misyonunu üstlenmiş değillerdir. Tasarı bu gözlemden hareket ederek, toprağı işleyenlere mülkiyet vermeyi amaçlamaktadır. **Hangi toprakta çalışıyorlarsa,** toprak oradan alınarak verilecektir. Böylece, ana çizgi, işlenmeyen toprak bırakılmaması ve toprağın, işleyenin mülkü olmasıdır. Yani, 1936'da söylendiği gibi, "toprak işleyenin!". 1945'te de aynı iddia ile gelmiştir.

Tasarıyı komisyona sunarken, Tarım Bakanı Şevket Raşit HATİPOĞLU bunları vurguluyor:

"(...) Zirai reform yapmak için uzun zamana ihtiyaç vardır. (...) Türkiye'de zirai reform hareketinin ilk büyük adımını teşkil eden bu kanun o kadar ehemmiyetli (önemli)dir ki, bunun tatbiki (uygulanması) için hususi bir teşkilat (özel bir örgüt) kurmak (...) şarttır. (...) Ayrı bir teşkilat kurulacaktır. (...) Ziraat işlerine bağlı reform işleri için ayrı bir teşkilat meydana getirilecektir. Bu teşkilat yalnız arazi istimlak edip (kamulaştırıp) geçecek değildir. Sonuna kadar devam edecektir.(...)

Milletin tarihi, haldeki (bugünkü), istikbaldeki (gelecekteki) şartlarına uygun, muvazeneli (dengeli) bir mülkiyet bünyesi meydana gelmesi bütün teferruatıyla (ayrıntılarıyla), anahatlarıyla canlandırılmıştır. Bu kanunla bizim düşündüğümüz, Türkiye'de 5000 dönümden yukarı arazi için devlet mülkiyeti tanımak istiyoruz. Ve bu da (...) halk ziraatının, âmme (kamu) ziraatinin kalkınmasında kullanılmak üzere diye şarta bağlı(dır). (...) 5000 dönümden yukarı (toprakların) hususi şahıslar elinde bulunmasını memleketin inkişafı (gelişmesi), nüfusun üremesi bakımından faydalı bulmuyor(uz). (...) Kanunun hedefi budur ve gayet sahihtir (çok açıktır). 5000'e kadar olan kısım için hususi teşebbüslerin (o mahallin –yerin- arazi ihtiyacı bulunmadığı müddetçe) işletmelerine açık bulunduruyoruz. Demek ki, orta mülkiyet ziraatte kullanılmak üzere ikinci kategori(dir.) (...) Ondan sonra, aile geçimini ve iş kuvvetlerini kuvvetlendirecek şekilde, bunu emniyet altına alarak bir mülk tanıyoruz. (...) (Bunun) asgari ve azami haddi (endüşük ve enyüksek sınırı) tayin edilmiştir (belirlenmiştir). [30 ve 500 dönümü kastediyor.] Türkiye'nin türlü iklim şartlarına göre her yerde ayrı miktar olacaktır. (...) Bunun dışında içtimai inkişaf (sosyal gelişme) ve muvazenemizde (dengemizde) ve milletimizin toprakla ilgisini daima muhafaza zaviyesinden (koruma açısından) (...) ve toprağın insanı forme etmesi (şekillendirmesi) bakımından (...) aşağı bir mülkiyet kategorisi tanıdık. Yani, 30 dönümden aşağı (...) dedik.

Yalçın hakikat şudur: Çiftçi dediğimiz kimseler topraksızdır. Toprakları kendisine yetmemektedir. (...) Cumhuriyetin yapısının sağlamlığı bakımından, böyle kendi kendine yetmeyen mülkler yanında sızlanan insanların yaşamasını mı istiyorsunuz, yoksa kendi hususi mülkü üzerinde çalışmasını kıymetlendiren aileler mi istiyorsunuz? (...) Memleketin zirai işlerinin büyük bir kısmı yeter miktarda toprağı olanlarla hiç toprağı olmayanlar elindedir. Topraksız olanların elindedir diyebiliriz. Bizim büyük işletmelerimiz memleketin hacmiyle mütenasip (orantılı) bir istihsal (üretim) verecek vaziyete varmamıştır (duruma gelmemiştir). Bu vaziyette (...) topraksız olanlarla sanata gönül vermiş olan insanların topraksız olarak dolaşması mı daha iyidir?"[43]

43 TBMM, Muhtelit Encümen Toplantısı, 6.2.1945, s. 28 vd. (a.b.ç.).

'İddia'nın can alıcı noktası 'bağımsız çiftçi'nin sahneye çıkmasıdır. Sahne 30 dönümden yukarı, üst sınırı 500 dönüm olan arazidir. Bu arazi üzerinde zaten çiftçilik yapmakta olanların toprakları kendilerinde kalacak, çiftçilik yapmayan (ve toprağı üç yıl üst üste ekmeden bırakan)ların arazisi kamulaştırılarak 'çiftçi ocağı'nın toprağı olacaktır. 'Çiftçi ocağı'nın kurulması, tasarının arkasındaki büyük arzudur. Çünkü, bu, **işin temelinin atılabilmesi** demektir:

> *"30 dönümden yukarı, başka meslek erbabını biz sıkboğaz etmiyoruz ve mutlaka senin mülkünde köylüyü çalıştıracağız, demiyoruz. Bir tek müeyyide (yaptırım) koyuyoruz ve bir tek şey istiyoruz. O da, diyoruz ki, çiftçi olacak mısın? Hayır, olmayacağım, dedi mi, üst tarafını satın alacağız diyoruz. (...)*
>
> *Çiftçi ocağı (...) büyük haddi 500 dönüm olarak konmuştur. (...) Bizim teknisyenler, böyle bir çiftçi ocağı olursa memleketin umumi (genel) şartları içerisinde sizin istediğiniz şekilde hayatını toprakta çalışarak kazanma şart ve imkânına ancak bu şekilde malik olur, diyorlar. (...) Derlerse ki, hayır 500 dönüm yetmez, 600 dönüm olsun, üzerinde konuşuruz. Böyle bir had kabulü, esas itibariyle istimlak hududunu (kamulaştırma sınırını) çizmek için de zaruridir (zorunludur). Çünkü, çiftçi ocağı haddi dahilinde (sınırları içinde) bulunanları istimlak mevzuu (konusu) yapmıyoruz. Diyoruz ki, çalışsın, topraklarını işlesinler. (...)*
>
> *Ancak devletin arazi verdiği, techiz ettiği (donattığı) yahut kısmen arazi teçhiz ederek verdiği kimseler çiftçi ocağı kurmaya mecburdurlar. Onun için mecburiyet vardır.*
>
> *(...) Çiftçinin toprağa ihtiyacı varsa, yukarısı istimlâk edilir. Anayasamızın ruhu böyle değil midir, çiftçiye toprak dağıtmak için...*
>
> *(...) Beşbin dönümden yukarı toprağı olanlar için istimlâk müeyyidemizdir (yaptırımımızdır). Bu da Teşkilatı Esasiye kanunumuzun (anayasamızın) ruhuna uygun olan bir şekildir. Topraksız vatandaşlara ilk emirde toprak vermek için beşbin dönümden yukarı araziyi istimlâk etsin. Bu azamî miktar olarak konmuştur.*
>
> *(...) Bu davayı halledelim, arkadaşlar. Bu yurt içinde toprağı yetmeyen çiftçi ve topraksız çiftçi bulundukça her şey zarar görür. Bunu kaldırmak vazifemizdir. Kundaklanmış kanun, eli kolu bağlı kanun işe yaramaz. Takdir hakları vardır. Onu sizin ölçülerinize göre tayin edeceğiz (belirleyeceğiz)."*[44]

44 İbid, Tarım Bakanı Şevket Raşit HATİBOĞLU, 10.2.1945, s. 558 vd. (a.b.ç.).

Tasarının altıncı ve yedinci bölümleri Çiftçi Ocağı'na ayrılmıştır. Bu maddelerle (31.-40. maddeler). Ocak, sağlamlığı güvenceye alınarak kuruluyor. Bir tarım işletmesi olarak gerek mülkiyeti, gerek teknik donanımı tüm risklere karşı korunuyor, 25 yıl garantili kredi desteği, her türlü üretim aracı temini, hacizden, rehinden muafiyet getiriliyor. 'Bölünemez ve satılamaz' hükümleriyle **süreklilik** ana koşul yapılıyor. Bütün bunlarla **mutlak koruma** altına alınan 'Ocak' ve onun üzerinde ülke tarımında çığır açmak üzere kendisine yeni bir yaşam sunulan 'bğımsız çiftçi' ile, yukarıda da değinildiği gibi "milletin efendisi"ni **ilk kez somut olarak** tanıyabilme şansı doğmaktadır. Bu 'bağımsız çiftçi' **o güne kadar** ortakçı, yarıcı, maraba, az topraklı ve topraksız köylü ve tarım işçisi olan insandır. Şimdi ona yeni mülkiyetle yeni bir kimlik verilecektir.[45]

---

45 Bkz. İbid, Yasa Tasarısı'nın özellikle 31., 32., 33., 34., 35., 36., 37., 38., 39. ve 40. Maddeleri

Altıncı bölüm

Kuruluş ve donatım

MADDE 31. — Çiftçi ocağı kuracaklara işletme yapılarını ve arazi ıslahatını ve diğer tesisleri ve onarmayı meydana getirmek üzere Ziraat Bankasınca yirmi beş yıla kadar vadeli yetecek ölçüde kuruluş kredisi açılır.

MADDE 32. — Çiftçi ocağı kuracaklara yetecek ölçüde canlı ve cansız demirbaş ve istihsal malzemesi Türkiye Zirai Donatım Kurumu tarafından tedarik edilerek taksitle ödenmek üzere verilir.

MADDE 33. — Ziraat Bakanlığının ıslah istasyonlarında, fidanlıklarında ve hayvan yetiştirme müesseselerinde yetiştirilen iyi cins tohumluk, fidan ve damızlık hayvanlardan dağıtılacaklar tercihan çiftçi ocağı sahiplerine verilir.

Yedinci bölüm

Çiftçi ocakları

MADDE 34. — Çiftçi ocağı arazisi, bölgelere göre bir çiftçi ailesinin geçinmesine ve aile fertlerinin iş kuvvetlerini değerlendirmeğe yetecek genişlik, kuvvet ve çeşitte arazidir.

MADDE 35. — Çiftçi ocakları bütün zirai istihsal bölümlerini içinde toplayan mürekkep işletmeler biçiminde kurulabilecekleri gibi istihsallerini bağcılık, meyvacılık, bahçecilik, fidancılık, tarla ziraati veya hayvancılık gibi zıraı istıhsal bolumlerınden birinde toplayan basit işletmeler halinde de kurulabilir.

MADDE 36. — Çiftçi ocağı; arazisiyle bu arazinin işletilmesine ayrılan her türlü yapı ve tesislerden kurulmuş bir bütündür. Çiftçi ocaklarının veraset suretiyle geçiş hükümleri mahfuz kalmak üzere tek sahip adına tapuya yazdırılması gerektir.

Bir aile her nerede olursa olsun birden fazla çiftçi ocağına sahip olamaz.

Tapuya yazdırma ile çiftçi ocağının kurulması tamamlanır.

MADDE 37. — Çiftçi ocağı hiç bir suretle bölünemez; veraset yoliyle geçme hükümleri mahfuz kalmak şartiyle müşterek veya iştirak halinde mülkiyete mevzu olamaz.

Yalnız bu kanunun kabul ettiği hallerde ve ancak toplu olarak satılır.

Ocak sahibi çiftçi ocağı üzerinde karşılıklı, karşılıksız, sağlıkta yürür veya ölüme bağlı hiçbir temliki tasarrufta bulunamaz, ocağı kiraya veremez, başkası lehine herhangi bir aynı hakla takyit edemez.

Çiftçi ocağı askerlik ve belgelendirilen uzun hastalığın süresi boyunca kira ile işletilebilir.

MADDE 38. — Çiftçi ocakları mülkedinme bedeline ve ocak sahiplerine verilecek her türlü kredilere karşılık olarak borçlar ödeninceye kadar Ziraat Bankasına kanunen ipotek edilmiş sayılır.

Ocaklar üzerine bundan başka gayrimenkul rehini tesis edilemez. Tüzel ve gerçek kişiler alacakları için haczolunamaz ve satılamaz.

MADDE 39. — Ocak sahibinin ölümü halinde mirasçı birden fazla ise ocağı idare etmek üzere sulh yargıçlığınca mirasçılar arasından reşit ve ehliyetlisi ocak reisi seçilir.

Seçilecek reisin sıhhatli, ahlâklı, muhitin emniyetini kazanmış olması ve çiftçiliğe ait işlerin ehli bulunması şarttır.

Ancak, bu tablo yerleşik köy-toprak-tarım rejiminin fiili sahipleri için tehlikelidir. 1920'lerin sonunda görünen, 1930'larda toprak sorunu boyutunda büyüyen, sonra duraklar gibi olan 'tehlike', 1940'tan itibaren köyde beliren 'kılavuz'la yeniden ortaya çıkmış, 1942'den itibaren köyün ve köylünün eğitimi boyutuyla daha ürkütücü bir hal almış, 1945'te **'çiftçi ve toprak'** boyutuyla âdeta 'öldürücü hamle' niteliği kazanmıştır. 'Tehlike'ye karşı kesin, ısrarlı ve ölçüsüz bir savaş **hattı** kurulacaktır. Karşı durmanın hiç eskimeyen yöntemi, bu tasarının 'komünizm getirmekte olduğu'dur. En etkili, daha doğrusu, en kullanışlı yöntem budur. Komisyon görüşmelerinde rejimin fiili sahiplerinin tarımsal, ekonomik, teknik ya da toplumsal boyutlarda inandırıcı tezleri yoktur. Ancak, çoğunluğu sağlayacak taktikleri ve 'komünizm geliyor' yöntemi vardır. Örnekler öğreticidir. Tasarıyı sunan Tarım Bakanının hemen arkasından, ilk oturumda Emin SAZAK ile başlar:

> *"Bu kanun memleketi bilerek, memlekete faydalı olarak yazılmış bir kanun değildir. Sizin o kadar ürktüğünüz şeyleri ortakçılar yapar. (...) Bu kanundan da o kadar usandık ki, toprak sahipleri de bıktı, nasıl olursa olsun, bir an evvel çıksın diyorlar. Memleketin sıtmasını yok etmemişsin, bataklıkları kurutmamışsın, suyu getirmemişsin, bunu kuvvetlendirecek bir vaziyete malik değilsin."*[46]

> *"Düşündüm, sabaha kadar uykum kaçtı. Dedim ki, acaba bu memlekette toprak sahibi olmak o kadar zor mu ki, devlet buna müdahale etsin. Hakikaten iyi ameleden on sene içinde çiftlik sahibi olanlar vardır. O çiftlikte amele diye, yarıcı diye başlamış, çiftlik sahibinin beceriksizliği ve başka sebeplerle (...) çiftlik sahibi olmuştur... Böyle işe sardıran, canını veren adamların (...) çiftlik sahibi, mal sahibi olmamasına imkân yoktur. Şimdi biz bir (...) ocak yapacağız. Buraya da bu memlekette toprak alamamış, süzüntüsünün süzüntüsünü vereceğiz. Bu yapılmasın, bu kanun çıkmasın (...) demiyorum. Bihakkın muhtaç olanlara yüzde 10-20 de olsa devletçe yardım edilmesi lâzımdır. Çünkü, işe yarayan adamlar zaten iş bulmuştur ve bu devleti de tutan onlardır."*[47]

Mirasçılar arasında ehliyetli reşit yoksa ve reşit olmayan mirasçı birden çok ve vasiler de müteaddit olursa ocağı işletmek üzere vasilerden en ehliyetlisi sulh yargıçlığına ocak reisi seçilir.
Sulh yargıçlığı ehliyetin belli edilmesinde ziraat teşkilâtının mütalâasını alır.
MADDE 40. — Ocaktan ayrılmak isteyen mirasçıların payları ocağı tevarüs eden mirasçılar tarafından en fazla beş yılda ve eşit taksitlerle ödenir. Süresi içinde borç ödenmezse ocak toplu olarak Sulh yargılığınca satılarak bedeli ocağın borçları ödendikten sonra kalanı mirasçılar arasında payları ölçüsünle üleştirilir.
Ocakla ilgisini kesmemiş olan küçükler işletmede çalışmak zorundadırlar.
Aksi halde reis tarafından yukandaki hükümler içinde payları ödenerek ocakla ilgileri kesilebilir.
Ocak reisi; reşit olan mirasçıların paylarını ödeyerek ocakla alâkalarını kesebilir.

46 İbid. 6.2.1945. s. 36 vd.

47 İbid. 9.2.1945. s. 409 vd. (a.b.ç.).

"Hükûmetin çiftçiyi muhakkak ocaklandırmak istediği görülüyor. Yardımı hep ona teksif etmek (onda yoğunlaştırmak), onun haricinde (dışında) sana, bana, şuna da veriyorum amma, başıboş bırakılması üç seneyi geçmiyecek dersek, bütün topraklar yarın bırakılacak hâle gelir. Belli olmaz, kısır bir seneye giriyorum ve tarlayı ekemiyorum. Rusya'da da aynen böyle olmuştur. Kollektif şirket diye başlamıştır, halk da bunun içine girmeye mecbur olmuştur. Allah göstermesin, fakat aynen tatbikatı budur ve bizim şu başlamak istediğimiz gibi başlamıştır ve onun dışında kalan çiftçiler yaşayamamıştır, barınamamıştır. Oraya dahil olmuştur."[48]

Recai GÜRELİ (GÜMÜŞHANE):

"Kanun tasarısının dışarıdaki akisleri bambaşkadır. Bilhassa ocak meselesi üzerinde çok duruluyor. Bazı kimseler diyorlar ki, acaba hükûmet sola mı kayıyor? Ben bunu böyle duydum. (...) Tüccarlar da acaba bizim elimizdeki mülkleri de taksim edecekler mi diye soruyor. Yani, hariçte pek fena tesir yapıyor. Bilhassa ocak üzerinde duruyorlar. Belki bu yarın köylere sirayet ettiği (geçtiği) zaman ocaksız filân (...) zarar verebilir bizlere."[49]

Feridun Fikri DÜŞÜNSEL (Bingöl):

"Anayasada (...) üç hüküm vardır. Birisi, Türklerin kamu hakları meyanında mal mülk edinmeleri hürriyeti, ikincisi, 74. madde ki bu da mülkiyetin kamu hududu içerisinde kullanılabilmesi keyfiyeti, üçüncüsü de vatandaşlardan istimlâk, yani vatandaşın elinden mal almanın şekli. (...) Bir kere ana hüküm nedir? Türkler, mal, mülk sahibi olmakta hudutlu değillerdir. İstediği kadar mal sahibi olur. Türkiye hürriyet esasını kabul eden, sosyalist olmayan bir rejim sahibidir. Türkiye'nin devletçiliği milletin teşebbüsü şahsisi yetmiyecek işleri yapmak maksadına matuf (amacına yönelik) bir devletçiliktir. (...) Memlekette mal hüriyetinin takyit edilmesi (sınırlandırılması) lâzımdır, devletin bunları takyit etmesi gerekir diye, bizde böyle bir sistem yoktur. (...) Anayasanın hükmü açıktır. Yani, Türkler, Türk cemiyeti mülkiyetçi ve hürriyetçi bir cemiyettir. Zaten bir cemiyetin sosyalistlik esasından ayrılmasını ilmen (bilimsel olarak) tarif ederken iki nokta gözönüne getirilir. Bunlardan birisi mülkiyet, ikincisi de hürriyettir. Bir vatandaş dilediği kadar mülk sahibi olabilir, servet sahibi olabilir. Bunun hududu yoktur. Yalnız bunun kullanılma şekilleri vardır. (...) Bugün memlekette hakikaten umumi bir düşünce peyda olmuştur (belirmiştir): Nereye gidiliyor? Buradaki maksat nedir? (...) Yalnız bu toprak mülkiyetine değil, umumi mülkiyet prensibine taallük eden (ait olan) bir

48 İbid., 6.2.1945, s. 143-44. (a.b.ç.).

49 İbid., 9.2.1945, s. 414-15. (a.b.ç.).

hüviyette (nitelikte) olduğunu tebarüz ettirmek (vurgulamak) bir memleket, bir vatan borcudur."[50]

Adnan MENDERES (Aydın):

"Çiftçiliği mesleki mahsus (özel bir meslek) addetmekteki (saymaktaki) maksat nedir? Böyle bir şeye ihtiyaç var mıdır? Encümeni âliniz (yüksek komisyonunuz) böyle bir tarıf yapılmasına lüzum olmadığını (3. maddeyi tay etmekle -kaldırmakla-) ifade etmiş bulunmaktadır. Bu prensibe bağlı kalmak, bu işin tekrar müzakere edilmemesi (görüşülmemesi) lazımdır."[51]

"Artık kiralamamak, toprakta bu suretle iştirak kabul etmemek şeklinde ziraat amelesini tamamen ortadan kaldırmak, toprağı bizzat işletmek esasları, toprağı kökünden kamulaştırmak gibi Sovyet toprak rejimini vasıflandıran farikalardır (belirgin özelliklerdir). Bu tamamen oradan alınmıştır." [52]

Atıf BAYINDIR (İstanbul):

"Bu madde [yasa tasarısının arazileri dönümlere ayıran sınıflaması] arazi tasarrufunun (kullanımını), tasarruf (kullanım) hürriyetini evvelâ tahdit etmektedir (sınırlamaktadır). Ondan sonra da tasnif etmektedir. Bu demektir ki, Türkiye'de bir sınıf vardır. Bu sınıf tekrar sınıflara ayrılmıştır ve her sınıfa kendine mahsus (özgü) imtiyazlar (ayrıcalıklar) verilmiştir. (...) Bizim bir siyasi hüviyetimiz (kimliğimiz) vardır. Bunun adına demokrasi denir. Demokrasi yalnız bir memleketin siyasi hüviyeti değildir. Tasarruf hürriyetini de kabul etmiş olan bir sisteme istinat eder (dayanır). (...) Bu sistemin hürmet ettiği (saygı gösterdiği) esaslardan birisi tasarruf hürriyetidir. Bu sınıftansan sana ancak 30 dönüm verebilirim, sen bu nevidensen (türdensen) sana 500 dönüm veririm, orta mülk sahibisin 500 dönümden fazlasını vermem demek (...) doğru değildir. (...) Siz herhangi bir servetin herhangi bir tecellisinden (şekilde gerçekleşmesinden) dolayı tahdit (sınırlama) kabul ediyorsunuz da, neden diğerlerini kabul etmiyorsunuz? Bunda çiftçi ve toprak mevzubahistir (sözkonusudur). Diğerleri esnaftır, tüccardır. (...) Biz tasarrufta tahdidi (kullanımda sınırı) kabul edecek olursak, bu tahdidi bütün servet tecellilerinde (servetin her yerinde ve kullanım yerinde) de kabul etmek lazımdır. O zaman bunun ismine demokrasi demezler. Siz bilirsiniz başka bir şey derler. Siz bilirsiniz, onu da siz söyleyin."[53]

---

50 İbid, 16.2.1945, s. 418, (a.b.ç.).

51 İbid., 16.2.1945, s. 1185. (a.b.ç.). Ayrıca, yine Adnan Menderes, Tasarının komisyonda **İkinci Görüşmesi**, 11.4.1945, s. 22. "Çiftçi tabirinin bu kanunda mutlaka yapılmış olmasını zaruri (zorunlu) görmüyorum"

52 İbid. (a.b.ç.)

53 İbid. 9.2.1945, s. 388 vd. (a.b.ç.).

Feridun Fikri DÜŞÜNSEL (Bingöl):

"Evvela hukuki cepheden, çiftçi diye bir sınıf vücuda getiriyoruz. Böyle bir sınıf vücuda getirilmesi bizim hukuki bünyemize uygun mudur? Derhal cevap vereyim ki, uygun değildir. Bunun memleketin müstakbel idaresinde (gelecekteki yönetiminde) zararları olabilir mi? Derhal cevap vereyim ki, olabilir. Çünkü, memlekette bir sınıf şuurunun teessüsü (bilincinin oluşması) memleketin muhtaç olduğu umumi muvazeneyi (dengeyi), yani siyasi muvazeneyi yarın ihlal edebilir."[54]

Emin SAZAK (Eskişehir):

"Hükûmetin teklifi ile bu kanunu olduğu gibi kabul etsek ne olur? Herhalde alacağımız toprakları parası bol olan adamlara verecek değiliz. Vereceğimiz adamlar teçhiz edilmeye (donatılmaya) muhtaç adamlardır. Bendeniz diyorum ki, eğer benim devletimin kudreti maliyesi (mali gücü) varsa kurulmuş ocaklar vardır, onlara yardım etsin. Onlar öyle ocaklardır ki, bugüne kadar hükûmet ne yardım etti diye düşünüyorum (...) Kurulmuş ocaklara bir yardım yapılmazken, damızlık verilmezken, şu kadar yeri bataklıktan kurtardım, elektriklendirdim, gelin sürün diyemezken, selini önleyemezken, bir iki çift araba veremezken, pulluk veremezken ve onu çekecek hayvanı veremezken... Ordunun hayvanı bile verilemiyor... Hiçbir yerinde haktır diyemedim... Acaba bu adamları ortadan kaldırmak memleketin inkişafı için faydalı mıdır, dedim, o da değil... O adamlardır ki, milli mücadelenin ilk günlerinden beri Garp Cephesi Kumandanı 100 vagon buğday verin der, yetiştirir; Etem gelir, 200 vagon ister, onu da yetiştirir. Hani, muhterem bakanımızın tasfiyeye layıktır dediği o ağalar yok mu, işte onu bunlar yaptı. Oğlunu askere gönderdi, binlerce vagon zahireyi, yüzbinlerce lirayı, Hükûmet yok iken Garp Cephesi kumandanının emrine gönderdi. Ta İzmir'de yeni tutan cepheye yetiştirdi. (...) Şahsi teşebbüs diye bir şey vardır. Hiçbir diktatör Türkiye ziraatini istediği gibi ipini çekerek sağa yat, sola git diye bir şeye cesaret edemez ve edememiştir. Kanunu böyle bir hale koyunca içinde de hiç adam bırakmayacaksın demektir. Bu kanun zihniyeti onu öyle bir hâle koyacaktır ki, yarın eline bir çenek alacak, Kızılay'dan çorba istemeye gelecektir."[55]

Şefik TUGAY (İçel):

"Bir hekimin sanatını icra edebilmesi (gerçekleştirebilmesi) için hususi (özel) bilgiye ihtiyaç vardır. Bu bilgisini ispat etmedikçe icrayı sanat ede-

54 İbid., 16.2.1945, s.1207 vd. (a.b.ç.).

55 İbid., 16.2.1945, s.1213 vd. (a.b.ç.).

mez. Muayyen tahsili (belirli öğrenimi) olmayan hekimlik edemez. Bu gibi meslek takyidatı (sınırlaması) cemiyet menfaatına (toplum yararına) yakın alâkası (ilgisi) dolayısiyledir. (...) Acaba çiftçilik hususi bir meslek ve sanat halinde mütalaa edilir (düşünülür) ve diğer vatandaşlar bu meslekin icabını (gereklerini) icradan (yerine getirmekten) (...) menedilirlerse, bundan cemiyet (toplum) için ne fayda vardır? Burada menfaat (yarar) değil, zarardan başka bir şey görmeye imkân yoktur. Eğer çiftçiliği bir sanat ve meslek addedersek (...) bunu icra edenlerin bizzat bu sanat ve mesleği tahsil etmeleri lâzımdır."[56]

Komisyon görüşmeleri, kendilerini rejimin fiili sahibi olarak hisseden, hatta bunu milli mücadeleye hesap sorma noktasına kadar götüren toprak sahipleri[57] ve müttefikleri ile özellikle 'mülkiyet' konusu üzerinde çekingenlikten kaynaklanan bir 'tarafsız tutum' gösterenlerin çoğunluk kazandığı bir seyir izlemiştir. Böylece, önce 'çiftçi'nin tasarı metninden 'yuvarlanarak' dışlanması, sonra da 'çiftçi ocağı arazisi'nin (7. madde) yok edilmesi ile sıra 'çiftçi ocağı'na ilişkin tüm maddelerin, yani, 'çiftçi ocağı'nın tümüyle tasarı dışında bırakılmasına gelmiştir.[58] Toprak sahipleri, zengin çiftçiler ve müttefikleri izledikleri yöntem ve taktiklerle geleceğin tarımı hakkında konuşmayı önlemişler, birçok ayrıntıya inen konuşmaların o günün düzenini koruyabilme çerçevesinde kalmasını sağlamışlar, herhangi bir şekilde köylü ülkesinin ve tarımının geri kalmışlığından ötürü kendilerine pay çıkarmamışlardır. Tarım Bakanı, tasarıyı destekleyen fakat azınlıkta kalan mebuslarla birlikte 'vuruşarak gerilemiş'tir.[59] Sonuçta, Komisyon

56 İbid., 16.2.1945, s.1218 vd. (a.b.ç.).

57 Yukarıda, 55. dipnotta belirtilen konuşmasında görüldüğü gibi, Emin SAZAK, milli mücadele içindeki kuvvetlere göndermiş olduğu **buğdayların parasal olarak hesabını tuttuğunu**, fakat bu parayı milli mücadele komutanlarından ve özellikle en önemli savaşları yürütmüş, yönetmiş olan Garp Cephesi komutanından istememiş olduğunu vurguluyor. Hesabı, zamanı geldiğini düşünerek, masanın üzerine koymuş oluyor. Bu, toprak sahiplerinin, diğer herşeyi bir yana bırakabilen bir 'mülk mücadelesi' tutumlarını yansıtan örneklerin en çarpıcılarındandır.

58 Tarım Bakanı HATİBOĞLU, tasarının ikinci görüşmesinin başlangıcında (11.4.1945), "son oturumda (birinci görüşme) evvelce teklif edilen **çiftçi ocakları kurmaktan üç esas muhafaza edilmek şartiyle sarfı nazar edilebileceği (vazgeçilebileceği) hakkındaki muvafakatimi** bildirmişti(m). Verilen arazinin elden çıkarılmaması, kurulan işletmenin dağıtılmaması, üçüncüsü de, köylünün kendisine yetmiyecek kadar arazinin miras ve sair suretlerle parçalanmasına mani (engel) olmak şartiyle" diyerek 'çiftçi ocağı'nın tasarıdan nasıl çıkarıldığını dile getiriyor.

59 Komisyon görüşmelerine tasarıyı destekleyenlerin en berrak örneklerinden biri için bk. Hıfzırrahman Raşit ÖYMEN (Bolu): "Bizim sanayi hareketlerimiz meydana çıktığı zaman dahi, toprak bütünlüğü başta düşünülmüştür. **Devletin toprağa dayandığı idare sistemi içinde** toprak bütünlüğü daima başta düşünülmüştür. (...) Bu topraksızlar, ilk konuştuğumuz günlerde üç milyon

çoğunluğu tasarının özünü yok etmiş, köy-toprak-tarım davasının hedefe erişebilmesinde en yaşamsal ileri adım atılamamış, 'bağımsız çiftçi' doğamadan ölmüştür. Komisyon, tasarının başlığını da, bu ölüm haberinin ilanı gibi değiştirmiş, 'Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması' yerine 'Çiftçiyi Topraklandırma' kanunu başlığını yerleştirmiştir. 97 sıra sayılı 'Çiftçiye toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkında kanun tasarısı ve Geçici Komisyon raporu(1/386)'nun 21. sayfası'ndan başlayan 'Hükümetin Teklifi' ile 'Geçici Komisyonun Değiştirişi' başlıklı yan yana iki sütun, iki ayrı dünyanın ürünleri gibi görünür.

Tasarının komisyonda ikinci görüşmesi 11 Nisan'da başlar. Yine başkan Rahmi KÖKER, Kâtip (sekreter) Selâhattin BATU ve Mazbata muharriri Adnan MENDERES'tir. İlk üç birleşimde, tasarının komisyon elinde aldığı yeni biçim biraz daha pekiştirilmiştir. Dördüncü birleşim 18 Nisan'dadır. Başbakan Şükrü SARACOĞLU sürpriz olarak komisyona gelir. Tasarının (komisyon metnindeki) 17. Maddesini **kurtarmak** için gelmiştir. Topraksız, az topraklıların ortakçı, kiracı olarak işledikleri ve tarım işçilerinin yerleştikleri arazinin kendilerine dağıtılabilmesini güvenceye almak için. Hükûmetin tasarısından öz olarak geriye sadece bu parça kalmıştır ve bu da komisyonun elindedir. SARACOĞLU şunları söyler:

> *"Ben yüzbinlerce, milyonlarca dönüm yer istemiyorum. Yalnız çıplak ayağında çarığı dahi bulunmayan köylülere toprak vermek için geldim. Bunun için ortaya binbir müşküller (zorluklar) sokarsak, bilmem işin içinden çıkılabilir mi? (...) Topraksız veya az topraklı köylüyü toprak sahibi yapmak istiyorsak, bunun tek çaresi ve kabili tatbik (uygulanabilir) olan kısmı elyevm (doğruca) üstünde çalıştıkları toprakları bu adamlara vermektir. Böyle yapmayacaksak, biz burada namütenahi (sonsuz) masraflar yaparak*

---

insan gösterdiler, bunlar bizi tamamen müteessir eder (üzer). Edebiyat olsun diye değil amma, bu ... vatan çocukları ... Şarktan kalkıp Trakya'ya gidiyor, orayı müdafaa ediyor (savunuyor), ölüyor, **toprak kabul ediyor ve toprak oluyor.** Olmıyan eli böğründe dönüyor. Bir yerde şümendüfer (demiryolu) yapılıyor. Oraya gidiyor, çalışıyor, yolları yapıyor, yine eli böğründe dönüyor. Yani her yerden eli boş olarak dönüyor. (...) Bu arazinin usulünün bir tarihi de var arkadaşlar. Bunları araştırmaya mecbur etmiyelim. Gasplarla, eşkıyalıklarla, zorbalıkla ve her şekilde haksız edinilmiş mal mülk de vardır. Bunların içinde hepsi vardır." (a.b.ç.), 9.2.1945, s. 458 vd.

"Yüksek encümeninizin kararı ile elimize dağıtılmış ve verilmiş bir şey var: Toprak kanununun **niçinleri.** Parti Grubu Toprak Komisyonu kararı. Şimdi bundan birkaç satır okuyacağım. Topraklarda istikrar var mı anlaşılsın diye. (...) Bu rapor 37'de (1937) mi ne yazılmıştır. Hatırlayan arkadaşlar söylerler. Okuyorum [Okunan metin tutanakta boş bırakılmıştır] Bu raporu Hükûmet mi yazmış, bilmiyorum. İçinde benim bilmediğim misaller (örnekler) vardır. Fakat Hükûmetin tahkikat (soruşturma) yapıp misal vererek, bir tapu ile 400, 500 ve hatta 1000 arazi alındığı yazılıdır. (...) Hükümetin, kanundaki esbabı mucibeyi (gerekçeyi) okuduğumuz zaman herkesi toprağa bağlamak endişesini kemaliyle (tümüyle) görüyoruz (...) İnsanın toprağa bağımlılığı ancak toprağa yayılmakla, onu bizzat işlemekle olur." 19.2.1945, s.1332 vd.

vereceksek, Muşovası bomboş duruyor, kaldıralım, toprağa muhtaç olanları oraya götürelim. Buna ne kudretimiz vardır, ne de bu adamlar oraya giderler. Bu adamlara üç bin, beş bin dönüm toprak verelim demiyorum. Onlara üstünde çalıştığı topraktan mahdut (sınırlı) bir miktar verelim. Bunu yapamayacaksak, o adam nasıl toprak bulur ve nasıl başka yere gider? (...) Teklifim şudur: Toprak bulunan her yerde, topraksız veya az topraklı çiftçilere mutlaka toprak verilecektir. Bu topraklar Devlete, vakıflara, belediyeler, hususi (özel) idarelere, hususi şahıslara ait topraklardır. (...) Benim bildiğim tedavi edilmesi gerekli büyük yara, kendisi çalıştığı halde, semeresi başkası tarafından toplanan yerden çalışanı çıkarmamalı, çalıştığı yerde çalışsın. Kendi namı hesabına (adına/kendisi için) çalışmağa başlarsa, ortakçı, yarıcı, gündelikçi, amele diye çalışmazsa, öyle zannediyorum ki, bu memleketin fukara köy halkı refaha doğru adım atmağa başlar. Ondan sonraki safhalar (aşamalar) yıllar meselesidir. (...) Biz burada bu topraklar üstünde çalışan vatandaşa bu topraklar üzerinde hak tanımayacak olursak, o yine çiftlik sahibinin emri altında çalışır. (...) Bir topraktan çiftçiye toprak verilmesi için, o çiftçinin o toprak içinde veya civarında sakin (oturuyor) olması veya öteden beri o çiftlikte çalışır olması şarttır. (...) Kimleri toprak alması lazımdır? Çiftçiliğin içinde bulunan, civarında olan ve ötedenberi orada çalışan adamlardır. Bu şarttır. (...) İstimlâk edilecek toprakların bedeli 1944 senesi vergi matrahı üzerinden Hazine bonosu olarak ödenir."[60]

SARACOĞLU'nu, komisyonu yönlendiren toprak sahibi ve zengin çiftçilerden (ve müttefiklerinden) ayıran çizgi bu konuşmada berraklaşıyor: "Bu topraklar üstünde çalışan vatandaşa bu topraklar üzerinde hak tanımayacak olursak, o yine çiftlik sahibinin emri altında çalışır!" Bu yeterlidir. Komisyonu yönlendirenler, Şubat ayından beri çalıştıklarını ve işi sonuçlandırdıklarını, şimdi Hükûmetin her şeyi 'sıfırlayarak' yeniden başlamak istediğini öne sürerek klasikleşen yöntemlerine ("komünizm geliyor") başvururlar. Görüşmeler bu 'ikilik' içinde ve sonuçlanmış sayılarak 19 Nisan'da biter ve TBMM Genel Kuruluna gidilir.[61]

60 **TBMM, Toprak Kanunu, Muhtelit Encümen** (Geçici Komisyon) Toplantısı, 18.4.1945, s. 548 vd. (a.b.ç.).

61 SARACOĞLU şunu saptıyor: "Bitti, hitam buldu (sona erdi) dediğiniz kanun şöyle bitmiştir: Hükûmet birçok maddelerde bir taraftadır, encümen de bir taraftadır. Bence, **bir fırka (parti) ile idare edilen bir memlekette buna bitti denemez.**" İbid. 18.4.1945, s. 509. (a.b.ç.).
Karşı çıkanlarda bir değişiklik yoktur: Özetle, birkaç alıntı yapabiliriz.
Şefik TUGAY (İçel): " **(T)opraksız köylünün** toprak sahibi olmasına çalışırken **elinden toprağını alacağımız vatandaşı** bu cemiyet (toplum) içerisinde her türlü haklardan mahrum etmiş, onu müşkül (zor) bir duruma düşürmüş olmayalım. (...) Başbakanımızdan (...) bu bedel (kamulaştırma bedeli) üzerinde (...) düşünce(lerini) öğrenmek istiyorum. (...) Bir vergi kıymeti üzerinden ve bonolarla tediye edilecekse (ödeme yapılacaksa) bunu (...) kabul etmek fevkalâde güçtür, kabul edilemez." (a.b.ç.) İbid. 18.4.1945, s. 495-496.
Sabit SAĞIROĞLU (Erzincan): "Böyle bizi iki aydan beri uzun uzadıya meşgul etmektense, bakıyorum başka yerler (...) meselâ Romanya'da filan Mareşal Antonesku'nun arazisini bir kararname ile almış ve dağıtmıştır.

Genel Kurulda 14 Mayısta başlayan görüşmeler, yıllık bütçe görüşmelerinin araya girmesi nedeniyle 21 Mayısta kesilir, sonra 1 Haziran'da yeniden başlayarak 11 Haziran'da yasanın kabulü ile sona erer.[62] Alaettin TİRİTOĞLU (Kütahya) ve Saffet ARIKAN (Konya) ile 319 milletvekilinin verdiği önerge ile komisyondan gelen 17. Madde metni daha önce yeniden değiştirilmiş, Hükûmet çizgisine dönmüştür.[63] Yasanın kabulü ile 'Toprak bayramı' ilân edilir. Birçok yerde törenler düzenlenir. Ancak, daha sonraki yıllar ve özellikle 1950'deki iktidar değişikliğini izleyen ortam, **köylüler ülkesinin en önemli mücadelesinden Cumhuriyet yönetiminin yenik çıkmış** olduğunu gösterecektir. Köy-toprak-tarım rejiminde mevcut yapıların sahipleri bulundukları mevzileri bırakmayacaklar ve yeni siyaset ortamında daha da güçleneceklerdir. **Yeni siyaset ortamı** ise, toprak yasasının TBMM'den çıkışının **ertesi günü başlayacaktır:** 12 Haziran 1945'te dört milletvekili; Celal BAYAR, Refik KORALTAN, Fuat KÖPRÜLÜ ve Adnan MENDERES CHP Meclis Grubu'na 'Dörtlü Takrir' olarak bilinen önergelerini vereceklerdir!

Niçin bizim Hükûmet bizi işgal ediyor. 20-40 gün uğraşıyoruz. Münakaşalar (tartışmalar) yaptık. Öyle ise **bir kararname ile meseleyi halletsin** ve mesuliyeti (sorumluluğu) bizim üzerinden alsın, **kendisi dağıtsın."** (a.b.ç.) İbid., 18.4.1945, s. 484-85.

Adnan MENDERES (Aydın): "Komisyon teşkil edileli üç ay oldu. Bu üç aydanberi fasılasız (aralıksız) çalışmalara devam ettik. (...) Çalıştık ve bu vesikayı (belgeyi) vücude getirdik. Şimdi bütün bunlar bittikten sonra Başbakanımız birtakım tekliflerle (önerilerle) encümen karşısına geliyor. **Bu teklifler yepyeni bir kanun mevzuudur** (konusudur)." (a.b.ç.) İbid., s. 500 vd.

Emin SAZAK (Eskişehir): " (...) (O)rtakçılara, yarıcılara işledikleri toprakları verebiliriz. (...) Şimdi ameleye gelince (...) o zaman fabrikada çalışan ameleye de fabrikayı vermek lâzımdır. Zaten korktuğumuz (işin) buraya kadar uzamasıdır. (...) Hükûmetle arada bir ihtilaf (uzlaşmazlık) var şekilde gözükmeyi katiyen (kesinlikle) isteniyoruz. Bunu bir memleket için muzır (kötü) görüyorum. **Bu şekli ile bile dışarıda Bolşevikliğe gidiyoruz, mülk emniyeti kalkıyor şeklinde şu ve bu sözler var.** Meselâ Halil Bey İzmir'den geldi., bir ineğe elli lira vergi konacak denmiş, diğer bir arkadaş Balıkesir'den geldi, bilmem ne..." (a.b.ç.) İbid. s. 503 vd.

62 Usule göre, 11 Haziran'da ikinci görüşme, sonra da oylama yapılmıştır. Oylamada 345 kabul ve 6 boş oy çıkarken, 104 milletvekili oylamaya katılmamıştır. Katılmayanlar arasında karşı çıkanlar hemen göze çarptığı gibi, çeşitli mazeretlerle orada bulunmayanlar da vardır.

63 Başlığı komisyondan gelen biçimiyle 'Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun yasalaşan 17. Maddesi şöyledir:

"MADDE 17 - Topraksız veya az topraklı olan ortakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi, o bölgede (39) uncu madde gereğince dağıtmaya esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyle yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi elli dönümden aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16 ncı maddelerin hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri hakkında bu hüküm uygulanmaz. İşçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığını Tarım Bakanlığı belli eder."

"Dağıtmaya esas tutulan arazi" ile ilgili 39. Madde 17. Maddeye biraz daha açıklık getirir:

"Madde 39 - Hiç arazisi olmayanlara, bölgelere ve tarım çeşitlerine göre bir çiftçi ailesinin geçinmesine ve aile fertlerinin iş kuvvetlerinin değerlendirilmesine yetecek genişlik, kuvvet ve çeşitte olmak üzere küçük arazi haddi içinde arazi verilir.

Toprağı yetmiyenlerin arazileri yukarıki fıkra hükümleri dairesinde yeter miktara çıkarılır.

Verilecek arazinin imkan nispetinde bir yerde ve toplu olması gözetilir."

Son Sözler

Cumhuriyet yönetiminin 1924'ün Köy Kanunu ile başlayıp, 1927'in 1097 ve 1929'un 1505 sayılı yasaları ile 'toprak' zeminine oturan ve 1936'ın tarımda durum saptaması (İnönü, 1936 Aralık) ile 1937 Şubatında anayasa değişikliğine erişen **uzun yürüyüşü,** 1940 ve 1942'nin Köy Enstitüsü yasalarıyla köye ulaşmış, 1945'in 'Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması' tasarısı ile en **ileri menziline,** 'bağımsız çiftçi'ye erişme noktasına varmıştır. Bu mücadele **o noktadan geri dönmüş,** 'bağımsız çiftçi', yani tarımın doğumu beklenen ajanı yaşama kavuşamamış ve 'yeni köy'ü yaratmak için çalışan 'kılavuz'la, yani, köy öğretmeni ile buluşamamıştır.

Köy öğretmeni 1945'ten sonra yalnızdır. 'Bağımsız çiftçi'yi yaşama geçiremeyen siyasal gücün güçsüzleştiği ortaya çıkmıştır. Bu güçsüzleşme ile Cumhuriyetin gücünün köy öğretmenini de koruyamayacağını, **yeni siyaset** için sahneye çıkanlar çok iyi görmüşlerdir. 1942'den itibaren Köy Enstitülerini yıpratmaya başlayan çevreler, 1945'teki 'toprak savaşı'nın seyrini ve sonucunu izleyerek siyaset zemininde Enstitülere ve köy öğretmenine saldırılarını artırırlar. Batı dünyasında 1946'dan başlayan 'demir perde' söylemi ve 'komünizm korkusunu yayma' politikaları, yeni siyasetin kısa sürede güç kazanması için doping etkisi yapar. 1946'dan itibaren Cumhuriyet yönetimi gerileyecektir. Köy-toprak-tarım davasında, **söylemini** sürdürmeye çalışmasına karşın, 'iddia'yı sürdürme olanağı zayıflamış, hatta tükenmiştir. 1945'in 'toprak savaşı'nda mayalanan muhalefet, yeni siyaset ortamı sayesinde partileşecek, ittifaklarını kısa sürede kuracak, köy-toprak-tarım davasında 1924'ten başlayan 'iddia'yı söndürmek, bir **ilk** ve **stratejik** hedef olacaktır. Bu ilk hedef bir misyona dönüşerek yeni siyaset akımını ateşleyecek, akım sınıfsal ve pratik yollarla kolayca yatağını bulacak ve tarihin bir başka dönemece geldiği 1945 ile dünyada ve ülkede filizlenen, serpilen **yeni**dönemde gücüne güç katarak o dönemi araştıranları şaşırtacak kadar kısa bir sürede **yeni** zemine oturacaktır.[64] Bu, Türkiye Cumhuriyeti gibi kuruluşunun

64 İlhan TEKELİ ve Selim İLKİN, **İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi** (İletişim, 2014)'nin üçüncü cildinde, "Van'da 258 köyün mülk sahibi" ve daha sonra kendisini milletvekili olarak tanıdığımız Kinyas KARTAL (1965-1980 arası dört dönem AP milletvekilliği, 1977 seçimlerinden sonra uzun bir süre başkan seçilemediği için de en yaşlı üye sıfatıyla 5 ay Meclis Başkanlığı yapmıştır. Oğlu Nadir Kartal da 1991'de DYP'den milletvekili oldu)'ın bir ifadesini (Bekir SEMERCİ, Mustafa COŞTUROĞLU ve Mehmet EMİRALİOĞLU'nun kaynaklarına dayanarak) aktarıyorlar. Yeterince berraktır. Kinyas KARTAL şöyle diyor:

"Köy enstitüleri komünist yuvası değildir. Bizim devlet ve yönetim üzerindeki güdümümüzü ortadan kaldırmaya yönelik çok akıllı bir uygulamaydı. Biz buna katlanamadık, içimize sindiremedik. En aydınları olan ben bile katlanamadım, onlar hiç katlanamazdı. Bunun için DP

dengelerini ihtiyatla koruyup geliştirmeyi (İkinci Dünya Savaşı gibi bir kıyamette bile) ana politika olarak sürdürmüş bir ülke için büyük bir 'türbülans'tır.

Yeni dönem sadece muhalefet için yepyeni koşullar ve kolay mücadele yolları arama bulma dönemi değildir. CHP köy-toprak-tarım davasında eriştiği en ileri menzildeki yenilgiden sonra, 'iddia'sında suskunluğa girecek, geri çekilmeyi sessiz şekilde kabullenecektir. 1945'ten itibaren Köy Enstitülerine karşı siyasette artık yaygınlaşan hücumlar, CHP'nin köy cephesinde de mücadeleyi bırakmasıyla arttıkça artacaktır. 1920'lerde başlayan "uzun yürüyüş", 1940'ların ikinci yarısında son bulurken 'iddia'dan sessizce vazgeçilmiştir. Köy-toprak-tarım, **mevcut** dokusu içinde bütünlüğünü koruyarak, 'iddia'nın bırakılmasından sonra daha da güçlenen **fiili sahipleriyle** yeni siyaset için (isteyerek/istemeyerek) kullanmakla tüketemeyeceği büyük bir kaynak olacaktır.[65]

(Demokrat Parti) ile pazarlığa giriştik. Kaldırılmasını koşul olarak öne sürdük. (...) Benim iki köyümden iki çocuğumuzu alarak Malatya'daki Akçadağ Köy Enstitüsüne gönderdiler. Çocuklar giderken doğru dürüst Türkçe bilmiyorlardı. Köy halkı da bilmez, kendi anadilini konuşurdu. Bu çocuklar (orada) eğitildiler, yetiştirildiler. Bana da baskıyla bu iki köye okul yaptırdılar. Çocuklar o okullara geldiler. Öğretmenlik yaptılar. Ne oldu? İki yıl sonra köyde herkes Türkçe konuşmaya başladı. O güne kadar köylülerin devlet kapısındaki işlerini benim adamlarım yapardı. Mektuplarına kadar onlar yazarlardı. Bütün bunlar ortadan kalkmaya yüz tuttu. **Köylüler benim gücümden farklı güçler bulunduğunu öğrendiler. Bana bağlılıktan, benim sözlerimi dinlemekten uzaklaşır oldular. İşte buna izin veremezdik."** (a.b.ç.). Bk. TEKELİ ve İLKİN, s. 97-98.

65 Köy cephesinde ilk önemli gedik, Enstitü hareketinin ve 'kılavuz'un siyasette bayraktarlığını 1940'tan itibaren yürüten Hasan Âli YÜCEL'in Milli Eğitim Bakanlığından 1946 Ağustosunda istifa etmesidir. Bunu, Köy Enstitüsü, daha doğrusu, 'yeni köy' hareketinin ve coşkusunun yaratıcısı ve yürütücüsü İsmail Hakkı TONGUÇ'un, YÜCEL'in yerine, yeni Hükûmette Milli Eğitim Bakanlığına atanan Reşat Şemsettin SİRER tarafından 1946'nın Eylülünde İlköğretim Genel Müdürlüğünden (yani, hareketin genelkurmaylığından) alınması izler. SİRER, Milli Eğitimde YÜCEL'in yerleştirdiği, geliştirdiği atılımları söndürmeye girişmesi yanında, en etkili operasyonu 'yeni köy' hareketini durdurmakla yaptığının bilincindedir:

"Köy Enstitülerinin öğretmen okulu haline getirileceği haberinde bir yanlışlık var. Çünkü, **bu enstitüler dört yıldan beri birer öğretmen okulundan başka bir şey değiller. Kuruluşlarının ilk yıllarında** enstitülerin **öğretmenden başka köye lüzumlu diğer elemanları da** onun şahsında veya ondan ayrı olarak **yetiştirilmeleri düşünülmüştü.** Fakat daha ilk tecrübelerle bunun **mahzurları** (sakıncaları) **anlaşılmış ve bu sistem 1946-1947 ders yılı başından itibaren terk olunmuştur."** (a.b.ç.) Reşat Şemsettin SİRER'in, 7 Mart 1951 tarihinde ULUS gazetesinde yayımlanan "Köy Enstitülerine Dair" başlıklı yazısı için bk. Metin ÇINAR, **Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat**, İletişim, İstanbul, 2013, s. 266.

SİRER, Bakan oluşuyla birlikte ilk, fakat sürekli eyleminin, 'kılavuz'un, 'eski köy'ü, Kinyas KARTAL'ın berraklıkla anlattığı 'yeni köy'e dönüştürme misyonuna son vermek olduğunu iftiharla anlatıyor. Bunu, 1945-46'dan başlamış yeni siyaseti paylaşmak isteyen güçlü bir arzu gibi de okuyabiliriz.

Aynı SİRER'in Hasan Âli YÜCEL bakanken ve kendisi İlköğretim Genel Müdürü iken nasıl Bakanlık içinde bir muhalif gibi yüksek öğretimdeki atamalara engel olmaya çalıştığını (s. 144-147), Yüksek

Bu gözlemler bizi 1920'lerde başlayan 'iddia'nın **büyük sorusu** üzerinde yeniden düşünmeye ve bir değerlendirme yapmaya götürmektedir: **Köylü çiftçi olabilecek mi?** 1940'ın ve 1942'nin Köy Enstitüsü hareketi de, 1945'in 'Çiftçi Ocakları' yasası da köylüyü çiftçi yapma arzusunun **değişik yollardan gelen** ve ister istemez bir yerde buluşmaya doğru seyreden girişimleriydi. Köylüyü, şüphesiz köyde kalarak çiftçiye dönüştürmeyi amaçlayan girişimler... Bunların birbiriyle buluşması belki önceden düşünülmemişti, belki de stratejik bir kurgu idi. İNÖNÜ'nün kurgulamış olabileceği bir savaş planının 'kerpeten' harekâtı gibi. Birinci kolu, bağımsızlaşacak ("mütegallibeden" ve "batakçı çiftlik ağasından" kurtulacak) köylü, ikinci kolu, tarıma yeni ajanı olacak 'bağımsız çiftçi' ile kapanan bir 'kerpeten' tasarımı. Burada, köylüyü bağımsızlaştırmak için köye girecek 'kılavuz'un varlığı **köylünün çiftçi olabilmesi için gerekli koşuldur.**

Yeterli midir? Bu soru, ancak 'bağımsız çiftçi' dünyaya gözlerini açtıktan sonra yanıtlanabilir(di)![66]

Böyle bir tasarımın 'olmazsa olmaz'ı **köylünün köyde kalmasıdır.** Bu köylüler ülkesinde, köy-toprak-tarım davasının çözüme erişebilmesi için temel koşul oluyor. Köylü **çiftçi olabilme mücadelesine bağımsızlaşarak katıldığı ölçüde** çözüme erişebilir. Bu mücadelenin **yeri** (askeri bir deyişle, **cephesi) köydür.** Köylünün köyü terk ettiği (mücadeleye katılmadığı/katılamadığı) bir senar-

Öğretim Genel Müdürü iken de (1941) köy enstitülerine (z'leri s gibi söyleyerek) "sis, köy analarının oğlanlarla bir arada okumasını doğru bulur musunus" diye nasıl karşı çıktığını, kısaca "Bakanlığın bir genel müdürü olduğu halde bu enstitüleri düşmanlarının başında gelen biri olduğunu" (s.252-254) BERKES anılarında aktarır.

66 Bk. Hasan Âli YÜCEL, "**Bizim arzumuz (...) köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü, bu arzettiğim bilgi ve melekelerle teçhiz edip şehre akın eder vaziyete getirmek değildir.** Onları **müstahsil, kendi tarlasında ve muhitinde** kuvvetli yapmak ve **istihsal kabiliyetini artırıp,** memleketin sosyal seviyesi kadar ekonomik seviyesini de yükseltmektir." **TBMM, Tutanak Dergisi,** 17.4.1940, s. 79. (a.b.ç.).
"(...) **(K)öydeki öğretmen, Cumhuriyetin ve inkılâbın yayıcısı, bekçisi ve öğreticisidir. Kutsal bildiğimiz ve bu memleketin, milletin hayatı için canımızı vermeye hazır bulunduğumuz ana kıymetleri bu unsurlar vasıtasıyla halkımıza, merkezden uzak köylere götürmek imkânı hasıl olacaktır. Köylünün maddi hayatında rehber olacak ve köylünün çocuğunu bizim düşündüğümüz ve istediğimiz gibi yetiştirmeğe çalışacaktır. Öğretmenin umumi olarak düşündüğümüz vasıfları bunlardır.**
(...) **Köylü çocuklarının, köyler içinde kalması ve birçok memleketlerde gördüğümüz sosyal bir dâva olarak ele alınmış olan, köyden şehre akımın bizde başlamamasına çalışılması esastır. (...) Esas, köydeki çocuk köyde kalmalıdır. Fakat bunlar içinde bir büyük müzik yaratıcısı çıkacaksa, bir büyük matematik bilgini çıkacaksa, bir büyük mimar çıkacaksa, bunlara manî olma değil, bunları teşvik etmek tabiidir." TBMM, Tutanak Dergisi,** 3.6.1942, s. 56-57 (a.b.ç.).
Müstahsil (üretici), **kendi tarlasında** ve muhitinde (çevresinde) kuvvetli köylü, **çiftçinin bağımsız** bir tanımı sayılır. Milli Eğitimin yaklaşımında bu bir ideal çiftçi fotoğrafıdır. Ancak, **bu çiftçinin** güvencelere sahip olarak sistemde yerini alabilmesi ve tarımın böyle bir yoldan ilerleyerek, yeni yasalarla kurumsallaşması öncelikle Tarım Bakanlığının işi ve sorumluluğudur.

yoda çiftçiyi nereden bulacaksınız? 1940'larda **farklı** dünya görüşlerine sahip kadrolarla çalışan Milli Eğitim ile Tarım bakanlıklarının ortak çizgileri budur. Bu ortak çizginin ayrılmaz parçası ise, köylünün köyde kalarak yapacağı mücadelenin oradaki düzenin fiili sahibi olan **mütegallibeyi tasfiye** etmeyi amaçlamasıdır. Biri 'sol' (Milli Eğitim), öteki 'sağ' (Tarım) olarak nitelenen iki farklı kadronun, köyün mevcut yapısını **bu tasfiyeyi ön koşul kabul ederek** köye yönelmesi, herhalde siyaset bilimciler ve siyaset sosyolojisi araştırmacıları için önemli soruların kaynağı olmalıdır. Toprak ve çiftçi projesini 1945'te 'kuvveden fiile' çıkarmaya çalışan Tarımın 'Anadolucu' kadrolarının (henüz 'ortanın solu' noktasına erişebilmekten yirmi yıl uzakta bulunan) CHP'yi, 1945'in toprak (ve çiftçi) reformu yenilgisinden sonra siyasette giderek sağa kaydıran çaba içinde olduğu gözönünde bulundurulursa, bunların parti çizgisi üzerinde bir ağırlık merkezine sahiboldukları, fakat 1945 öncesi ve sonrasında farklı siyaset yollarına yöneldikleri görülebilir. Ancak, ilginç nokta, CHP içindeki **bu sağ** (Anadolucu) akımın 1945'te köy-toprak-tarım rejimini köyde mücadele ile ve 'mütegallibe'yi tasfiye ederek değiştirmeyi amaçlamış olması, büyük toprak sahibi ve zengin çiftçinin merkezde olduğu bir ittifaka (henüz ?) katılmamasıdır.

Yukarıda da belirttik, daha sonraları, özellikle iktisat ve sosyoloji literatürünün 1950'lerden itibaren çeşitlenen ve ülkemizde de rağbet gören yaklaşımları içinde, köylünün köyden kente akışının (iç göçün) topluma dinamizm getireceği, aksinin ise gelişme dinamiğini durduracağı, bunun duraganlığı benimseyen düşüncenin ürünü olduğu yolunda çalışmalar popülerlik kazanmıştır. Ancak, bu yaklaşımı benimseyenlerin bir köylüler ülkesinde 'köylünün çiftçi olabilmesi' için nasıl bir çözüm düşündükleri (ya da düşünüp düşünmedikleri) belirsizdir. Oysa, herşeyden **önce** bu çözüm konuşulmalıdır. Köyde pre-kapitalist yapılardan kapitalist tarıma gitmeyi mi 'tek yol' olarak benimsemişlerdir? Yoksa, köylünün 1945'in **mevcut dokusu** içinde ortakçı, yarıcı vs. statüsündeki 'yarı-çiftçi' konumunun bir tür 'doğal seleksiyon' yaratarak devamını mı? 1945'ten itibaren önerilmiş bir tarım (toprak ve köy) modeli var mıdır? Ve bugün de "şöyle olmalıydı!" diyen bir model var mı?

Bir köylüler ülkesinde yol nedir? Biraz eskiye dönelim ve Türkiye'den nüfusça bir hayli büyük olan bir köylüler ülkesine gidelim. V.İ. LENİN, **Rusya'da Agrer Durum** (1908) başlığını taşıyan çalışmasında, yeni (20.) yüzyılda Rusya'nın önünde iki alternatif gelişme yolu bulunduğunu söylemiştir (Burada 'agrer'i, köy-toprak-tarım bütünlüğü olarak düşünmek doğru olur).[67] Özetle, bu iki yolu

67 LENİN, **Selected Works**, Vol. I, p. 181, 210-211'den aktarılan görüş için bk. Maurice DOBB, **Soviet Economic Development Since 1917**, London, Routledge & Kegan Paul, Fifth ed. 1960, p. 65-66.
"Amerika(nın) büyük sanayi ülkesi olması yolunda (...) dönüm noktası, Amerikan özgür çiftçi tipini, tarımda mülkiyetin dokusuna yerleştiren, yaygınlaştıran 1862 tarihli Homestead Yasası idi: Çiftçilik yapmak isteyenlere kamu arazisinden 160 acre (yaklaşık 65 dönüm) toprak, bedava gibi bir bedelle dağıtıldı. Güney'de kölelik sona ererken, Vahşi Batı toprakları özgür çiftçi mülkiyetine açıldı. Amerika'ya 'isteyerek' gelenler çığ gibi arttı. Bu insanlar için bu göç 'Amerikan rüyası' idi: 1866'dan 1915'e kadar

Amerikan ve Prusya yolları olarak gösterir. Prusya yolu toprak mülkiyetinde ortaçağ (pre-kapitalist) ilişkilerini sürdürür ve zamanla kapitalizme uyum sağlar. Bu nedenle, kapitalizm, uzun süre yarı feodal özellikleri değiştirmeksizin bünyesinde barındırır. Prusya'nın toprak ağalığı, orada **Junker** ekonomisinin temeli olmuştur: Temelde **kapitalisttir**, fakat kırsal nüfusu belirli bir **bağımlılık** içinde tutar. Bu bağımlılık içinde, Alman tarımının üretici güçleri Amerikan tarımına göre çok yavaş gelişmiştir. Amerika'da ise, toprak rejimi hiçbir ortaçağ (pre-kapitalist) özelliği taşımamıştır. Toprak, doğruca 'bağımsız çiftçi'ye verilmiştir. Toprak mülkiyetine sahip bağımsız çiftçi ekonomisi esastır. "Karşımızdaki soru" diyor LENİN, "hangi gelişme yolu ? sorusudur: Eski toprak sahibinin yolu mu, bağımsız çiftçininki mi? Şüphe yok ki, Rusya'da Amerikan yolunu izlemek esas olmalıdır", LENİN'in yanıtıdır.

Soruyu 1940'ların Türkiyesi'ne taşır ve 1945'ten sonraki gelişme tablosuna bakarsak, en çarpıcı soru şu olmalıdır: **Bağımsız çiftçi olamayan köylü ne olur?** Şüphesiz, köy-toprak-tarımın 1945'ten sonra değişmeden devam edecek olan dokusu içinde o köylü yine ortakçı, yarıcı, maraba ve tarım işçisidir. Ve tarımda gelişmenin misyonuna ve sorumluluğuna sahip çıkması mümkün değildir. Peki, bu köylünün ekonomideki yeri nedir?

Sorunun yanıtını 1940'ların sonlarından başlayıp gitgide ülkeye damgasını vuran gelişme tarzında bulacağız. 1950'lerin iktisat literatüründe bu gelişme tarzını dillendiren çok yazı ve kitap vardır. Bunlardan belki de ilk ve en çok bilineni 'bağımsız çiftçi olamayan köylü ne olur'un gerçekçi yanıtını verecektir: Kente göçer. **Kentte ucuz veya bedava işçi olur. Kent ekonomisinin çalışma olanağı açtığı ölçüde** geçimini sağlar. O ekonominin işbölümüne göre herhangi bir niteliğe sahip olmadığı için, verimi, modern ekonomilerin standartlarına göre düşüktür, üretimi veriminden de düşüktür. Çünkü, emeği ucuz ya da bedavadır. Geride bıraktığı köy ekonomisinde, ayrılmasından ötürü bir kayıp olmaz. Çünkü, oradaki 'ortaçağ ilişkileri'nin egemen olduğu ya da barındığı tarımda toplam (ve ortalama) verim zaten düşüktür. Ayrılıp kente göçen köylünün tarımdaki verimi ise, hemen hemen 'sıfır' sayılır.[68]

Buradan, 'bağımsız çiftçi'yi **yaratamayan** ülkelerde köylülerin **ne işe yarayacağını** yerli yerine oturtan politika çizgisi (ve bunun siyasal kadroları) doğuyor. 'Bağımsız çiftçi' ("Amerikan") yolunun 20. Yüzyılın ikinci yarısında alternatifi olarak yerleşen çizgi. Bu, 1950'lerden başlayarak bir 'gelişme' reçetesi gibi sunulmuş ve Türkiye ve benzeri ülkelerde benimsenmiştir. Akademik alanda da

yirmibeş milyon kişi geldi. Bir bölümü çiftçiliğe yöneldi ve **ekilen arazi otuz yılda iki katına, çiftlik sayısı üç katına çıktı.** 1915'te, buralarda çalışan ve yaşayanlar elli milyonu aşmıştı." Bilsay KURUÇ, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Büyük Devletler ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 2011, s. 24-5.

68 W. Arthur LEWIS, "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour", **The Manchester School**, 1954, pp. 139-91.

"ekonomiye dinamizm getirdiği" kanıtlanmaya girişilmiştir. Burada 'dinamizm'i başlatan 'sihirli kaynak', LEWIS'in yazı başlığında da belirtilen biçimiyle, **sınırsız işçi arzıdır**. Kilit sözcük 'sınırsız'dır. Ülkenin köy-toprak-tarım dokusu bunun deposudur ve sınırsız işçi arzı kentteki sermaye birikiminin ve bunun özü olan yüksek kâr oranlarının temel güvencesidir. Çünkü, çiftçi olamayan köylü çaresiz, kentte iş aramaya **akmaktadır.** Kısacası, "çiftçi olmayan köylü ne olur?" sorusunun yanıtı kesintisiz bir akışla kente göçer ve orada "ucuz ya da bedava işçi olur"dur.[69]

Köy-toprak-tarım davasına köklü çözüm getiremeyen ülkeler için **tarımdan sanayiye kaynak aktararak** kısa yoldan sanayileşme şansı gibi de sunulan bu formül, zaman göstermiştir ki, bu ülkelerde başlangıç noktasına göre başa çıkılması daha zor ve girift ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlar yaratmıştır (2000'li yılların Türkiye tablosu bunun çarpıcı bir örneği oluyor.). Sanayide yeterince gelişmeyen, gelişemeyen ve bundan ötürü kırsaldan akan işgücüne yeterli ve nitelikli çalışma alanları açma kapasitesine de sahip bulunmayan (Türkiye gibi) ülkelerde tarımdaki verim düşüklüğünün yanı sıra, sanayi de yetersizlikler tablosu ile ülkenin kaderini değiştiremiyor. Türkiye kapitalizmi, elinin altında kırsaldan gelen ucuz ve bedava işçiyi bulmuş, fakat bir büyük sanayi hareketinin 'misyon'unu üstlenememiştir. Kırsaldan gelişen kapitalizm, bir yandan prekapitalist yapıları özenle korumuş ve sürdürmüş, kente 'fazla işgücü'nü tükenmeyen bir akımla göndermiş, ancak, kapitalizmin kent bacağı sanayide tüm teşviklere karşın, ülkeyi bir yarı-sanayileşmişlik tablosunun ötesine götürememiştir. Bu başka bir konudur. Ancak, altmış yılı aşkın bir süredir kırsaldan kentlere (ve Tuncer BULUTAY'ın ısrarla üzerinde durduğu gibi, kentlerin çevresinden merkezine) 'sınırsız' olarak akan insan dramını da içeren bir konudur.

Uluslararası alanda yaygınlaşan literatür, Türkiye ve benzeri ülkelere "sizin için bu yol iyidir, şaşmayın. Toplumsal yapınızı değiştirecek düşüncelerden de uzak durun!" aklını verirken, Türkiye'nin özellikle 1950'lerden itibaren filizlenen siyaset dünyasında da tümüyle benimsenen birincil kaynak olmuştur. Şunu gör-

69 Şunu not etmek uygun olur: Türkiye tarımında ticaret hadleri 1940'lı yıllarda esas olarak tarımın lehine, yani, köyün fiili sahipleri lehine seyretmiştir. 1945'ten sonra da, bir yandan ekilen toprakların yeniden (1920'lerin ve 1930'ların ikinci yarılarında olduğu gibi) genişlemesi, toprağa (zengin çiftçi üzerinden) ilk kez büyük sayılacak ölçüde (1945'in 1000 traktörlük Türkiye'sinden 1954'ün 40.000 traktörlük Türkiye'sine) makine girmesi ve dünyada 1940'ların sonlarından başlayan yüksek ve yükselen fiyatlı tarım ürünleri (Kore Savaşı) konjonktürü, tarım sektörünün büyüme hızını olağanüstü yükseltmiş (yılda ortalama yüzde 10'un üzerinde), bütün bunlar (köy-toprak-tarım rejiminin bir tembel Prusya modelini sürdürmesine karşın) tarımı **ekonominin lokomotifi** olarak hızlandırmıştır. Ancak, 1950'lerin ortalarına doğru, yukarıdaki etkenlerin geçersizleşmesi ve tersine etkiler yapmasıyla, tarımın yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 3'e düşmüştür. 1954'ten günümüze kadar tarımın tarihsel büyüme hızı ortalama olarak yüzde 3'ün altındadır. 1954'ten sonra, siyaset dünyasının bir daha dokunamadığı köy-toprak-tarım dokusu ile Türkiye kırsalı köylüyü sürekli olarak ucuz veya bedava işçiye dönüştüren işlevini sürdürüyor. Son yılların maden facıaları, bu tablonun sistemin nasıl bir parçası olduğunu sergiliyor.

memek olanaksızdır: 1945 yasasının kaderi Demokrat Parti ve onun çizgisi üzerinde büyüyen siyasallaşmaya kapıyı açmış ve bunu beslemiştir. 'Kılavuz'dan ve 'bağımsız çiftçi'den hareketle inşa edilebilecek bir köy-toprak-tarım yapısında, Türkiye siyasetinde Demokrat Parti çizginde büyüyebilen bir siyasal hareketin şansı olur muydu? Aradan geçen ve **altmış yılı aşan zaman** en azından şunu gösteriyor: Büyük toprak sahibi, zengin çiftçi, tüccar ve bu çizginin kentteki müttefikleri 1940'ların sonlarından ve özellikle 1950'den başlayan ekonomi ve toplum modelinin de sahibi olmuşlardır. Bu modeli, onun siyasallaşma mantığını ve dokusunu içselleştirmişler, Türkiye'nin düzeni olarak savunmuşlardır. Siyaset onların tarzlarından, korkularından, ufuklarının sınırından mayalanarak şekillenmiş, ortaya çıkan ve sık sık restorasyon arayan bir model gelişmiştir. Siyaset ve ekonomi literatürü, Türkiye'de, bu modelin malzemesi üzerinde (sınırları içinde kalarak) ortaya çıkmıştır.[70]

Üzerinde durulması gereken son nokta, 1945 yasasının akademik alandaki bazı araştırmalarda değerlendirilme biçimine ilişkindir. Bu sadece o dönemin değil, Cumhuriyetin kuruluş döneminin de içinde yer alacağı bir gelişme biçiminin araştırmacı tarafından **ne şekilde kabul gördüğüne** de ışık tutuyor. Bir kısım araştırmacılar, 1940'ların ilk yarısını, hemen her şeyin tepeden inme buyruklarla yapıldığı bir rejim olarak kabul edip, tüm gelişmeleri bir tek 'buyruk kalıbı' içine yerleştiren bir yaklaşım benimsemiş görünüyorlar. Bu çizgideki araştırmalar, her alanda ve her yeni gelişmenin ayrıntılarında bir 'buyruk izi' arama-bulma çalışmasına dönmüş oluyor. Bilimsel açıklama kapasitesi azalıyor ya da kayboluyor. Görmek gerekir ki, alana yeni giren genç araştırmacılardan bazısı için bu popüler, çekici ve kolay yöntemdir. Kalıp hazırsa, yeni sorgulamalar gerekmez. Kalıbı ek malzeme ile doldurmak 'yeni bir araştırma' sayılabilir. 1940'lar üzerine yapılan araştırmalarda bu örnekler az değildir. Ve örnekler birbirini beslediği taktirde bilimsel gerçeklerin önünde kalınlaşan bir perde oluştururlar.

Ele aldığımız köy-toprak-tarım sorununda, okuru, yanıltıcı bir düşünce kulvarına yönlendiren çarpıcı bir örneği vardır. Yazıyı sonlandırırken bunun üzerinde durmayı gerekli görüyorum. Dönemi ve 1945'in gelişmelerini ele alan birçok çalışmada (ki, bunları ad vererek belirtmeyi gerekli görmüyorum) şöyle bir yakıştırmaya rastlanıyor: 1945 yasası, Nazi Almanyası'nın Erbhoff yasasından alınmıştır! Bu görüşün kaynağı Niyazi BERKES'tir. BERKES, 1940'lı yıllara ait

70 Karl MARX, 19. yüzyıl ortalarında henüz bir köylüler ülkesi olan Fransa'da köylülük ve bunun siyasal davranışı üzerine (hemen herkesin iyi bildiği) bir yorum yapmıştır: "Köylülük, kendi sınıf yararını kendi adına yürütebilme kapasitesinden -bir parlâmento ya da bir konvansiyon yoluyla da olsa- yoksundur. Onlar kendi kendilerini temsil edemezler; **temsil edilmelidirler. Temsilcileri** aynı zamanda onların üzerinde bir otorite olması nedeniyle, **efendileri** olmalıdır..." (a.b.ç.) **The Eighteenth Brumaire of Luois Bonaparte**, Werke, VIII, p. 198-99'dan aktaran Eric HOBSBAWM, **The Age of Capital, 1848-1875**, Abacus, 1997, p. 126.

anılarını ve görüşlerini kaleme aldığı **Unutulan Yıllar** başlığını taşıyan kitabında (İletişim, 1997) şöyle demektedir:

> *"(...) (S)orunun ne olduğunun Prof. Ömer Celal SARÇ, bir incelemesinde (? B.K.) etraflıca anlatmıştır.* ***Onun gösterdiği gibi, bu kanun, aslında bir Nazi kanunundan alınmıştı.*** *Kanunun bizdeki yaratıcısı Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatiboğlu. Tasarının bütün ruhu Türkiye'nin tarım ekonomisini 'köylü ocağı' ekonomisi yapmaktı. Bu 'köylü ocağı' denen şey, Hitler zamanında 'Erbhoff' denen şeyin ta kendisi. (...)* ***Prof. Ömer Celâl Sarç,*** *Hatiboğlu'nun hazırladığı kanun tasarısının, bu* ***Erbhoff kanununundan alınma olduğunu gösterir.*** *Türkçe tasarıda buna 'köylü aile ocağı' deniyor. (...) Hitler'in yeni düzeninde bunlarla Amerikalıların çiftçilik ekonomisine karşı koyacak bir tarım ekonomisi kurulacaktı."*[71]

Değeri Türk sosyal bilimler alanında bilinen ve takdir edilen BERKES, burada 'köylü' ile 'çiftçi' arasındaki farklılık üzerinde durmayı gerekli görmediği gibi (herhalde Türkiye'deki kaynaklara yeniden bakma şansı bulamadığı için) yanlış bilgi veriyor. Bu bilginin yanlışlığını, aynı dönemi geçtiğimiz yıllarda geniş bir biçimde ve derinliğine tarayan ve değerlendiren bir araştırmacıdan öğrenebiliyoruz. Metin ÇINAR, **Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat** (İletişim, 2013), başlıklı çalışmasında doğru bilgiyi veriyor: BERKES'in, Prof. SARÇ'a göndermede bulunarak Nazi kanunu yakıştırmasını belirttikten sonra ÇINAR, Prof. SARÇ'ın (BERKES'in adını vermediği, belki de tam hatırlamadığı) kitabını (**Sovyet Rusya ve Almanya'da Toprak İnkılâpları**, Kenan Matbaası, İstanbul. 1943), 'Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması' tasarısından önce yazmış olduğunu vurgulayarak şunları söylüyor:

> *"**Oysa,** Ömer Celâl Sarç, yukarıdaki (Alman toprak rejimini anlatan B.K.) satırları Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'ndan* ***önce, 1943 yılında yazmıştır.*** *Ayrıca, Sarç, aynı yapıtında şunları söylemiştir: 'Nasyonal-Sosyalizmin gayelerini gerçekleştirmek için başvurduğu tedbirlere gelince, bu tedbirlerin başlıcası olan* ***Erbhoff rejimi dahi ihtiyaçlarımıza uygun ve memleketimizde tatbike*** *(uygulamaya)* ***elverişli gözükmemektedir.***
>
> *Ömer Lütfi Barkan ise, müessesenin (Çiftçi Ocağı'nın, B.K.) Nasyonal Sosyalist Alman ideolojisinin bir mahsulü (ürünü) olduğunu zannetmek ve onu bu itibarla (nedenle) reddetmenin' yanlış olduğunu belirterek (...) görüşünü bildirmiştir. (Barkan, 1946, 75-76)"* [72]

---

71 s. 246-47. (a.b.ç.).

72 Metin ÇINAR, **Anadoluculuk ve Tek Parti CHP'de Sağ Kanat**, İletişim, 2013, İstanbul. (a.b.ç.)
Prof. Ömer Lütfi BARKAN'ın eseri: **"Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" ve Türkiye'de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri**, İstanbul, 1946.

Tablo açıktır: BERKES, yanlış bilgi vermiştir. Prof. SARÇ, bu bilginin kaynağı olmadığı gibi, ayrıca böyle bir bilginin doğru olmayacağını da söylemiştir. Gerçek bilgi şudur: 'Erbhoff' yakıştırmasının sahibi Adnan MENDERES'tir. Bunu, sözcüsü olduğu komisyonda değil, daha sonra Meclis Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada söylemiştir.[73] Ancak, Niyazi BERKES, bu yasa görüşmelerinde MENDERES'in öne çıktığını kitabında yazmasına karşın, Erbhoff yakıştırmasını asıl sahibi olan MENDERES'le ilişkilendirmeksizin, yakıştırmayı yersiz bulan ve kitabını bu tasarıdan ve görüşmelerden **en az iki yıl önce** yazmış bulunan bilim adamı Prof. SARÇ'a mal etmektedir. Bu, BERKES gibi değerli bir bilim adamı için ciddi bir hata olmuştur.[74] Ancak hatanın daha büyüğü, yakıştırmayı sadece BERKES'in satırlarına dayanarak sürdüren ve işin aslını araştırma zahmetine katlanmayan araştırmacıların oluyor. Doğruyu Metin ÇINAR sayesinde buluyoruz.

1945 yasası görüşmeleri, MENDERES'in siyasal yaşamının gerçek başlangıcı olmuştur. Komisyondan başlayarak TBMM Genel Kurulundaki uzanan tartışmalar ve MENDERES'in oynadığı rol, kendisinin daha sonra yatağını bulacak olan siyasal kimliğini değerlendirmek için öğretici bir belge niteliğindedir.[75] Ve

---

73 **TBMM Tutanak Dergisi**, 16.5.1945, s. 116.

74 Ortada bir "hata" olduğu açıktır ama, hatanın kime ait olduğu belirsizdir. Bilindiği gibi BERKES'in 40'lı yıllardan itibaren tutmaya başladığı ve gelişen olaylar çerçevesinde sonraki yıllarda yaşananları ve yayınlananları da eklediği anıları, ölümünden sonra oğlu Fikret BERKES tarafından karışık bir biçimde kendisine teslim edilen öğrencilerinden Ruşen SEZER tarafından yayına hazırlamıştır. BERKES'in daha önce yazdıklarına 70'lerdeki, 80'lerdeki gelişmeler çerçevesinde ekler yaptığı bilinmektedir. SEZER, bunları da yeri geldiğinde ilgili yere eklemiştir. Ayrıca, bir kitabın yayınlanmasına kadar geçtiği aşamaları ve buradaki 'katkı' ya da 'dikkatsizlikleri' bilenler, bu hatanın birçok kişiden kaynaklandığını da hesaba katabilirler. Bunların hiçbirini dikkate almadan "BERKES böyle diyor" diyenler de bu aşamalardakiler kadar, bu hatadan sorumludurlar.

75 Tasarının TBMM Genel Kurulundaki görüşmeleri, Komisyondaki uzun tartışmalarla örülen gelişmelerin son aşaması gibidir. Komisyonu izlemiş, fakat oradaki tartışmalara katılmamış olan milletvekillerinin gözlemlerini de içermesi ve yakın geleceğin işaretlerini de vermesi bakımından önemli bir belgedir. Tasarının kaderine ilişkin vurgularıyla Alaettin TİRİDOĞLU (Kütahya) ve Mümtaz ÖKMEN (Ankara)'in konuşmaları ilginç noktalar taşıyor:
"Tasarının Komisyonda her maddesi komisyonu teşkil eden bir kısım arkadaşlar tarafından topraksız çiftçiye toprak verme imkânını ortadan kaldırır bir şekilde baltalanırken, Hatipoğlu ile beraber komisyonun buna taraftar olan üyeleri buna itiraz ediyor ve Komisyon kararlarına bazen bir rey fazla ile muarız (karşı görüşte) kalıyorlardı. (...) Aylardanberi bu kanunun pek haklı olarak Komisyondaki oluş ve yürüyüş tarzını bilmek imkânına malik olmuyan Türk basını, arasıra söylenen veya sızan birkaç söze mâna (anlam) verecek muhtelif istikametlerde (çeşitli yönlerde) yazılar yazdılar. Bu kanun Türk efkârı umumiyesinde (kamu oyunda) yanlış akisler yaptı. Şurasını bütün milletin huzurunda açıkça söylemek isterim ki, bu tasarı **Komisyona geldiği gündenberi, Komisyonu teşkil eden (oluşturan) bazı arkadaşlar tarafından gayet dikkatle ve ince bir takiple baltalandı.** (...) Bu sözlerimle kasdettiğim arkadaş Sayın Aydın Milletvekili Adnan Menderes arkadaşımdır. Adnan Menderes arkadaşım, hepiniz biliyorsunuz ki, bu kanun tasarısının Komisyonda ve bir gün de Meclis'e intikalinden (gelişinden) sonra **resmi sözcüsü idi.** Bu sayın arkadaş, **üç ay Komisyonda kanunu işlemez bir hale getirmek için ince ve zarif zekâsını kullandıktan sonra** Başbakanın 17 nci madde hakkındaki müdahalesi üzerine bir usul meselesi ele alarak **muhalefete geçti.**

unutmayalım ki, MENDERES'in 1945 yılı ile şekillenen siyasi kimliği, Demokrat Parti'nin bu başlangıç ile oluşan kodları üzerinde yaygınlaşarak günümüze kadar birçok yeni siyasetçi için ana model olmuştur. İlgilenen araştırmacılara önerelim.

Bu yazının bir Armağan için çok uzun olduğunu biliyorum. Ancak, Bunun iki nedeni var. Birincisi, bir daha bu alana girme niyeti taşımayışım. İkincisi de, bunları yazmamı Tuncer BULUTAY'ın istemiş olması. Günahın yarısı Tuncer'indir.

Dikkat buyurun arkadaşlar, Adnan **Menderes, ortaya bir prensip veya fikir müdafaa ederek (savunarak) çıkmıyor.** (...) Tasarının yüksek huzurunuza geldiğinden bir gün sonra (...) Adnan Menderes'in **uzun bir politika nutku okuduktan sonra tantanalı bir şekilde sözcülükten istifa ettiğini görüyoruz.** Parlamento tarihlerinin nâdir kaydettiği bu hareket şeklinin takdirini Türk umumi efkârına (kamu oyuna) bırakıyorum. (...) Ben Adnan Menderes'in neyi müdafaa ettiğini ve hangi fikir ve prensibin taraftarı olduğunu anlayamadım. (...) Verdiğimiz takririn (17. Maddenin son şekli için 321 milletvekilinin verdiği önerge) aleyhinde ençok konuşanlardan iki arkadaş Emin Sazak ve Cavit Oral arkadaşlarımızdır. İkisi de birer fikir ve noktai nazar (görüş) müdafaa ettiler. Meselâ Emin Sazak arkadaşım bizim topraklarımıza dokunmayın, diyor. (...) Sazak arkadaşım fikrini ve müdafaa ettiği prensibi açıkça söylüyor. Demek istiyor ki, çok şükür rahatımız iyidir. Siz bir iyilik yapmak istiyorsanız biz çiftlik sahiplerine yapın. Öte tarafını düşünmeyin. Memleketi zenginleştirmek istemiyorsunuz. Ben çiftliğimi iyi işletirsem benim ortakçılar da iyi olurlar. Siz hükûmet ve devlet olarak bu işleri yapamazsınız diyor. (...) Cavit Oral arkadaşım orta ve büyük çiftliğin memleket için hayırlı bir ziraat olduğunu iddia ediyor. Cidden bu meslek bir asırdan beri âlimler arasında henüz tez, antitez olarak münakaşa edilmektedir (tartışılmaktadır). Kati (kesin) olarak sentezinin yapıldığını bugüne kadar işitmedim. Ama bir fikirdir, bir tezdir. (...) Adnan Menderes arkadaşımıza gelince, bütün zabıtlardaki (tutanaklardaki) sözlerini tekrar dikkatle okudum. Maatteessüf (ne yazık ki) müdafaa edilen (savunulan) sarih (açık seçik) bir fikre (düşünceye) tesadüf etmedim (rastlamadım). Nutku tamamiyle politik bir demeç olmakla beraber bu bakımdan dahi tezatlar (çelişkiler) içindedir." (a.b.ç.) Alaettin TİRİDOĞLU (Kütahya), **TBMM Tutanak Dergisi,** 4.6.1945, s. 64-66.

"Cumhuriyetimizin hiçbir inkılâp hareketi yoktur ki, toprak davası kadar gecikmiş olsun. Toprak davası kadar mukavemetlere mâruz (direnişler karşısında) **kalsın. Toprak davası kadar millete lâakal** (en azından) 15 senedir vâdedildiği halde tahakkuk ettirilmemiş olsun. (...) Kurultayların ilki olan **1927 Kurultayını** burada yaptığımız zaman milletin milli bir feryat halinde bir sesi ile karşılaştık. **Bu ses topraksızların sesi idi.** Bu ses bir kısım vatandaşların bazı yerlerde toprak sahiplerinin tahakkümü (zorbalığı) altında mustarip (acı çeken) olduğunun sesi idi. (...) Yazık ki, tasarı bu hâle geldi, bu hâle getirildi. Neden bu hâle geldi? Bu açıklığıyla bunun sebebini de arz edeyim: **Teşkil ettiğimiz geçici komisyon bize iyi bir tasarı veremedi.** Burada ilmi (bilimsel) ve mesleki kudretini hakikaten takdir ettiğim **Tarım bakanının siyasi hayatının körpeliğinin de tesiri vardır. Fakat (...) Komisyonun mesuliyet** (sorumluluk) **hissesi daha büyüktür.** Çünkü, (...) Komisyon bu işte müşterek bir gayretle (ortak bir çabayla) yaratıcı, inanıcı, yapıcı bir zihniyetle çalışıp iyi bir eser meydana getiremedi. Meydana çıkan eserin (...) bizzat Komisyon(un) bazı üyeleri tarafından ne hâle getirildiği malûmdur. Kırk tane muhalefet damgası, kırk tane muhalefet yaması vurulmuştur." (a.b.ç.) Mümtaz ÖKMEN (Ankara), **TBMM Tutanak Dergisi,** 4.6.1945, s. 69.

KÖY OKULLARI VE ENSTİTÜLERİ TEŞKİLAT KANUNU'NUN ÖNEMLİ MADDELERİ

No: 4274, Kabul tarihi: 19. VI. 1942, Resmî Gazete: 25. VI. 1942 - Sayı: 5141

Birinci bölüm

Teşkilât

A) Okullar ve idareleri

BİRİNCİ MADDE — Köylerde resmî, mecburi ve parasız ilk öğrenim okulları ve kursları şunlardır :

1. Eğitmenli köy okulları;

2. Öğretmenli köy okulları;

3. Öğretmenli ve eğitmenli köy okulları;

4. Pansiyonlu veya pansiyonsuz bölge köy okulları (Bu okulların, durumu ve arazisi maksada elverişli olduğu takdirde, nahiye merkezlerinde açılmaları tercih olunur);

5. Akşam okulları;

6. Köy ve bölge meslek kursları.

Bu okullar ve kurslar idare, öğretim, eğitim, ziraat, sanat, sağlık korunması, çocuk bakımı ve köy halkını yetiştirme yönünden sırasiyle aşağıda yazılı mercilere bağlıdırlar:

a) Bölge gezici öğretmenliklerine ve gezici başöğretmenliklerine;

b) Bölge ilk öğretim müfettişliklerine;

c) Bölge köy enstitüsü müdürlüklerine;

d) Kaza Maarif memurluklarına;

e) Vilâyet Maarif müdürlüklerine.

ÜÇÜNCÜ MADDE — İkinci madde hükümlerine göre teşkil edilecek gezici Öğretmenlik veya gezici başöğretmenlik bölgelerinden lüzumu kadarı birleştirilerek bir teftiş bölgesi kurulur. Bu bölgeye giren okul, eğitmen, Öğretmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin her türlü işleri bir ilk öğretim müfettişi tarafından teftiş, murakabe ve idare edilir.

Müfettişlik merkezi, teftiş bölgesi içindeki kaza veya nahiyelerden birinin merkezidir.

Bölge ilk öğretim müfettişleri, bölgelerindeki okulları ilgilendiren idare işleri bakımından maarif müdürlüklerine bağlıdırlar. Bölge-

lerinde çalışan eğitmen, öğretmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin, köy enstitülerini ilgilendiren işleri yönünden o kesimdeki köy enstitüsü müdürlükleriyle işbirliği yaparlar.

Köy eğitmen ve öğretmenlerinin vazife ve salâhiyetleri

ONUNCU MADDE — Köy eğitmen ve öğretmenlerinin vazife ve salâhiyetleri ikiye bölünür :

A) Okul ve kurslarla ilgili işler;

B) Köy halkını yetiştirmekle ilgili işler;

A) Köy eğitmen ve öğretmenlerinin okul ve kurslarla ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır :

1. Köy okulu binasının, işliğinin yapılışında ve bahçesinin kuruluşunda çalışmak; 3803 sayılı kanunun on birinci, 3238 sayılı kanunun beşinci maddelerine göre bu okullara verilen eşyayı iyi bir şekilde muhafaza etmek; hayvanlara bakmak ve onları üretmek;

2. Okula mahsus araziyi örnek olabilecek şekilde işlemek, boş bırakmamak;

3. Köy okulu işliğini,köylülere de faydalı olabilecek şekilde işlemek;

4.Köyde okul talebesinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü tedbirleri almak ve aldırtmak;

5. Talebenin sağlık durumlarını tehdit edici vakaları önlemeğe ve gidermeğe çalışmak ve bunun icabettirdiği tedbirleri almak ve aldırtmak;

6. Teftiş bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak, fidanlıklarını kurmak gibi elbirliği isteyen işlerde birlikte çalışmak ve yardımlaşmak.

B) Köy eğitmen ve öğretmenlerinin köy halkını yetiştirmekle ilgili vazife ve salâhiyetleri şunlardır :

1. Köy halkının millî kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından asrın şartlarına ve icaplarına göre yetiştirmek, köy kültürünün müsbet kıymetlerini yaymak ve kuvvetlendirmek için gereken tedbirleri almak; millî bayram günlerinde, okulların açılışlarında, mahallî ve millî âdetlere göre kutlanan iş günlerinde törenler yapmak ve bunları, halk türküleri, oyunları, marşları ve müzik aletleri esas tutulmak suretiyle tertip, tanzim ve idare etmek; köy halkını radyodan âzami derecede faydalandırmak;

2. Köyün ekonomik hayatını geliştirmek için ziraat, sanat, teknik alanlarında köylülere örnek olabilecek işler yapmak; okullarda ser-

giler açmak ve diğer münasip yerlerde panayırlar açılmasına yardım etmek; istihsalin arttırılması ve ürünlerin kıymetlendirilmesi, köy iş hayatının canlandırılmasiyle ilgili tedbirlerin alınmasında köylülere gereken yardımlarda bulunmak; gidip gelinmesi mümkün yerlerdeki pazar, sergi, panayır, fuar, müze gibi ekonomik hayatın gelişmesiyle ilgili kuruluşlarla halkı ve talebeyi ilgilendirmek, onların buraları ziyaret etmelerine kılavuzluk etmek; ormancılığa ait bilgilerin arttırılmasına çalışmak ve ormanların faydalarını ve korunmalarını anlatmak; kurulmuş köy ormanlarının hakimiyle korunmasında ve yeniden kurulacakların kurulmasında yardım etmek;

3. Köyde ve yakın muhitlerde bulunan tarih eserleriyle memleket güzelliklerini teşkil eden tabii ve teknik kıymeti haiz eser ve anıtların onarılması; neslinin tükenmemesi ve körelmemesi lâzımgelen hayvan ve bitki cinslerinin tesbiti ve korunmasiyle ilgili işlerde muhtarla, köylülerle ve ilgili diğer teşkillerle beraber çalışmak;

4. Köy halkının saadet ve felâketiyle ilgili bütün işlerde elden gelen her türlü yardımı yapmak, gerekli koruyucu tedbirleri almak ve bu gibi hallerde Hükümet teşkilâtını ilgilendiren işleri zamanında ilgililere yazı ile bildirmek veya gidip haber vermek;

5. Devletin ve köy halkının umumî menfaatleri ve mukadderatiyle ilgili Millî Müdafaa, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme, ortaklama ziraat ve nakil vasıtaları edinme, her türlü kooperatifleri kurma ve işletme gibi hususlarda köylülerle işbirliği yapmak ve bu işlerin icaplarına göre çalışmak;

6. Muhite ve temin edilecek vasıtalara göre köy gençlerinin yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı, bisiklet, motosiklet ve traktör kullanıcı gibi hareketli ve canlı vasıflarda yetiştirilmeleri için gereken her türlü teşebbüslerde bulunmak, mümkün olan tedbirleri almak ve bu hususların gerçekleşmesi için çalışmak.

Ziraat işleri için mümkün olan yerlerde vekâlet ziraat mütehassıslariyle valilik ziraat müdür ve muallimlerinin mütalâaları alınır.

ON BİRİNCİ MADDE — Onuncu maddede yazılı işlerin gerçekleştirilmesi için ilgili köylüler bu kanunda yazılı esaslara göre ve diğer kanunlarda tesbit edilen hükümlere uygun olmak şartiyle eğitmen ve öğretmenlere yardım etmek ve onlarla işbirliği yapmak vazifesiyle mükelleftirler.

Bu mükellefiyetlerden kaçınanlarla işleri aksatanlar ve bu işlere fesat karıştıranlar hakkında eğitmen ve öğretmenlerin ihbarı üzerine ilk öğretim müfettişi tarafından yapılacak tetkik üzerine verilecek rapora nazaran takibe lüzum görüldüğü takdirde köyün bağlılığına

göre kaymakam veya valinin yazacağı bir müzekkere ile Cumhuriyet müddeiumumiliğine gönderilir. Müddeiumumilik bu evrakı sulh mahkemesine tevdi eder ve mahkemece de bu hareketleri sabit görülenler üç günden on beş güne kadar hafif hapis veya beş liradan yirmi beş liraya kadar hafif para cezasiyle cezalandırılır.

YİRMİ BEŞİNCİ MADDE — Köy halkından olan veya en az altı aydanberi köyde yerleşmiş bulunanlardan 18 yaşını bitiren ve 50 yaşını geçmiyen her vatandaş, köy ve bölge okulları binalarının kurulmasına, bu binalara su temin edilmesine, okul yollariyle bahçelerinin yapılmasına ve bunların onarılmasına münhasır işler tamamlanıncaya kadar yılda en çok yirmi gün çalışmıya mecbur tutulur.

Bu işlerde çalışma mükellefiyetine tabi tutulacak köylülerin defteri eğitmen ve öğretmen veya gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin de iştirakiyle ihtiyar meclisleri tarafından tanzim olunur.

Bu defter tanzim edilirken mükelleflerin bedeni kudretleri ve bu işlerde çalışmıya mâni halleri gözönünde tutulur.

Tanzim edilen defter köyde mahallî âdete göre ilân olunur. İlândan 10 gün sonra bu defter köy bütçelerini tasdik edecek makama gönderilir. Bu makam, 10 gün içinde defterin bu kanun hükümlerine uygun bir surette tanzim edilip edilmediğine bakar ve alâkalılar tarafından itiraz vâki olmuş ise bu itirazları tetkik ve icabına göre tadil veya tasdik eder.

Çalışmıya mecbur olanlar yerlerine başkalarını çalıştırabilecekleri gibi çalışacakları günler için mahallî rayice *göre*, amele ücretini vermek suretiyle de bu mükellefiyeti ifa edebilirler.

İşin nev'ine göre hayvanlı arabasiyle veya saban ve pulluk gibi ziraat aletleriyle birlikte çalışanların bir günlük hizmetleri üç gün sayılır.

Bu işler eğitmen, öğretmen, veya gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin teknik köy muhtar ve ihtiyar meclisinin idarî nezaretleri altında mahallî iklim ve halkın iş mevsimi göz önünde bulundurularak yukarıda yazılı mükellefiyet defterine göre bir çalışma plânı dahilinde yapılır. Mükelleflerin bu maddeye göre iş gördükleri erimlerin mahsuplarını gösteren defter de bunlar tarafından tutulur.

Köylerde arazi veya bahçeleri olanlar ve bunlardan yarıcılık veya işçi çalıştırmak şeklinde faydalanmakla beraber köy dışında oturanlar bu maddede yazılı yirmi günlük mükellefiyeti mahallî rayice göre işçi ücretini köy sandığına yatırmak suretiyle ifa ederler. Şu kadarki, bu ücretin tutarı köydeki arazi veya bahçelerinin bir yıllık arazi vergisinden fazla olamaz.

Köy okullarına mahsus arazi

YİRMİ SEKİZİNCİ MADDE — Köy okulunun bulunduğu köy sınırı içindeki ziraat işlerine elverişli araziden öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek miktardaki arazinin okula tahsisi, satın alınması ve istimlâki aşağıda yazılı esaslara göre yapılır:

A) Bu arazinin yeri, miktarı, bölge ilk öğretim müfettişinin - bulunmadığı takdirde gezici başöğretmen veya öğretmenin - başkanlığında beş üyeli bir kurul tarafından tesbit ve mazbatası tanzim olunur. Bu kurul: 1. Bölge ilk öğretim müfettişi, 2. Köy muhtarı, 3. Köy ihtiyar meclisi üyelerinin aralarından seçecekleri bir üye, 4. Gezici başöğretmen veya gezici öğretmenin seçeceği bir öğretmen veya eğitmen, 5. Gezici başöğretmen veya gezici öğretmenden teşkil edilir.

1. Bu kurulca tanzim edilecek mazbatada gösterilen yer Devlet malı olduğu takdirde 3803 sayılı kanunun 12 nci maddesinin son fıkrası gözönünde tutularak mazbata valilik yoluyla Maliye vekilliğine gönderilir ve Maliye vekilliğinin tasvibiyle o yer parasız olarak köy okulu adına tahsis olunur.

2. Mazbatadaki yer hususi eşhasa ait ise mutasarrıfı veya zilyeti (A) fıkrasında yazılı kurul tarafından takdir edilecek bedeli kabul ettiği veya satmaya razı olduğu takdirde bu bedel köy sandığınca ödenerek arazi köy okulu adına alınır.

3. Mazbatada gösterilen ve eşhasa ait olduğu anlaşılan yer yukarıki fıkraya göre sahibi veya zilyeti tarafından rızasiyle köy okulu adına devir ve ferağ olunmadığı takdirde o yer istimlâk yoluyla alınır.

4. Köy okulları için lüzumu olan yerin istimlâkine vali karar verir. Bu karar üzerine (A) fıkrasında yazılı kurul tarafından istimlâk edilecek yer için takdir edilen kıymet mahallî âdetlere göre ilân yoluyla mal sahiplerine veya zilyetlerine bildirilir, ilândan itibaren 15 gün içinde, alâkalılar rızalariyle takdir edilen bedeli kabul ile devir ve ferağ etmedikleri veya bu bedele karşı mahkemeye müracaatla itirazda bulundukları takdirde istimlâk bedeli Ziraat bankasına ve bulunmıyan yerlerde kaza mal sandıklarına yatırılır ve istimlâk olunacak yere okul adına elkonur.

5. Takdir edilen istimlâk bedelini kabul etmiyen alâkalılar yukarıki fıkrada yazılı ilândan itibaren 15 gün içinde mahkemeye müracaatla bu bedel hakkında itirazda bulunabilirler.

Dördüncü fıkrada yazılı ilânın yapıldığı yerde bulunmıyan alâkalılar için itiraz müddeti ilânın icrasından itibaren üç aydır.

Köy eğitmen, öğretmen, gezici başöğretmen ve gezici öğretmenlerinin mükâfatlandırılması ve cezalandırılması

OTUZ BİRİNCİ MADDE — Eğitmen, öğretmen, gezici başöğretmen ve gezici öğretmenler 3238 sayılı kanunun birinci, 3803 sayılı kanunun altıncı maddelerinde ve bu kanunda yazılı işleri yaparlarken vazifelerinde gösterdikleri başarıların derecesine göre aşağıda yazılı şekillerde mükâfatlandırılırlar:

1. Üstün başarılı sayılmak;

2. Köye hizmet edenler anıtına adı yazılmak;

3. Köydeki bir tesise adı verilmek;

4. Ülkü eri sayılmak.

1. Üstün başarılı sayılmak:

Vazifelerini olağan üstü bir başariyle yapanlar için bölge ilk öğretim müfettişinin teklifiyle her yıl mart ayı içinde köy enstitüleri müdürlüklerince bir başarı listesi hazırlanarak mütalâalarıyle birlikte ilgili valiliklerin maarif müdürlüklerine verilir. Maarif müdürleri kanaatlerini yazarak listeyi valilik yoluyla Maarif vekilliğine gönderirler. Listeye girenlerin adları o yıl 17 nisanda gazete ve radyo vasıtasiyle ilân edilir.

2. Köye hizmet edenler anıtına adı yazılmak:

Kültür bakımından kuvvetlendirilmesi lâzımgelen, tehlikeli ve bulaşıcı hastalıklar hüküm süren, yurt sınırlarına yakın bulunan, ana münakale yollarından uzak olan köylerde vazife gören, mahallin güç şartlarını yenerek öğrenimi geniş bir alana yayan ve işlerini ardı ardına beş yıl olağanüstü bir başariyle yapan, bulunduğu köyün yetişkin halkının bu müddet için de en az onda birini okur yazar hale getirenlerin adları, mezun oldukları enstitülerde hazırlanan (Köye hizmet edenler anıtı) na yazılır.

Bu maddede yazılı vasıfları haiz köylerin hangi köyler olduğu bilen ilk öğretim müfettişinin teklifi üzerine 8 nci maddede adı geçen (Valilik, köy öğretmen ve eğitmenleri disiplin kurulu) tarafından tesbit edilerek her ders yılı başında ilgililere bildirilir.

3. Köydeki bir tesise adı verilmek :

Köye daimî şekilde faydalı olabilecek vasıflarda ve olağanüstü bir çalışma ile meydana gelebilecek işleri yapanların bu köylerde yeniden yapılan yol, çeşme, kanal, hamam, çamaşırlık, bahçe, koru, kavaklık, çayırlık, değirmen, elektrik santralı, köprü, kooperatif gibi yeni bir tesise adları verilir. Bu gibilerin adları eserin uygun düşen bir yerine daimî olarak kalacak şekilde yazılır.

4. Ülkü eri sayılmak :

Bu maddenin birinci ye ikinci fıkrasında yazılı esaslara göre hareket ederek köyün öğretim, eğitim, ziraat, sanat işlerinde birbiri ardınca on yıl hizmet edenler ve bu işlerde olağanüstü başarı gösterenler (Ülkü eri) sayılırlar ve Maarif vekilliğince tesbit edilip verilecek ay yıldızı havi bir işareti taşırlar.

Köy enstitüleri ve bu enstitülerin köy okullariyle ilgili işleri

OTUZ SEKİZİNCİ MADDE — Köy enstitüleri müdürleri, bu kanunda yazılı işlerin düzgün bir şekilde yapılması için, kesimlerine giren köylerde çalışan eğitmen, öğretmen, gezici öğretmen, gezici baş öğretmen ve bölge ilk öğretim müfettişlerine ellerindeki bütün vasıtalarla gereken yardımları zamanında yaparlar ve onların işlerini takip ederler.

OTUZ DOKUZUNCU MADDE — Köy enstitüsü idareleri, enstitünün kesimine giren bütün köyleri tesbit ve tetkik ederek bu köylerin her biri hakkında gereken bilgileri toplarlar. Köylerin durumlarına ve ihtiyaçlarına göre enstitüden mezun olacak eğitmen ve öğretmenlerin gönderilecekleri köylerle bu köylerden ikinci maddeye göre teşkil edilecek bölgeler hakkındaki tekliflerini Maarif müdürlüklerine bildirirler. Bu teklifler valiliğin mütalâası ile beraber tasdik edilmek üzere Maarif vekilliğine gönderilir.

Enstitü idareleri, enstitüde çalışan öğretmenler vasıtasiyle bu köylerde mezunlarının yapacakları işleri plânlaştırarak eğitmen ve öğretmenlere enstitüden mezun olmazdan evvel bildirirler. 3803 sayılı kanunun on birinci maddesine göre mezunlara alet, tohum gibi şeyleri ve hayvanları verirler.

KIRKINCI MADDE — Köy enstitülerinde bulunan Öğretmenlerle talebe ve eğitmen namzetlerinin her türlü köy işlerinde çalışmalarını temin maksadiyle her enstitüye dolayında bulunan lüzumu kadar köy okulundan bir tatbikat bölgesi ayrılır.

Bu bölgeye girecek köylerin birinci maddede yazılı köy okul tiplerinin tamamını içine alması ve en az üç gezici öğretmenlik veya gezici başöğretmenlik bölgesi genişliğinde olması şarttır.

KIRK İKİNCİ MADDE — Valiliklerin koy enstitülerine bağlı köylerinde yapılması gerekli işlerin eğitmen ve öğretmenler tarafından vaktinde yapılamıyacağı anlaşılırsa gezici öğretmen ve gezici başöğretmen veya bölge ilk öğretim müfettişlerinin teklifi üzerine köy enstitüleri idareleri, bu köylerde yapılacak işleri bitirmek üzere öğretmenlerin başkanlığında enstitü talebesinden gruplar gönderirler.

Bu talebe ve öğretmenlerin zaruri yol masrafları ile köylerde kalacakları zamana ait yiyecek masrafları enstitü tahsisatından ödenir.

KIRK YEDİNCİ MADDE — Köy enstitülerinde vazife gören Öğretmen, memur usta öğretici ve müstahdemlerin oturdukları evlerin dolayında her ev için yarım hektarı geçmemek üzere arazi ayrılır. Bunlar, o araziyi örnek olabilecek şekilde aileleriyle birlikte işlerler; aile ihtiyacını karşılıyacak sayıda hayvan besleyebilirler.

Elde edilen ürünlerden kendileri faydalanırlar. Bunun için hiçbir para alınmaz.

KIRK DOKUZUNCU MADDE — Köy enstitülerinde vazife gören öğretmenler, memurlar, müstahdemler ve usta öğreticiler, başarılarının derecesine göre aşağıda yazılı şekilde mükâfatlandırılırlar:

1. İşinde başarılı sayılmak;

2. Köye hizmet edenler anıtına adı yazılmak;

3. Köylerde yeni bir tesise adı verilmek;

4. Ülkü eri sayılmak.

1.İşinde başarılı sayılmak:

Vazifelerini olağanüstü bir başarı ile yaptıkları sabit olanlar için vekillik müfettişlerinin veya enstitü müdürlerinin teklifiyle her yıl mart ayı içinde Maarif vekilliğince bir başarı listesi hazırlanır. Bu listeye girenlerin adları o yıl 17 nisanda gazete ve radyo vasıtasiyle ilân edilir.

2.Köye hizmet edenler anıtına adı yazılmak :

Talebesinin çoğu kültür bakımından kuvvetlendirilmesi lâzımgelen kesimlerden alman, kesimlerinde tehlikeli ve bulaşıcı hastalıklar hüküm süren, yurt sınırlarına yakın ve umumî münakale yollarından uzak yerlerde açılan köy enstitülerinde vazife gören ve ardı ardınca beş yıl olağanüstü başarı gösterenlerin adları, çalıştıkları enstitülerdeki «Köye hizmet edenler anıtı» na yazılır. Bu vasıflardaki enstitülerin hangileri olduğu Maarif vekilliğince tesbit edilir.

3. Köyde yeni bir tesise adı verilmek :

Olağanüstü bir çalışma ile enstitüye veya enstitünün tatbikat bölgesindeki köylerden birine daimî surette faydası dokunacak iş görenlerin adları kendi çalışmalariyle meydana getirilen yeni tesislerden birine verilir.

4. Ülkü eri sayılmak :

Enstitünün öğretim, eğitim, ziraat, sanat işlerinde aralıksız on yıl çalışan ve olağanüstü bir başarı gösterenler, «Ülkü eri» sayılırlar ve Maarif vekilliğince bu unvanı belirtecek ve ay yıldızı ihtiva edecek şekilde tesbit olunan bir işareti taşırlar.

ALTMIŞ İKİNCİ MADDE — Köy enstitülerinde ve okullarındaki öğretmen eğitmen, talebenin ve köy halkının ihtiyaçları gözönünde tutularak, ana statüsü Maarif vekilliğince hazırlanan ve bu vekilliğin murakabesi altında işletilen birer (Köy enstitüsü veya okulu istihlâk veya istihsal kooperatifi) kurulabilir.

Ortaklarına kazanç dağıtmıyacak olan enstitü ve okul istihlâk veya istihsal kooperatiflerinden hiç bir vergi, resim ve harç alınmaz.

Bu kooperatifler kendi aralarında ana statüsü Maarif vekilliğince kabul ve tasdik edilen ve bu vekilliğin murakabesi altında işletilen «Kooperatifler birliği » kurabilirler.

Bu kooperatifler ve birlikleri; köy içinde tedariki mümkün olmamak ve köy okullariyle enstitülerinin kanunlarla tâyin edilmiş maksatlarını gerçekleştirmeye yaramak şartiyle köy halkının muhtaç olduğu eşyayı da satabilirler,

ALTMIŞ YEDİNCİ MADDE — Bu kanunun birinci maddesinde yazılı okul ve kurslarla ilgili işlerin görülmesinde eğitmen, öğretmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlere yardım etmek ve vazifeleri iki yıl sürmek üzere her okul için üçer üyeli birer «Köy okulu vardım kurulu» teşkil edilebilir. Bu üyeler gezici öğretmen veya gezici başöğretmen ve bölge ilk öğretim müfettişi tarafından köy halkının yirmi ile elli yaş arasında bulunanlarından seçilir.

ALTMIŞ SEKİZİNCİ MADDE — Bu kanunda yazılı vazifeleri görenlerle işbirliği yapan, köy muhtarlarından, ihtiyar meclisi azalarından, bölge köy okulu kurullariyle köy okulu yardım kurulları üyelerinden ve gönüllü olarak bu işbirliğine katılan köylülerden, katıldıkları işlerde dört yıl üstün başarı ile çalıştıkları bölge gezici öğretmen veya gezici başöğretmen ve ilk öğretim müfettişleri tarafından tesbit edilenler (Valilik, köy öğretmen ve eğitmenleri disiplin kurulu) karariyle «Yardım eri» sayılırlar.

Bu gibilerin adları Maarif vekilliğince radyo ve diğer yayınlarla her yıl on yedi nisanda ilân olunur.

Yardım erlerinin şahsi emek ve gayretleriyle köyde yeniden meydana getirdikleri, bölge ilk öğretim müfettişinin raporiyle sabit olan bir tesise (Valilik, köy öğretmen ve eğitmenleri disiplin kurulu) karariyle bunların adları verilir.

ARMAGAN

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

ISBN 978-975-01835-8-4